

„...ez már az új ruszista nemzedék” – riport a Ruszisztikai Központ első nyári táboráról

■ „...a budapesti egyetemen páratlan közönség fogadott” – Ljudmila Ulickaja

kommentárjából ■ „...a magyar ruszisták iskolát teremtettek” – Philip Longworth

történet véleményéből ■ „...adva van minden, hogy mesterfokra emelve műveljük

tudományágunkat” – Szvák Gyula professzor az új ruszisztikai mesterképzésről ■

Körkérdés a sztálinizmus mítoszairól ■ Gothár Péter és Hobo Oroszországa ■

Magyarok Jekatyerinburgban

OROSZ NÉGYED

РУССКИЙ КВАРТАЛ

«...это уже новое поколение русистов» – репортаж о первом летнем лагере

Центра русистики ■ «в Будапештском университете меня встретила

необыкновенная публика» – из комментариев Людмилы Улицкой ■ «...

венгерскими русистами была создана новая школа» – мнение историка

Филипа Лонгворта ■ «...всё налицо для того, чтобы мы стали «магистрами»

по русистике» ■ Взгляды о мифах сталинизма ■ Россия Пэтер Готара и Хобо ■

Венгры в Екатеринбурге

Kulcs és vodka Bevezető szavak az <i>Orosz Negyed</i> második számához	1	Találkozás egy fiatalemberrel Hovanyecz László Szvák Gyula új könyvéről	21	„Nincs oroszmania. Orosz kultúra van, amely megkerülhetetlen” Gothár és az oroszok	35
Ключ и водка Ко второму номеру «Русского квартала»	1	Встреча с молодым человеком Ласло Хованец о новой книге Дюлы Свака	21	«Это не россияемания. Это русская культура, без которой не обойтись» Пэтер Готар и русские	35
Ruszysta élet 2009. február 9. – július 5.	2	Vissza a forrásokhoz! <i>Az orosz történelem kútfői</i> sorozat új kötetéről	22	„Én csak továbbadom” Hobo (Földes László) a permi lágerben Perm-36: a lágermúzeum	36
Хроника жизни русистов 9 февраля 2009 – 5 июля 2009	2	Назад к источникам! О новом выпуске серии «Источники русской истории»	22	«Я только передаю» Хобо (Ласло Фэльдеш) в лагере Пермь-36	36
Oroszország-szakértő kerestetik Ruszisztikai mesterképzésre készülünk	8	Köztes- vagy Közép-Európa? Emlékezés Tofik Iszlamov professzorra	23	A jekatyerinburgi „bistro” Oleg és Vlagyimir Presznyakov magyar identitásai	38
Требуются русисты! Подготавливается Магистратура по русистике	8	Сред или Центральная Европа? В память о профессоре Тофике Исламове	23	«Бистро» из Екатеринбурга Венгерские лица Олега и Владимира Пресняковых	38
Mit is értünk „oroszágismeret” alatt?	12	A sztálinizmus mítoszai	24	„Nem Katalin: Kátya!” Tompos Kátya, a kétnyelvű sztár «Не Каталин, а Катя!»	39
Vita egy régi-új tudományágról	12	Тények és viták	25	«Не Каталин, а Катя!» Катя Томпош: двуязычная артистка	39
Что такое россияеведение? Дискуссия о старой-новой дисциплине	12	Мифы сталинизма Факты и дебаты	25		
Szlavisták és hungarológusok: egy fedél alatt Az oroszországi Szlavisztikai Intézetet Konsztantyin Nyikiforov igazgató mutatja be	13	Jekatyerinburg: Európa és Ázsia határállomása Az ELTE legújabb egyetemi kapcsolatai Екатеринбург: город на границе Европы и Азии	30	Újnyelv-lecke Irina Oszipova rovata	
Слависты и унгаристы под одной крышей Институт славяноведения РАН представляет: Никифоров Константин Владимирович, директор ИнСлав	13	Новые межуниверситетские связи ЭЛТЕ	30	Новояз: Правильным ли путем идём, товарищи? Договоры или договора? Рубрика Ирины Осиповой	40
Az álcár-mitosz születése Рождение мифа о самозванчестве в России в начале XVII века	16	„Magyarkép” oroszul Moszkvai diáklap – magyarul	30	Tíz év az orosz kultúra magyarországi képviselője élén Valerij Platonov jubileumára	41
Az orosz válogatott Szőke Katalin <i>A tizenkét legnagyobb orosz c. könyvről</i>	16	Образ Венгрии в России Московский студенческий журнал – по- венгерски	33	Десять лет во главе представительства русской культуры в Венгрии К юбилею Валерия Платонова	41
Сборная России Каталин Сэке о книге «Двенадцать величайших россиянин»	19	Jekatyerina Genyijeva: a magyar kultúra „orosz hangja” Екатерина Гениева: «русский голос» венгерской культуры	34	Ruszysta élet – nyáron Képes riport a balatonfüredi táborból Летняя жизнь русистов	42
	19		34	Иллюстрированный репортаж о лагере студентов-русистов в Балатонфюреде	42

„Kulcs és vodka”

Bevezető szavak az *Orosz Negyed* második számához

„Ключ, водка, музыка” – ezt a három szót írta föl a kiosztott cetlire egy történészhallgató, amikor az idei I. Balatonfüredi Ruszisztikai Tábor 15 magyar és 12 orosz résztvevőjétől azt kérdeztük, melyik szerintük az a három legfontosabb orosz szó, amit feltétlenül tudni kell. A két utóbbi szó érthető, miért került a listára: vodka és zene – enélkül valóban nincs tábor, főleg nem ruszisztikai. De mit keres itt a „kulcs”? Akik mostanában kezdenek oroszul tanulni, s szerencsére, egyre többen vannak ilyenek, jól tudják: a *Ключ* Irina Oszipova új orosz nyelvkönyvsorozatának a címe, amelynek főhőse már nem egy „pionyer Abroszimov”, aki nemlétező nyelven beszélve, valószínűtlen jötteket hajt végre. Nem: a *Ключ* hőse ugyanolyan, mint bármelyik II. éves egyetemista: ha kell, komoly, de ha úgy tartja kedve, nyegle is tud lenni.

Az új ruszisták már az új orosz nyelvet tanulják – meg az új Oroszország hihetetlenül sokféle kultúráját, amelyben a Сплин együttesnek éppúgy helye van, mint akár Dosztojevszkij *Bűn és bűnhődésének*. Nem légből kapottak a példák. Ugyancsak a ruszisztikai tábor résztvevőit kértük egy projekttervező tréning során arra, hogy állítsanak össze egy listát egy képzeletbeli orosz és magyar kulturális évadhoz: melyik zene, melyik film és melyik könyv adna valóságosabb képet az aktuális magyar és orosz kultúráról. A listák fölöttébb tanulságosak. Ezek a diákok, a magyarok is, az oroszok is, füttyülnek minden hivatalos hierarchiára: ha nekik a *Турецкий гамбит* tetszik Akunyintól, akkor azt írják föl, ha a *Стиляги* című film, akkor azt. De közben pontosan tudják, miért szerepelhet Lukjanyenko „örjáratai” mellett a világ legtermészetesebb módján Brodskij és az Igor-ének.

Divat mindezt elintézni azzal, hogy na ja, ez a posztmodern nemzedék. Itt azonban nem erről van szó. Ezek a diákok *tudatosan* választottak, nem jó nekik *bármí*, ami jön. Tudták, miért kell olvasni Esterházyt, s miért jöhet mellé a *Машина времени*. Ezek a diákok *tudatosan választották* az orosz nyelvet, az orosz kultúrát, s azt is, hogy első szabad hetüket a kemény tanév után oroszstanulással töltsék – orosz kortársaikkal. Ők az új ruszista nemzedék.

Nagy örömmel ajánlom nekik az *Orosz Negyed* második számát. A nemrég megnyílt Ruszisztikai és Módszertani Könyvtárt ugyancsak az ő otthonuknak szántuk.

Kiss Ilona

«Ключ и водка»

Ко второму номеру «Русского квартала»

«Ключ, водка, музыка» – эти три слова были записаны студентом-историком, когда мы попросили 15 венгерских и 12 русских участников Лагеря студентов-русистов в Балатонфюреде подобрать важнейшие, по их мнению, слова. Как попали в список слова «водка» и «музыка», понятно – без этого нет лагеря, особенно для студентов-русистов. Но при чём тут «ключ»? Те, кто сейчас начинает изучать русский, и, к счастью, их все больше, хорошо знают, что «Ключ» – это название новой серии учебников русского языка Ирины Осиповой, главным героем которых является уже не некий «пионер Абросимов», говорящий на несуществующем языке. Нет, герой «Ключа» похож на любого студента-второкурсника: в зависимости от настроения он может быть и в меру серьезным, и несколько развязным.

Русисты «нового поколения» изучают уже этот новый русский язык, а также невероятно разнообразную культуру новой России, включающую на равных правах и группу «Сплин», и «Преступление и наказание» Достоевского. Эти примеры не высосаны из пальца, а вполне реальны. В рамках тренинга по составлению проектов мы попросили тех же участников лагеря студентов-русистов придумать программу венгерско-русского культурного сезона: какие фильмы, какая музыка могли бы дать наиболее полную картину современной русской и венгерской культуры. Списки получились весьма наглядными. Этим студентам, будь они россиянами или венграми, совершенно неинтересна «официозная» иерархия. Если им нравится «Турецкий гамбит» Акунина или кинофильм «Стиляги», то они голосуют за них. Но при этом точно знают, почему могут спокойно сосуществовать «дозоры» Лукьяненко, Бродский и «Слово о полку Игореве».

Все это принято объяснять тем, что это, мол, поколение пост-модерна, чему же удивляться? Но дело не в этом. Выбор студентов осознан, они не «глодают» все без разбора. Эти студенты осознанно выбрали русский язык, русскую культуру, а также они решили провести свою первую свободную неделю после тяжелого учебного года изучая русский, вместе со своими российскими ровесниками. Они – новое поколение русистов. Им посвящается второй номер «Русского квартала». Им же предназначен наш недавно открытый Русский центр и библиотека.

Илона Киш

Ruszista élet

2009. február 9. – július 5.

Az *Orosz Negyed (ON)* legelső számának megjelenését az új Ruszisztikai Módszertani Könyvtár és Kabinet avatóünnepségére időztettük. Alig telt el néhány hónap a 2009. február 25-én zajlott megnyitó óta, s már most, az *ON* második számában arról számolhatunk be, hogy egyetlen szűk szemeszter alatt sikerült „belakni”, igazi, otthonos olvasószobává és találkozóhellyé tenni az ELTE BTK Múzeum körüli főépületének II. emeletén lévő új, az orosz avantgárd színvilága szerint berendezett termet. Az oroszországi Mir Alapítvány támogatásával létrejött intézmény máris „csúcsra van járva”: egyetlen félév alatt közel kéttucatnyi rendezvény, találkozó, tanácskozás zajlott le itt. „Teszteltük” fizikai befogadóképességét is: a Lihacsov-pályázat díjkiosztó ünnepségére több mint negyvenen zsúfolódtunk be (pótszékekkel), de a nagyobb eseményekhez (mint például mindjárt az új kabinet szalagátvágási ceremóniája) elfoglaltuk a Ruszisztikai Központ előtti folyosószakaszt is. S ha már ott vagyunk – gondoltuk –, rendezzük be „oroszosan” a folyosót is: így adódott a helyhiány diktálta ötlet, hogy épp itt, a II. emeleti folyosón nyissuk meg a Ruszisztikai Központ „képcsarnokát”, a „Fortocska Galériát”. Stílszerűen, orosz ablakokat ábrázoló fotókiállítással.

„Terjeszkedtek, mint az oroszok” – jegyezte meg epésen egy ellendrukker, miközben elismerően lapozgatta a ruszisztika „térfoglalásának” szellemi produktumait, frissen kiadott könyveinket. Amelyek bemutatóit ráadásul nem is „idehaza” szervezzük, hanem a város legkülönbözőbb pontjaira portyázunk velük: hol az Operaházba, hol a Nemzetek Házába, hol pedig a Millenárisra, a Nemzetközi Könyvfesztiválra – itt az idén először saját standja volt a Ruszisztikai Központnak. De közben a Nemzetközi Könyvfesztivál is átköltözött hozzánk egy délutánra: a Budapest-díj idei kitüntetettje, Ljudmila Ulickaja a Ruszisztikai Központ vendégeként több mint kétszáz diák előtt tartott óriási sikerű előadást a szomszédos nagyelőadóban. Emlékezetes kép marad, amint már az előadás előtt jó másfél órával gyülekeztek a hallgatók,

hogy helyet kapjanak – sokan így is az auditorium lépcsőjére szorultak...

Igen, terjeszkedünk. Olyannyira, hogy – egyelőre ugyan virtuális hálózatként, de – április vége óta működik a központunk által kezdeményezett Nemzetközi Interkulturális Ruszisztikai Konzorcium, amelyhez egyelőre hét nagy felsőoktatási intézmény csatlakozott: a pozsonyi Comenius Egyetem, a rigai Nemzetközi Balti Akadémia, a moszkvai Állami Bölcsészegyetem, a jekatyerinburgi Ural Egyetem, a hanti-manszjiski Jugra Egyetem, a volgográdi Államigazgatási Akadémia, valamint civil partnerként a moszkvai székhelyű nemzetközi NGO, az Új Eurázsia Alapítvány. Az ELTE rektora és a bölcsészkar dékánja mint a konzorcium intézményi „házigazdái” örömmel vállalták a kooperáció első terméke, a TEMPUS IV. pályázatra benyújtott projekt gondozását... A nyarat azonban nem töltöttük itthon: levonultunk a Balatonra, az I. Balatonfüredi Ruszisztikai Táborba, ahol már – 15 „saját” hallgatónkon kívül – ott volt 12 diák a konzorcium-társ egyetemekről is.

Ilyen a ruszista-élet. S mint az alábbi krónikából láthatják: ez még csak a kezdet...

2009. február 9.

Az új nemzetállamokról vitáztak a Balkán- és Kelet-Európa-kutatók

Az új nemzetállamok és az etnikai tisztogató problémája Kelet-Európában 1989 után címmel rendezett tudományos tanácskozást az ELTE Kelet-Európa Története Tanszék és a Ruszisztikai Központ, amelynek során három témakört vitattak meg. A *Történelem és elmélet* szekcióban Krausz Tamás tanszékvezető professzor az etnikai tisztogató mint legitimációs eszköz mibenlétét elemezte, Tamás Gáspár Miklós filozófus ugyanezt a jelenséget mint a normalizáció módszerét közelítette meg, Búr Gábor pedig afrikai példákon keresztül világította meg. *A Szovjetunió felbomlása és következményei* tárgykörön belül Nyikolaj Bugaj moszkvai történész az állami kizorító politika és a területi átszervezés kérdéseit vizsgálta, Sz. Bíró Zoltán pedig a kaukázusi etnikai konfliktusok húsz évének történetéből vont le következtetéseket. Az

1989 utáni Nyugat-Balkán helyzete volt a harmadik szekció témája, amelyen a soknemzetiségű közegben létrehozandó nemzetállam működési esélyeit taglalták az előadók: Konsztantyin Nyikiforov, a moszkvai Szlavisztikai Intézet igazgatója (az intézetről I. a történész cikkét a 13. oldalon), Aleksander Zivotic és Juhász József.

2009. február 19.

Oroszországi regionális egyetemek vezető munkatársai látogattak hozzánk

„A jövő útja: az egyetemi konzorcium” – ez volt a fő konklúziója annak a munkamegbeszélésnek, amelyet a Ruszisztikai Központ vezetőivel folytattak az oroszországi regionális egyetemi delegáció tagjai. A moszkvai székhelyű Új Eurázsia Alapítvány által szervezett tanulmányútra hét egyetem tizenkét vezetője és munkatársa érkezett Magyarországra Oroszország legkülönbözőbb pontjairól: a Mari-El Köztársaságból, a Karéliai Köztársaságból, Rosztovból, a legtávolabbi pont pedig Vlagyivosztok, ahová Budapesttől 9 óra a repülőút („de Kínába is Vlagyivosztokon keresztül vezet az út” – jelezte a távol-keleti város fontosságát az egyetem rektorhelyettese). Az elhangzott prezentációkból kiderült, hogy a bolognai rendszerre áttért orosz egyetemeknek szükségük van a magyar tapasztalatokra és kapcsolatokra, s a válság ellenére, vagy talán épp amiatt, épp most van itt az ideje a közös projektek kimunkálásának. A legtermészetesebb és legfontosabb formának a hallgatói és oktatói cseréket ítélték, a legtöbb perspektívával azonban többük szerint a multilaterális egyetemi konzorciumok kecsegtetnek, amelyeknek egyik fő eredménye a közös diplomák kiadása lehet. Többen megfogalmazták: bizonyosak abban, hogy a jó elképzelésekhez meg lehet találni a pénzügyi forrásokat. Azt is elképzelhetőnek tartották, hogy magyar és orosz kooperációban olyan oktatási termék jöhet létre, amely akár a fizetőképes nyugati felsőoktatási piacon is versenybe szállhat. Megerősítették, hogy a ruszisztika fontos, de nem kizárólagos területe az együttműködésnek: az orosz nyelven jól képzett és orosz kultúrát ismerő magyar szakemberek tapasztalatai fontosak lehetnek az olyan újabb területeken is Oroszországban, mint a nemzetközi kommunikáció, a menedzserképzés, államigazgatás stb. oktatása.

A regionális felsőoktatási delegáció néhány nappal a hivatalos megnyitó előtt meglátogatta az új Ruszisztikai Módszertani Könyvtárat és Kabinetet, majd továbbutazott a Pécsi Tudományegyetemen szervezett *Gazdasági hatékonyság és társadalmi felelősség a felsőoktatásban* című nemzetközi konferenciára.

2009. február 25.

Megnyílt az ELTE új Orosz Központja

Ruszisztikai Módszertani Könyvtár és Kabinet néven nyílt meg az ELTE új nemzetközi központja: a kínai kultúrának otthont adó Konfuciusz Intézet után most az orosz nyelv és kultúra elmélyült kutatását és oktatását segítő intézményt avatott fel dr. Hudecz Ferenc rektor és a támogató Russzkij Mir Alapítvány igazgatója, Vjacseszlav Nyikonov történész-politológus, akinek az ELTE rektora ez alkalomból Eötvös-emlékérmet nyújtott át. A megnyitó ünnepségen beszédet mondott Igor Szavolszkij, Oroszország magyarországi nagykövete, Manherz Károly, az OKM felsőoktatási szakállamtikára, Gémesi Ferenc, a Miniszterelnöki Hivatal szakállamtikára; a hallgatók nevében pedig Kecskeméti Gábor „vette birtokba” a termet. A házigazda, Szvák Gyula professzor – a magyar nemzet színű és az Orosz Világ Alapítvány emblémájával díszített szalagok ünnepélyes átvágásának pillanatában – egy rendkívül személyes mondatral indította útjára az intézményt: „Ruszista történész pályám kezdete óta, három és fél évtizede várok erre a percre, a magyar ruszisták igazi, saját otthonának megnyitására.”

A megnyitó alkalmából rendezett tudományos tanácskozás anyagát *Oroszország híre a világban* címen az *Orosz Negyed* két-nyelvű különszámában olvashatják.

2009. április 1.

Gogol-jubileumot ültünk Gothár Péterrel és Morcsányi Gézával

„Ez az igazi nagy rendezés: Gogol születésnapját április 1-jére időzíteni” – ezekkel a szavakkal zárta Hetényi Zsuzsa irodalomtörténész, műfordító azt a szakmai kerekasztal-beszélgetést, amelyre az ELTE BTK Ruszisztikai Módszertani Könyvtárában került sor április 1-jén, Gogol születésének

Az új terem – még üresen

Dr. Hudecz Ferenc, az ELTE rektora és a támogató Russzkij Mir Alapítvány igazgatója, Vjacseszlav Nyikonov a szalagátvágás pillanatában

200 éves jubileuma alkalmából. A legkevesbé sem áprilisi tréfának szánt, de rendkívül jó hangulatú beszélgetésen Gothár Péter rendező és Morcsányi Géza műfordító-dramaturg mondta el gondolatait Gogol: *Háztűznéző/ZSENYITYBA* című művéről, amely szinte állandóan jelen van a magyar színházak repertoárján, legutóbb 2006-ban a Magyar Színház- és Filmművészeti Egyetem vizsgálódásaként rendezte meg Gothár Péter Morcsányi Géza fordításában. A fő kérdés az volt: hogyan lesz a XIX. századi orosz szövegből XXI. századi magyar színpadi nyelv?

Jefim Pivovarov és Hudecz Ferenc rektorok az egyetemközi szerződés aláírása után

és kultúra oktatásának bővítési lehetőségeiről tárgyalt Hudecz professzor és Szvák professzor Ljudmila Alekszejevna Verbicakájával, az egyetem elnökével (aki egyben a Russzkij Mir Alapítvány kuratóriumi elnöke és az Orosz tanárok Nemzetközi Szövetségének elnöke). A megbeszéléseken, amelyen részt vett a pétervári egyetem Bölcsészettudományi Karának dékánja is, az ELTE rektora felvetette az egyetemi magyar lektor helyzete rendezésének szükségességét is. A budapesti vendégek meglátogatták az egyetem finnugor tanszékét és az ottani Magyar Pontot, amely 2006-ban az Oroszországi Magyar Évad idején elsőként nyílt meg az oroszországi Magyar Pontok hálózatában. A magyar szakos hallgatókkal folytatott kétórás kötetlen beszélgetés során volt alkalmuk meggyőződni a diákok magas szintű nyelvi, kulturális, fordítói és országismereti felkészültségéről. Hudecz Ferenc a két legkiválóbb hallgatót meghívta a Ruszisztikai Központ által szervezett nyári táborba.

2009. április 7–12.

Hudecz Ferenc rektor és Szvák Gyula, a Ruszisztikai Központ vezetője Oroszországban tárgyalt

Hudecz Ferenc professzor, az ELTE rektora és Szvák Gyula professzor, a Ruszisztikai Központ vezetője a 2008. júniusi eredményes moszkvai és hanti-manszjjszki tárgyalásai folytatásaként 2009. április 7–12. között látogatást tettek az Uráli és Szentpétervári Egyetemen, valamint a moszkvai Bölcsészegyetemen.

Április 8-án került sor az ELTE és a Jekatyerinburgban lévő, Gorkij nevét viselő, Uráli Állami Egyetemmel való együttműködési szerződés aláírására Hudecz Ferenc rektor és Dmitrij Bugrov rektor között (a jekatyerinburgi látogatásról, a városról és az egyetemről szóló cikkünk a 30. oldalon olvasható).

Április 9–10-én az ELTE küldöttségét a Szentpétervári Állami Egyetem rektora, Nyikolaj Mihajlovics Kropacsev fogadta. A két rektor megállapodott a két egyetem között 1995-ben kötött megállapodás felújításáról, külön kitértek a hallgatói és oktatói cserék, az egyetemközi mobilitás intenzívebbé tételére. Az ELTE rektora fontos innovációként a közös PhD-témavezetés intézményesítését javasolta, amit pétervári kollégája örömmel támogatott. Az egyetemeink közötti együttműködés további konkrét kérdéseiről, az orosz nyelv

és kultúra oktatásának bővítési lehetőségeiről tárgyalt Hudecz professzor és Szvák professzor Ljudmila Alekszejevna Verbicakájával, az egyetem elnökével (aki egyben a Russzkij Mir Alapítvány kuratóriumi elnöke és az Orosz tanárok Nemzetközi Szövetségének elnöke). A megbeszéléseken, amelyen részt vett a pétervári egyetem Bölcsészettudományi Karának dékánja is, az ELTE rektora felvetette az egyetemi magyar lektor helyzete rendezésének szükségességét is. A budapesti vendégek meglátogatták az egyetem finnugor tanszékét és az ottani Magyar Pontot, amely 2006-ban az Oroszországi Magyar Évad idején elsőként nyílt meg az oroszországi Magyar Pontok hálózatában. A magyar szakos hallgatókkal folytatott kétórás kötetlen beszélgetés során volt alkalmuk meggyőződni a diákok magas szintű nyelvi, kulturális, fordítói és országismereti felkészültségéről. Hudecz Ferenc a két legkiválóbb hallgatót meghívta a Ruszisztikai Központ által szervezett nyári táborba.

Az oroszországi látogatás záróakkordjaként, április 11-én vasárnap az ELTE képviselői részt vettek a moszkvai Állami Bölcsészettudományi Egyetem (RGGU) „nyílt napján”: Hudecz Ferenc közel kétezer felvételizőt üdvözölt az ELTE nevében, és biztatta őket a bölcsészettudományok művelésére. Beszédében nemcsak retorikai fordulat volt, amikor a hallgatókat arra biztatta, hogy magyarországi tanulmányutakat is iktassanak be egyetemi éveikbe: az RGGU két diákját és egy tanárját személyesen hívta meg a nyári ruszisztikai táborba, az egyetem rektorával, Jefim Pivovarral pedig, akivel alig három hónapon belül már másodszor tárgyalt, tovább konkretizálta az egyetemközi együttműködés lépéseit.

A Jugra Egyetem vezetői a Ruszisztikai Központban

Az oroszországi látogatás záróakkordjaként, április 11-én vasárnap az ELTE képviselői részt vettek a moszkvai Állami Bölcsészettudományi Egyetem (RGGU) „nyílt napján”: Hudecz Ferenc közel kétezer felvételizőt üdvözölt az ELTE nevében, és biztatta őket a bölcsészettudományok művelésére. Beszédében nemcsak retorikai fordulat volt, amikor a hallgatókat arra biztatta, hogy magyarországi tanulmányutakat is iktassanak be egyetemi éveikbe: az RGGU két diákját és egy tanárját személyesen hívta meg a nyári ruszisztikai táborba, az egyetem rektorával, Jefim Pivovarral pedig, akivel alig három hónapon belül már másodszor tárgyalt, tovább konkretizálta az egyetemközi együttműködés lépéseit.

2009. április 23.

A Jugra Állami Egyetem rektora az ELTE-n tárgyalt

Az *Orosz Negyed* első számában azt írtuk: igazi diplomáciai „nagyhét” vár ezen a tavaszon az ELTE rektorára. Alig tért vissza Szvák Gyula társaságában Jekatyerinburgot, Pétervárt és Moszkvát érintő munka-

látogatásáról, máris oroszországi vendéget fogadott: Borisz Lvovics Rudnyik, a Jugra Állami Egyetem rektora és Nyikolaj Vlagyimirovics Pelihov rektorhelyettes Budapestre érkezett az ELTE meghívására.

A Hanti-Manszijszkban székelő Jugra Állami Egyetem és az ELTE közötti együttműködési keretszerződés tartalmának kimunkálására, az egyetemközi cserék és közös projektek menetrendjének egyeztetésére a Ruszisztikai Kabinetbe hívtuk Havas Ferencet, a Finnugor Tanszék vezetőjét, Lendvai Jánost, a szilárd testek anyagismeretével foglalkozó doktoriskola vezetőjét, valamint Kovács Katalint, az Interkulturális Pszichológiai és Pedagógiai Központ képviselőjét. Ez az első olyan nagyszabású nemzetközi ELTE-kooperáció, amelynek keretei jóval tágabbak, mint a ruszisztika, sőt a bölcsészet, s amelynek teljes koordinációját, a kezdeményezéstől az első programjavaslatok kidolgozásáig a Ruszisztikai Központ végezte. A Jugra Egyetem csatlakozott legfrissebb kezdeményezésünkhöz, a Nemzetközi Interkulturális Konzorciumhoz is.

2009. április 22–27. Ruszisztikai stand nyílt a XVI. Budapesti Nemzetközi Könyvfesztiválon

Egy évvel ezelőtt még csak a moszkvai Magyar Kulturális Központ standjának polcain voltak ott a Ruszisztikai Központ könyvei, az idén viszont már saját standot nyitottunk: a XVI. Budapesti Nemzetközi Könyvfesztiválon a Jövő Háza Galériáján kínáltuk kiadványainkat. A legújabb két kötet bemutatóját a szomszédos Supka Géza teremben tartottuk, amely zsúfolásig megtelt érdeklődővel. Szvák Gyula *Oroszország zavaros időszaka* című monográfiáját Hovanyecz László, az ismert

Russica Pannonicana – az „orosz stand”

Vendégünk: Ljudmila Ulickaja

publicista méltatta, *Az orosz történelem válogatott kütfői* című sorozatban, Szili Sándor szerkesztésében elkészült *A normannkérdés az orosz történelemben* című forrásgyűjteményt pedig Szvák Gyula ismertette. A nagy érdeklődést vásárlási kedv is követte: az újonnan kiadott kötetekből jócskán fogyott a négy nap alatt. (A két új könyvről e számunk 21–22. oldalán olvashatnak recenziókat.)

2009. április 24. Ljudmila Ulickaja a Ruszisztikai Központ vendége volt

A XVI. Budapesti Nemzetközi Könyvfesztivál díszvendége, Ljudmila Ulickaja a Ruszisztikai Központ meghívására *A megoldhatatlan kérdések regénye?* címmel előadást tartott az ELTE Bölcsészettudományi Karán. Április 24-én délelőtt 8 interjút adott, majd a fáradtság legkisebb jele nélkül megjelent az ELTE BTK patinás egyetemi díszelőadó-jában a több mint 200 fős hallgatóság előtt, és több mint egy órán keresztül beszélt a *Daniel Stein, tolmács* című regényéről. Az előadás után átadta a szót a közönségnek, és állta a kérdések rohamát. Végeztül Hudecz Ferenc rektorral együtt átadta öt szerencsés nyertesnek a Magvető Kiadó ajándékaiként az új regény egy-egy példányát. „A budapesti egyetemen páratlan közönség fogadott” – kommentálta később az eseményt az író.

Az előadás után Ljudmila Ulickaja a Ruszisztikai Módszertani Kabinetben találkozott Hudecz Ferencel, az ELTE rektorával, Szvák Gyulával, a Ruszisztikai Központ vezetőjével és a központ munkatársaival. A beszélgetés során kiderült, hogy a külföldi kiadók közül a magyar Magvetővel van az író nőnek a legértelmesebb és leggyümölcsözőbb kapcsolata. (Ljudmila Ulickaja egy előadásának részletét orosz nyelven e számunk 27–28. oldalán olvashatják.)

2009. április 28.

Díjátadó ünnepség a Ruszisztikai Módszertani Kabinetben

A Ruszisztikai Központ és az Alapítvány az Orosz Nyelvért és Kultúráért 2008-ban D. Sz. Lihacsov akadémikus tiszteletére társadalomtudományi szakfordítói pályázatot, valamint orosz témájú fotópályázatot hirdetett. Mindkét pályázat sikeresen lezárult 2009 tavaszán: az ünnepélyes eredményhirdetésre és díjátadásra természetesen immár jól „belakott” otthonunkban, a Ruszisztikai Módszertani Kabinetben került sor. A kabinetről kiderült: bár csak hat számítógépes munkahellyel és egy 10 személyes tárgyalóasztallal van ellátva, ha kell, akár 40 fő is elfér benne. A díjátadásra számos illusztris vendég érkezett: Alekszandr Valerjevics Kobak, a szentpétervári Lihacsov Alapítvány ügyvezető igazgatója, Jekatyerina Jurjevna Genyijeva, a moszkvai Állami Idegennyelvi Könyvtár főigazgatónője és delegációja, köztük Mihail Dmitrijevics Afanaszjev, a moszkvai Orosz Állami Történeli Könyvtár igazgatója, akik az Országos Széchényi Könyvtárban rendezett Esterházy-szeminárium alkalmából tartózkodtak Budapesten.

A társadalomtudományi szakfordítói pályázatra beérkezett munkákat a szakzsűri elnöke, Goretity József műfordító-irodalomtörténész értékelte. A pályázóknak nem volt könnyű dolguk: D. Sz. Lihacsov *Мифы о России старые и новые* című esszéjét kellett magyarra fordítaniuk, amely mind terminológiai, mind stilisztikai szempontból próbára tette őket. A díjazottak: Földi Andrea (megosztott II. díj), Vass Annamária (megosztott II. díj) és Hetyes Szilvia (III. díj). A Lihacsov Alapítvány nevében Alekszandr Kobak köszöntötte őket, könyvjutalmakat adott át. A fotópályázat összesített fődíjasa Vértes Judit lett, akit Szvák Gyula köszöntött (a díjnyertes fotó lapunk 10. oldalán látható). Jekatyerina Genyijeva főigazgatónő beszédében eyebekek között felajánlotta segítségét a

A díjátadó ünnepség

Vendégünk: Philip Longworth

könyvtár állományának szakszerű gyarapításához. Alekszandr Kobak egy polcnyi kötetet hozott a kabinetbe a Lihacsov Alapítvány adományaként, és kezdeményezte egy „Lihacsov-sarok” kialakítását.

2009. május 25.

Az álcár-mítosz születését vizsgálták

Önjelölt cárok Oroszországban a XVI–XVIII. században címmel rendezett nemzetközi tudományos szimpóziumot a Ruszisztikai Központ, amely ezúttal már az új Ruszisztikai Módszertani Könyvtárban és Kabinetben zajlott. A „kerekasztal” körül olyan tekintélyes történészek gyűltek össze, mint Igor Tyumencev, Oleg Uszenko, Perrie Masuren, Nyikolaj Rogozsin, Dmitrij Liszejcev, Alekszandr Bugarov és Philip Longworth, aki zárszavában megjegyezte: „ez a tanácskozás is jelzi: a magyar ruszisták iskolát teremtettek”. A termékeny szakmai vitát felidézendő, az *Orosz Negyed* e számának 16. oldalán egy rövidített részletet közlünk orosz nyelven Igor Tyumencev történész, a Volgográdi Államigazgatási Akadémia rektora előadásából. A tanácskozás teljes anyaga önálló kötetben lát napvilágot.

2009. június 3.

Orosz „show” egy orosz show-ról az Operában

„Rendhagyó könyvbemutatóval jelentkezett a Magyar Állami Operaház Székely Bertalan termében a mindig innovatív Ruszisztikai Központ” – így „konferálta fel” Zelei Dávid legújabb könyvünk, *A tizenkét legnagyobb orosz* prezentációját az ELTE-online-on megjelent cikkében, majd így folytatta: „sok más mellett kiderült, hogyan tud Sztálin Alekszandr Nyevszkij nyakában lihegni, és hogy fér össze *Tatjana áriája* A jégmezők lovagjával...”

A sajtótájékoztató úgy kezdődött, ahogy ritkán szokott: egy rövid részlettel Tatjana áriájából. Alig ocsúdtunk azonban fel csodálatunkból, mikor Szvák Gyula átvette a szót, és szokásos érdekesítő stílusában ismertette, miről is szól az esszékötet. Bárdos Judit filmesztéta néhány érdekes jelenetet mutatott a győztes Alekszandr Nyevszkijről és a Csúd-tavi jégcsatáról szóló (Prokofjev zenéjével körített) Eisenstein-klasszikusból, *A jégmezők lovagjából* (később a *Rettegett Iván* is sorra került). Bak János középkorász szerint Nyevszkij korának orosz–mongol viszonya inkább hasonlíthatott a néhány évszázaddal későbbi török–magyar szimbiózisra, mint fogcsikorgató gyűlölködéssre, melyet a fekete-fehérben gondolkodó világ elképzel. A sajtótájékoztatót keretbe foglaló érdemes művész, Bátori Éva elmondta, klasszikus olasz repertoárja után vonakodva fogadta a szláv nyelvű operák szerepeit, rettegett Tatjana negyedórás (!) *Levél-áriájától*, az idő előrehaladtával azonban megszerette a szerepeket, mivel rájött a szláv és magyar érzélemvilág hasonlatosságára. Hársing Hilda dramaturg az orosz irodalom nagy művei színpadi adaptálhatóságának lehetőségeit ecsetelte. György Péter esztéta a Sztálin-értelmezések nehézségeire mutatott rá, Sz. Bíró Zoltán a II. Katalin, II. Miklós kontra Sztolipin dilemmát elemezte. A bemutaton tehát felvonult a hazai ruszofil értelmiség színe-java, s a körítés kimerítette az interdiszciplína legkényesebb ízlésű szerelmeseinek elvárásait is: volt itt vetítés, áriázás, volt szó színházról, irodalomról és történelemlről, s a Székely Bertalan termet színi megöltözött közönség hallatlanul széles látókörűnek érezhette magát a sajtótájékoztató-könyvbemutató végeztével.”

2009. június 8.

A Fortocskán át vezet az út a Ruszisztikai Központhoz

„A szem a lélek tükré. Az ablak a ház szeme. Az, ahogy élünk. Világunk, mindennapi életünk, kultúránk, nemzeti sajátosságaink része. Ránézünk egy ablakra, és azt találgatjuk, milyen lehet az élet ezek mögött az ablakok mögött” – ezekkel a szavakkal kommentálta az *Ablak Oroszországra* című kiállítását Galina Volkova orosz fotóművész, a történettudományok kandidátusa, az Orosz Állami Bölcsészettudományi Egyetem fotóközpon tjának és Art-design Tanszékének vezetője. A tárlat, amelyet az ELTE rektora, dr. Hudecz Ferenc nyitott meg, egyúttal

új intézményt is avatott: ezentúl „Fortocska Galéria” a neve annak a folyosószakasznak, amely a Múzeum körüti bölcsészkar i épület II. emeletén a Ruszisztikai Központhoz vezet. S bár a „fortocska” – mint arra még az oroszul csak kevésbé tudók is emlékezhetnek – a nagy orosz téiben igen praktikus kis szellőztetőablakot jelenti, némi íróniával és képzelőerővel bizvást értelmezhetjük egyetemünk más kultúrák iránti nyitottságának metaforájaként is. S mint Hudecz Ferenc hozzátette: a Ruszisztikai Központ sokszínű rendezvényeinek köszönhetően az ELTE-s hallgatók a mai orosz kultúrát is egyre több oldalról ismerhetik meg.

A Ruszisztikai Központ tervei szerint a *Fortocska Galéria* negyedévente fogja megújítani időszakos kiállításait, melyek kurátora Gyimesi Zsuzsa.

2009. június 10.

Az „oroszságtudomány” definícióját keresték

„Mit is értünk »oroszságismeret« alatt?” – ezt a kérdést tette fel a Ruszisztikai Központ azoknak a jeles hazai és oroszországi ruszistáknak, akik a Russzkij Mir Alapítvány támogatásával szervezett, kétnapos nemzetközi tudományos-módszertani konferen-

cián részt vettek. A kérdés olyan sokakat mozgatott meg, hogy bár e rendezvény igazi helye stílszerűen a Ruszisztikai Módszertani Könyvtár és Kabinet lett volna, a résztvevők ezúttal az ELTE BTK Tanácstermében vitáztak – Dezső Tamás bölcsészkar i dékán megnyitója után. A tárgy – „oroszságismeret” vagy „oroszságtudomány” (rosszijevegyenyije) – még mint terminus sem nyert teljes létjogosultságot sem az oroszországi, sem a nemzetközi ruszista szakmában és társadalomtudományban, az oktatás – különösen a felsőoktatás – területén való alkalmazása különösen sok kommentárt kívánt. A terminológiai definíció nehézségeit csak fokozták a tanácskozás során felvetett olyan „sorskérdések”, mint Oroszország helye a világban, az Oroszországhoz fűződő viszony vagy éppen a történettudomány jelenkori paradigmái. Az elhangzottakról szóló összefoglalónkat az *Orosz Negyed* e számának 12. oldalán olvashatják.

*Galina Volkova, az alkotó és a Fortocska házigazdája.
A háttérben egy virtuális orosz ablak és egy reális magyar
ablak a bölcsészkarról*

„Oroszország-szakértő kerestetik”

Ruszsztikai mesterképzésre készülünk

Saját mesterszak indítására készül az ELTE BTK Ruszsztikai Központja: RUSZISZTIKA néven olyan teljes idejű képzést tervez, amelynek végzősei „Okleveles ruszsztika szakos bölcsész szakember” szak-képzettséget szerezhetnek. A 4 féléves (120 kredit, 1200 tanóra) mesterszakra egyelőre 15 hallgató nyer felvételt; az első csoport a tervek szerint 2010. szeptember 1-jén kezdi meg tanulmányait. A szak szerkezetét, tartalmát mutatjuk be az alábbiakban.

„Oroszország-szakértő kerestetik” – ezzel a hirdetéssel ugyan még nincsenek tele a „jobline”-ok, az azonban már most sem utópia, hogy a kiválóan képzett Oroszország-szakértőt azonnal elkapkodják. A pálya ma a komplex ismeretekkel rendelkező, társtudományokban is biztonságosan mozgó, rugalmasan bővíthető elméleti és pillanatok alatt gyakorlatira fordítható tudással felszerelt fiatal szakemberé. A nemzetközi terepen is magabiztosan tájékozódó fiatal szakemberé. A szakma ugyanis az Oroszország-szakértőtől ma valószínűleg azon nemzetközi kapcsolatrendszer elsőrangú ismeretét

követeli meg, amelyben tárgyunkat mind történeti, mind szinkron metszetében leírjuk, vizsgáljuk, értelmezzük, akár gazdasági-politikai, akár társadalmi-kulturális szegmenseit tekintjük. Ezt a jártasságot, ezt a nemzetközi szemléletet, ezt a kitekintési készséget kínálja leendő hallgatóinak a budapesti ruszsztikai mesterképzés.

A budapesti ruszsztika már most elismert műhely nemzetközi és hazai oktatási-tudományos körökben egyaránt. A ruszsztika szaknak ugyanakkor nincs közvetlen előzménye sem egyetemünkön, sem másutt Magyarországon: saját oktatási és tudományos tapasztalatunk „termelte ki” az igényt iránta, „menet közben” alakultak ki megvalósításának szakmai keretei és infrastrukturális feltételei. Tanáraink már sok éve oktatják a ruszsztika különböző területeit – különböző tanszékeken, egymástól függetlenül vagy párhuzamosan: személyes-informális kommunikáción alapuló együttműködésüket és törekvéseiket intézményesítette a már lassan két évtizedes múltú visszatekintő ELTE Ruszsztikai Központ. Ehhez az intézményhez tartozik az az oktatatói „mag”, amely az orosz történelem és kultúra tanításával már eddig is bizonyította kompetenciáját, s ez az intézmény alakította ki azt a nemzetközi kapcsolatrendszert oroszországi, illetve közép- és nyugat-európai akadémiai és felsőoktatási centrumokkal, amely már most a napi kutatási-oktatási gyakorlat szerves kontextusát képezi. Adva van

A leggyakoribb kérdések a ruszsztika mesterképzésről

Kik jelentkezhetnek a ruszsztika mesterképzésre?

Bárki, aki az alábbi alapszakok valamelyikét elvégezte: történelem, szlavisztika (orosz szakirány), politológia, nemzetközi tanulmányok. Más alapképzési szakok (bölcsészettudományi, társadalomtudományi, természettudományi, jogi és igazgatási, nemzetvédelmi, gazdaságtudományi) esetében feltétel, hogy a kredit megállapításának alapjául szolgáló ismeretek – felsőoktatási törvényben meghatározott – öszszevetése alapján a hallgató rendelkezzen legalább 50 kredittel a történelem vagy a szlavisztikai alapképzési szak orosz szakirány ismeretköreiből. A mesterképzésbe

való felvétel feltétele, hogy a felsorolt ismeretkörökben legalább 20 kredittel rendelkezzen a hallgató. A hiányzó krediteket a mesterképzéssel párhuzamosan, a felvételtől számított két féléven belül, a felsőoktatási intézmény tanulmányi és vizsgaszabályzatában meghatározottak szerint kell megszerezni.

Kell-e tudnia oroszul annak, aki ruszsztika mesterképzésre jelentkezik?

Általános feltétel, hogy a hallgató rendelkezzen legalább olvasási szintű orosz nyelvtudással. A mesterfokozat megszerzéséhez államilag elismert középfokú C típusú, illetve azzal egyenértékű nyelvvizsga szükséges angol (vagy német) és orosz nyelvből. Az ELTE-n az általános nyelvi képzést egységesen az Idegennyelvi Továbbképző Központ (ITK) hirdeti meg, térítés ellenében. Az egyetem

és az Egyetemi Hallgatói Önkormányzat pályázati rendszert dolgoz ki annak érdekében, hogy a hallgatók egy része térítésmentesen vehesse igénybe ezeket a nyelvórákat.

Melyek a fő tantárgyak a ruszsztika mesterképzésen?

Az elméleti alapozás során megismerkednek az orosz történelem elveivel, a sajátos orosz út mibenlétével, az orosz kultúra nagy korszakaival. A szakmai törzsanyagban dominálnak a történeti diszciplínák (a nemzetközi ruszsztikában központunkat elsősorban historiográfiai műhelyként tartják számon): az ortodox civilizáció, az orosz eszme, klasszikus orosz kultúra, szovjet államszocialista rendszer, a peresztrojka és a szovjet rendszerváltás története, az orosz történetírás története. Emellett számos, a jelenkorkutatást megalapozó tár-

tehát mind a szakmai potenciál, mind a pedagógiai tapasztalat ahhoz, hogy egy új szakba integráljuk, s immár mesterfokra emelve műveljük az eddig elkülönülten tanított rokon diszciplínákat.

A ruszisztika mesterszak két fő irányban kínál perspektívákat leendő hallgatói számára. Egyrészt a „Ruszisztika MA” fokozat megszerzésével már közvetlenül is képesítést szerezhetnek arra, hogy okleveles bölcsész szakemberként elhelyezkedjenek, másrészt pedig a tudományos előrelépéshez kapnak lehetőséget – tanulmányaikat elsősorban a történeész doktoriskolában (és azon belül is a ruszisztikai programon), de más rokon területen is sikerrel folytathatják. Hallgatóink – akár le kívánják zárni egyetemi éveiket a mesterfokozattal, akár a tudományos fokozat megszerzése a céljuk – sokirányú elméleti, történeti és gyakorlati képzésben részesülnek. El-sajátíthatják mindazokat a szakismereteket és módszereket, amelyek mind az önálló tudományos kutatáshoz, mind az alkalmazott diszciplínák műveléséhez szükségesek – a levéltári feltáró munkától a könyvtári anyaggyűjtésen át az egyéb információhordozók felhasználásáig. Nagy súlyt fektetünk a megszerzett ismeretek és ön-

álló eredmények hatékony bemutatására: a tudományos és szakmai kommunikáció alapvető műfajainak ismerete és alkalmazása oktatási céljaink élén szerepel. A tudományos vitakultúra és argumentáció, az álláspont kifejtése és szemléletes prezentációja nemcsak tartalmi, hanem technikai értelemben is fő tantárgy: a korszerű audiovizuális eszközök, társintézményekkel szervezendő internetes vagy videokonferenciák révén fogjuk szimulálni az igazi, „élés” tudományos színtereket. Oktató- és kutatómunkánkban nem formális jelszó lesz az interaktivitás.

Az alap természetesen: az orosznyelv-tudás. Az ELTE Ruszisztikai Központja azonban számol azzal a ténnyel, hogy az utóbbi két évtizedben a hazai középiskolai oktatásban ismert okok miatt visszaszorult az orosznyelv-oktatás, s bár az elmúlt években a tendencia megfordult, mégis csak kevés helyen szerepel az orosz a választható tárgyak között. A nyelvi alapozás volt az egyik fő célja az I. Ruszisztikai Tábornak, amelyet 2009 nyarán rendeztünk meg legelőször – rekordmértékben, rekorderedményekkel. 15 magyar egyetemista 12 oroszországi egyetemistával élt, tanult, kirándult együtt egy héten

gyat hirdetünk: Oroszország és a mai világrénd, Oroszország és Európa, Oroszország, az EU és a volt szovjet tagállamok, a magyar–oroszkapcsolatok története és jelene. Minden tanegységben kiemelten kezeljük a módszertani aspektusokat, a szakirodalom legújabb eredményeit, bemutatjuk az orosz múzeumok, levéltárak fő forrásait.

Kik oktatnak a ruszisztikai mesterképzésen?

Elsősorban a Ruszisztikai Központ oktatói kara: minden fő szakterület tanítására saját oktatót tudunk biztosítani. Köztük: Szvák Gyula, Krausz Tamás, Filippov Szergej, Szili Sándor. A kar többi tizenöt intézetének tanárai (köztük Oszipova Irina, Hetényi Zsuzsa, Szilágyi Ákos és mások), az intézetünk és központunk külső kapcsolatai (MTA TTI, múzeumok, levéltárak, kutatóintézetek) ré-

ven ugyanakkor az egyetemen kívüli szakemberekkel történő konzultáció lehetősége is minden hallgató rendelkezésére áll. Kihhasználva nemzetközi kapcsolatainkat, külföldi előadókat hívunk meg.

Lehet-e a ruszisztika mesterképzés keretén belül külföldre utazni, speciális ösztöndíjat szerezni?

A Ruszisztikai Központ folyamatos kapcsolatban áll tekintélyes nyugati egyetemek ruszisztikai intézeteivel, szaktanárszékeivel. Az ELTE nemzetközi kapcsolatai keretében eleven napi kapcsolatunk van hat nagy oroszországi egyetemmel, amely a tudományos kooperáció mellett oktatói és hallgatói cserét is magában foglal: a moszkvai Lomonoszov Egyetem, a moszkvai Állami Bölcsészettudományi Egyetem, a szentpétervári Állami Egyetem, a hanti-manszjiski Jugra Egye-

tem, valamint a jekatyerinburgi és a volgográdi egyetem kész arra is, hogy hallgatóink egyéni kutatásaihoz konzulenseket, témavezetőket biztosítson. Ösztöndíjaink a hallgatók külföldi tanulmányútjait, számos alapítványhoz, intézményhez pályázunk támogatásért, ösztöndíj-lehetőségek felkutatására (TEMPUS, Erasmus, Visegrad Fund stb.). A Ruszisztikai Központ egyik fő támogatója az oroszországi állami alapítvány, a Russzkij Mir. A központ vezető professzorai egyúttal a Magyar–Orosz Történeész Vegyesbizottság Magyar Tagozatának vezetői is, amelynek révén folyamatosan bővülnek a kapcsolattartási csatornák. A magas szakmai-tudományos minőséget az olyan akadémiai intézményekkel való állandó kapcsolat is garantálja, mint az Oroszországi Tudományos Akadémia Orosz Történeti Intézete, Társadalomtudományi Információs Intézete, illetve Szlavisztikai Intézete.

Moszkva, esőben. Vértes Judit díjnyertes fotója

át, s bár olykor csak tolmáccsal tudtak szót érteni, az egymás iránti kíváncsiság, a másik kultúrájának közvetlen tapasztalata, a párhuzamok-különbségek élménye meghatározóvá vált. Már eddig is csatlakoztak hozzánk olyanok, akik nem orosz szakosok, oroszul ugyan nem (vagy nem eléggé) tudnak, de saját szakterületükön „orosz kérdéssel” foglalkoznak akár évfolyam-, akár TDK-dolgozatukban. Nekik hirdeti meg a Ruszisztikai Központ immár harmadik éve az „Év legjobb oroszdolgozata” versenyt, amely egyrészt ösztönzi a hallgatókat, versenyhelyzetet, nyilvános bemutatkozási lehetőséget kínál számukra, másrészt számunkra is módot ad, hogy a társtanszékek hallgatóit, oktatóit tevékenységünkbe bevonva tágítsuk a ruszisták körét. Ezáltal egyre többen kerülhetnek bele abba a szakmai vérkeringésbe, amelyet a Ruszisztikai Központ tudományos vitái, disszertációvédeések, tanszéki kutatási projektek jelentenek. Megnyílik az első eredmények publikálási lehetősége, a majdani disszertáció témájának kiválasztása. A tanszékünkön újonnan létrejött Ruszisztikai Módszertani Könyvtár és Kabinet ugyanakkor az infrastrukturális feltételeket is biztosítja az elmélyült hallgatói kutatómunkához.

Az új szakot a mai igényeknek és a munkaerő-piaci elvárásoknak megfelelően alakítottuk ki: a mi MA-fokozatunk – a hagyományos bölcsész diplomától eltérően – gyakorlatorientált, a felsőoktatási piacon versenyképes tudást biztosít. Elsősorban a magyar intézményrendszer szükségleteit vettük alapul, de már most figyelemmel kísérjük a tágabb, uniós, egyesült államokbeli és esetleges orosz (FÁK-beli) érdeklődést is: nemzetközi kapcsolatrendszerünk alakításakor nagy hangsúlyt fektetünk leendő hallgatóink szakmai tudásának nemzetközi fórumokon való megismertetésére, a „kereslet” növelésére. A szak létesítését eleve az a felismerés motiválta, hogy Oroszország jelentősége geopolitikai értelemben ismét felértékelődött az Egyesült Államok és az Európai Unió (s benne Magyarország) számára, s ebben a helyzetben Magyarország alkalmas lehet a közvetítő szerep betöltésére. A szak célja azonban ennél jóval összetettebb: a hazai államigazgatásban és önkormányzatoknál, a kulturális és szakdiplomáciában, a médiában, valamint a vállalati szférában elhelyezkedni képes, a közhivatali területeken és az orosz ügyek intézésében egyaránt járatos, magas szintű elméleti és gyakorlati felkészültséggel

rendelkező mesterszakos szakemberek képzése. Az utóbbi évek tapasztalata, hogy ugrásszerűen megnőtt egyetemünkön a történelem szakon az orosz történelmi kurzusokat, illetve a hagyományos képzésben még szereplő „Történelmi ruszisztika és modern szovjetológia” programunk órát felvevő hallgatók száma. Hasonló információkat kaptunk az orosz filológiai képzés területéről is. Az új BA-szakos hallgatók közül egyre többen jelentkeznek orosz szakirányra, s bár azt még nem tudjuk, mennyien kívánják közülük tanulmányaikat az új ruszisztika mesterszakon folytatni, egyelőre 15 ruszisztikai mesterszakos hallgatót tudunk fogadni. Ezt a

számot a munkaerőpiac is „visszaigazolja”: ilyen nagyságrendben keresi nálunk a versenyszféra, az államigazgatás, a média és a politikai elemző központok hálózata az Oroszország-ismerettel rendelkező, oroszul beszélő, diplomás szakembereket. A visszszámolás tehát megkezdődött...

Szvák Gyula

A hallgatói követelményrendszer internetes elérhetősége:
http://info.etr.elte.hu/info/doc/ELTE_SZMSZ_II.pdf

A Ruszisztika mesterszak tanterve

Képzési szakasz	Alszakaszok (kreditszám)	Tantárgy neve (félév száma)
Törzsanyag	Elméleti alapozás (12)	<ul style="list-style-type: none"> – Bevezetés az orosz történelembe (1) – Az orosz kultúra nagy korszakai (1) – Sajátos orosz út (1)
	Szakmai törzsanyag (40)	<ul style="list-style-type: none"> – Az eurázsiai történelmi tér (1) – Az ortodox civilizáció (1) – Az orosz eszme alakváltozásai: Konzervativizmus, liberalizmus, radikalizmus (1) – A szovjet államszocialista rendszer (1) – Klasszikus orosz kultúra (1) – A mai orosz társadalom és állam (1) – A mai orosz politikai rendszer (1) – A mai orosz gazdaság (1) – A peresztrojka és a szovjet rendszerváltás története (1) – Oroszország és Európa (1)
Differenciált szakmai anyag	Kötelezően választható ismeretek (36)	9 választandó az alábbiak közül: <ul style="list-style-type: none"> – A mai orosz nyelv (1) – Oroszország ma: kultúra, mentalitás, média – A magyar–orosz kapcsolatok története (1) – A sztálinizmus hétköznapijai (1) – Orosz közgyűjtemények: múzeumok és levéltárak (1) – Az orosz és szovjet történetírás története (1) – A posztmodern orosz irodalom születése (1) – Az orosz ikon (1) – Mai orosz kül-, biztonság- és energiapolitika (1) – Emberek és eszmék az orosz-szovjet történelemben (1)
	Szabadon választható ismeretek (12)	Pl. műfordítás, társadalomtudományi fordítás, informatika, bevezetés a külpolitikai publicisztikába, bevezetés a nemzetközi kapcsolatok nyelvébe (a diplomácia nyelvi műfajai, policy- és stratégia-elemzés), tudományos írás kurzus, tudományos kommunikáció tréning, tudományos projekttervezési és prezentációs tréning
	Szakdolgozat (20)	A tudományos munka elkészítésének módszertana, alapszabályai, tartalmi és formai követelményei (jegyzetelés, idézetek, bibliográfia, hivatkozások), történettudományi irányzatok, a szakirodalom kritikai feldolgozása, problémacentrikus historiográfiai áttekintés, forráselemzés. A dolgozatvázlatok és elkészült fejezetek prezentációja és vitája

Mit is értünk „oroszságismeret” alatt?

Ez a kérdés, amelyet a Ruszisztikai Központ a 2009. június 10-én tartott tudományos-módszertani tanácskozás résztvevőinek feltejt, nem válaszolható meg anélkül, hogy fel ne vetnénk *Oroszország megértésének* alapproblémáit – jelentette ki megnyitó előadásában Jurij Pivovarov akadémikus, a Társadalomtudományi Információs Intézet (INION) igazgatója. Véleménye szerint téves az az út, amelyik Oroszország különállására helyezi a hangsúlyt, a Nyugat és Oroszország fejlődésének *összehasonlításából* indul ki: ez a módszer nem alkalmas az orosz fejlődés lényegének megragadására. Hiszen – fejtette ki a történész – az orosz történelem Nyugatról nézve ugyan valóban „különös”, viszont fejlődésének megvan a saját belső logikája. Miért nem alakult ki Oroszországban európai típusú demokrácia? Miért nincs civil társadalom? Mi okozta az Orosz Birodalom bukását? Miért éppen a bolsevik alternatíva valósult meg 1917 után? Miért bomlott fel a Szovjetunió? Miért vannak más hatalmi és tulajdonviszonyok Oroszországban, mint Nyugaton? Ezekre a lényegi kérdésekre magában Oroszországban kell keresni a választ. Irina Glebova szerint ehhez csak az orosz történelem ún. „sűrű leírása” (Clifford Geertz) nyújthat támpontokat.

Az elméleti szekció fő feladata a terminológia tisztázása volt. Font Márta, a Pécsi Tudományegyetem professzora a ruszisztika és az „oroszságismeret” közti különbséget hangsúlyozta: szerinte az előbbiben a filológiai megközelítés dominál, míg az „oroszságismeret” az Oroszországgal kapcsolatos különféle diszciplínák szintézisét jelenti. Dmitrij Bak, az Orosz Állami Bölcsészettudományi Egyetem rektorhelyettese hozzátette, hogy az „oroszságismeret” feladata nem pusztán a történeti értelmezés, hanem a jelen problémáinak kutatása is.

Önálló szekció foglalkozott a történettudomány és az oroszságtudomány összefüggéseivel. Krausz Tamás a szovjetológia és az „oroszságismeret” viszonyát elemezve összegezte azokat a közös témákat, amelyeket ma egyik terület sem kerülhet meg: a nemzeti kérdés, az energetika és a gazdaság szerepe, a társadalomtörténet és a mentalitástörténet kapcsolódása. Alekszej Vlaszov, a moszkvai Lomonoszov Egyetem Történettudományi Karának dékánhelyettese a posztszovjet országok történelemszemléletéről tartott előadást, rámutatva arra, miként vált ezekben az országokban, Ukrajnától Üzbegisztánig a történelem a politika egyik eszközévé, s miként próbálnak az új nemzeti történetírások új hősokeket és új mítoszokat kreálni, miközben kiindulópontjuk az, hogy ezen államok (népek, térségek) múltja kizárólag Oroszországgal szembeállítva írható le.

A konferencia második részében az oroszságtudomány oktatási tapasztalatai, gyakorlati kérdései álltak a középpontban. Az előadók bemutatták, milyen modellek szerint folyik az orosz történelem vagy általában az oroszságismeret oktatása a különböző magyar és orosz felsőoktatási intézményekben (Eger – Gebei Sándor, Nyíregyháza – Czövek István, Budapest – Filippov Szergej, Debrecen – Bodnár Erzsébet, Pécs – Bebesi György, Szeged – Varga Beáta, Jekatyerinburg – Gyóni Gábor). Szvák Gyula professzor bemutatta az ELTE Ruszisztikai Központjának ruszisztikai MA-képzésre vonatkozó tervét.

Emlékmű Tihanyban: I. András magyar király és felesége, Anasztaszija, Bölcs Jaroszláv lánya

A kibontakozó diskurzus során a résztvevők arra a konszenzusra jutottak: az „oroszságismeret” – nem tudomány. S nincs is szükség valamely új, kimondottan Oroszországgal foglalkozó diszciplínára. Ehelyett, mint Szvák Gyula rámutatott, a posztmodern történetírás válsága után a régi, jó értelemben vett „pozitívista” iskolák hagyatékát is számba véve egy új, komplex megközelítést kell kialakítani az oroszság, az orosz történelem és jelenkor tanulmányozására. S éppen az oktatás az, ahol a jövőben az „oroszságismeret” fontos szerephez juthat.

Gyóni Gábor

Szlavisták és hungarológusok: egy fedél alatt

Az oroszországi Szlavisztikai Intézetet Konzstantyin Nyikiforov igazgató mutatja be

Слависты и унгаристы под одной крышей

Институт славяноведения РАН представляет: Никифоров Константин Владимирович, директор ИнСлав

В 2007 г. Институту славяноведения РАН исполнилось 60 лет. Он возник сразу после Второй мировой войны, однако как научная дисциплина славяноведение имеет, конечно, в России более глубокие корни. Оно развивается уже более 200 лет, а в российских университетах преподается более 170 лет. С течением времени Институт славяноведения превратился в признанный центр мировой славистики, в ведущее в России научное учреждение по изучению Центральной и Юго-Восточной Европы, одновременно в крупнейший центр унгаристики в России.

Институт славяноведения носит комплексный характер. В нем сосредоточены специалисты (историки, литературоведы, лингвисты, историки культуры) по всем народам Центральной, Юго-Восточной и – в последнее время – Восточной (Украина и Белоруссия) Европы. В Институте с разной степенью занятости работает около 170 человек: готовятся научные кадры и через собственную аспирантуру (около 120 институтских аспирантов защитили кандидатские диссертации). Ведется научное сотрудничество с двадцатью странами по более 70-и научным проектам. Давнее и плодотворное сотрудничество

связывает нас с профильными институтами Венгерской академии наук и Будапештским университетом.

Проблемы истории Венгрии и венгерской культуры вошли в круг исследований Института славяноведения РАН в 1968 г., когда он добавил к своему названию слово «балканистика» (в середине 90-х годов в результате новой реорганизации слово «балканистика» опять исчезла из названия Института, но его проблематика не поменялась – изучение истории, языка, литературы, культуры славянских и соседних с ними народов, то есть народов Центральной, Юго-Восточной и отчасти Восточной Европы). В 1970 г. во многом на базе Института славяноведения и балканистики была создана советско-венгерская комиссия историков (ныне она была преобразована в российско-венгерскую).

В 1971-1972 г.г. вышел в свет до сих пор непревзойденный 3-томный труд «История Венгрии» под редакцией крупнейших унгаристов Института старшего поколения В.Шушарина, Т.Исламова и А.Пушкаша. В том же 1972 г. вышла монография Т.Исламова «Политическая борьба в Венгрии накануне Первой мировой войны. 1906-1914», опубликованная также на венгерском языке. Упомянутые три автора через двадцать лет стали авторами нового обобщающего труда – «Краткая история Венгрии. С древнейших времен до наших дней» (М., 1991).

В 1970-1980-е годы к венгерской тематике сотрудники Института широко обращались при реализации крупномасштабного проекта «Центральная и Юго-Восточная Европа в эпоху перехода от феодализма к капитализму». Было написано более 10 книг, в том числе «Освободительные движения народов Австрийской империи» (в 2 томах. М., 1980-1981). В рамках этого проекта изучались проблемы формирования венгерской нации (работы Т.Исламова), межнациональных отношений в многонациональном венгерском королевстве (в составе монархии Габсбургов), революционной борьбы 1848-1849 гг. В 1980-

«Между Кремлем и Сербией»

Никифоров Константин Владимирович родился в 1956 г. в городе Пекине (КНР). В 1982 г. закончил исторический факультет МГУ им. Ломоносова, кафедру истории южных и западных славян. С 1982 г. в Институте славяноведения РАН. В на-

стоящее время директор этого института, доктор исторических наук. В научной деятельности был 6-летний перерыв (1992-1998 гг.), когда работал в Кремле в группе спичрайтеров (из 4-х человек) Б.Ельцина. Специалист по новой и новейшей истории Сербии (Югославии) и Балкан, русской эмиграции на Балканах в межвоенный период, международных отношениях в XIX – XX вв., совре-

менной истории России. Последние несколько лет читает специальный лекционный курс по новейшей истории балканских народов на историческом факультете МГУ им. Ломоносова. Имеет около 100 печатных работ, среди них 2 монографии (обе переведены на сербский язык). Один из авторов большого труда «Эпоха Ельцина. Очерки политической истории» (М., 2001).

1990-е годы А.Пушкаш написал 4-томное исследование внешней политики Венгрии в 1918-1939 гг., а также ряд работ по проблемам внутренней политики Венгрии в межвоенный период. Б.Желицки в 1975 г. опубликовал монографию о рабочем движении в Венгрии в 1873-1890 гг., а в 1985 г. о рабочем классе кадаровской Венгрии. Его перу принадлежат разделы по Венгрии в ряде коллективных трудов института, в частности в книгах «Власть – общество – реформы. Центральная и Юго-Восточная Европа. Вторая половина XX века». М., 2006; «История антикоммунистических революций конца XX века. Центральная и Юго-Восточная Европа». М., 2007.

В 1990-е годы ряд важных монографий, имевших отклик в Венгрии, опубликовал медиевист В.Шушарин: «Крестьянская война 1514 г. в Венгрии» (М., 1994), «Ранний этап этнической истории венгров. Проблемы этнического самосознания» (М., 1997), «Половцы, Грузия, Русь и Венгрия в XII-XIII вв.» (в соавторстве; М., 1998). Памяти В.Шушарина посвящен сборник «Венгры и их соседи по Центральной Европе в Средние века и Новое время», вышедший в 2004 г. в серии «Центральноевропейские исследования».

В начале 1990-х годов приоритетным направлением унгаристических исследований в Институте славяноведения становится изучение советской политики в Венгрии в условиях кризиса 1956 г. Коллективный труд «Венгрия 1956 года. Очерки истории кризиса» был опубликован в 1993 г. на основе современных достижений венгерских историков. В 1993 г. под редакцией В.Середы и А.Стыкалина на венгерском языке на основе ранее засекреченных документов из российских архивов был опубликован до сих пор часто цитируемый сборник документов «Недостающие страницы истории 1956 года». В 1998 г. выходит объемный сборник документов «Советский Союз и венгерский кризис 1956 г.» (редакторы-составители Е.Орехова, В.Середы, А.Стыкалин). В 2003 г. опубликована монография А.Стыкалина «Прерванная революция. Венгерский кризис 1956 г. и политика Москвы», а за два года до этого – его же книга «Дьердь Лукач – мыслитель и политик».

Статья Т.Исламова и Т.Покивайловой, опубликованная в 1994 г. в сборнике «Очаги тревоги в Восточной Европе. Драма национальных противоречий», положила начало их исследованиям трансильванского национально-территориального спора

Венгрия и Центральная Европа в исследованиях Института славяноведения: из книг, изданных в 2008–2009 гг.

Власть и общество: непростые взаимоотношения (Страны Центральной и Юго-Восточной Европы в XX веке). Сб. статей / Отв. редактор - Е.П. Серапионова. М.: ИСл РАН, 2008. 448 с.

Исламов Т.М., Покивайлова Т.А. *Восточная Европа в силовом поле великих держав. Трансильванский вопрос. 1940-1946 годы. М.: Индрик, 2008. 240 с.*

Традиционное, индустриальное и постиндустриальное общества в странах Центральной и Восточной Европы XVIII-XX вв. (модели, формы, этапы трансформации). Тезисы выступлений участников «круглого стола». М.: ИСл РАН, 2008. 60 с.

В ИнСлаве подготавливается новая книга: «Восточный блок и советско-венгерские отношения. 1945-1989 годы»

Общественные трансформации в странах Центральной и Юго-Восточной Евро-

пы (90-е годы XX века – начало XXI столетия) / Отв. редактор – Ю.С. Новопашин. М.: ИСл РАН, 2008. 352 с.

Средняя Европа. Проблемы международных и межнациональных отношений. XII-XX вв. Памяти Т.М. Исламова / Редколл.: И. Надь, С.А. Романенко, А.С. Стыкалин (отв. редактор), О.В. Хаванова. СПб.: Алетейя, 2009. 544 с. (Серия «Studia Hungarica»).

Власть и церковь в Восточной Европе. 1944–1953. Документы российских архивов: в 2 т. М.: РОССПЭН, 2009. Т. 1: 1944–1948 / Ред. коллегия: Т.В. Волокитина (отв. ред.), Г.П. Мурашко, А.Ф. Носкова, Д.Н. Нохотович. 887 с.

В поисках лучшей доли. Российская эмиграция в странах Центральной и Юго-Восточной Европы: вторая половина XIX – первая половина XX в. – М: Индрик, 2009. 248 с.

Из материалов о Венгрии и Центральной Европе в журнале *Славяноведение* за 2009 год

Рожкова Е.Ю. *Словацкая и венгерская драма XIX века в аспекте словацко-венгерских литературных отношений.* № 3. С.43–53

Стыкалин А.С. *К вопросу о российской белой эмиграции в межвоенной Венгрии и отношении к ней хортистской политической элиты.* № 1. С. 40–51

Яжборовская И.С. *Современная Центрально-Восточная и Юго-Восточная Европа: проблемы социального положения и социальной политики.* № 1. С. 73–87

Гусев Ю.П. *Янош Арань и «Шинель» Гоголя.* № 6

Дронов М.Ю. *Тибор-Миклош Попович – организатор венгерской русистики.* № 6

Ильина Г.Я. *Н.М. Вагапова. Русская театральная эмиграция в Центральной Европе и на Балканах.* № 4. С. 122–125

Стыкалин А.С. *О.В. Хаванова. Заслуги отцов и таланты сыновей. Венгерские дворяне в учебных заведениях монархии Габсбургов. 1746–1784.* № 2. С. 107–109

Стыкалин А.С. *А.И. Пушкиш. Цивилизация или варварство: Закарпатье. 1918–1945.* № 3. С. 87–89

Проскурнина М.Б. *Россия и русская литература в современном духовном кон-*

тексте стран Центральной и Юго-Восточной Европы. Материалы «круглого стола». № 3. С.108–112

К юбилею Юрия Павловича Гусева. № 3. С.123–124

Памяти Андрея Ивановича Пушкиша (1923–2008). № 3. С. 125–126

Библиографию подготовил:
А.С. Стыкалин

между Венгрией и Румынией. Упомянем в этой связи сборник документов «Трансильванский вопрос. Венгеро-румынский территориальный спор и СССР. 1940-1946 гг.» (М., 2000) и монографию этих ученых «Восточная Европа в силовом поле великих держав. Трансильванский вопрос. 1940-1946 годы», вышедшую в 2008 г. уже после кончины Т.Исламова. Памяти выдающегося российского унгариста посвящен сборник «Средняя Европа. Проблемы международных и межнациональных отношений. XII – XX вв.» (Спб., 2009).

В последние годы как ведущий исследователь проблем истории Венгрии, прежде всего эпохи Марии Терезии и Иосифа II, выдвигается О.Хаванова, опубликовавшая наряду с многочисленными статьями 2 монографии: «Нация, отечество, патри-

тизм в венгерской политической культуре: движение 1790 года» (М, 2000) и «Заслуги отцов и таланты сыновей: венгерские дворяне в учебных заведениях монархии Габсбургов. 1746-1784» (М., 2006).

Мы постарались дать небольшой обзор изучению Венгрии в Институте славяноведения. Конечно, обо всем сказать невозможно, за скобками полностью остались работы институтских филологов и историков культуры. Тем не менее, даже сказанное позволяет увидеть, что в институте был создан и уже в течение 40 лет действует самый крупный в России центр унгаристики.

Дальнейшая информация на сайте ИнСлав:
<http://www.inslav.ru/>

Az álcár-mítosz születése

Önjelölt cárok Oroszországban a XVI–XVIII. században címmel nemzetközi tudományos szimpóziumot rendezett a Ruszisztikai Központ 2009. május 25-én a Ruszisztikai Módszertani Kabinetben (az eseményről készült fotókat l. a 16-18. oldalon). Az alábbiakban egy rövidített részletet közlünk orosz nyelven Igor Tyumenecv, a Volgográdi Államigazgatási Akadémia rektora előadásából, amelyben az önjelölt cárság „intézményének” születését elemzi a zavaros időszakra vonatkozó legújabb történettudományi koncepciók keretében, legfőképpen Ruszlan Grigorjevics Szkrinnyikov elméletére támaszkodva. Ezzel az írással emlékezünk egyben a 2009. június 16-án elhunyt kiváló történészprofesszorra, aki a pétervári egyetem tanáraként egész „iskolát” nevelt a magyar történeti ruszisztika számára.

I.O. Тюменцев

Рождение самозванчества в России в начале XVII века

В начале XVII в., после Лжедмитрия I самозванчество превратилось в явление русской народной жизни, которое не изменилось до сегодняшнего дня. Именно поэтому данный феномен неизменно вызывает пристальный интерес у многих исследователей. Выказалось предположение, что лжецаревичи, создавая свои рассказы о чудесных спасениях от рук убийц, эксплуатировали созданные и распространенные среди крестьян социально-утопические легенды о царях избавителях, которые, после победы над врагами, освободят их от крепостной неволи. Другие исследователи усомнились в том, что самозванчество явилось формой антифеодального протеста русского народа, и считают, что организаторы самозванческих интриг сами инициировали легенды и слухи о спасении „царевичей”, используя народную религиоз-

ность и наивную веру русских людей в „прирожденного царя-избавителя”, а не в уже существующие народные социально-утопические легенды. Наряду с мифом о царе-избавителе параллельно бытовал миф о самозванце на троне: их сосуществование способствовало широкому распространению самозванчества в России. Определилось несколько типов самозванцев: самозванец-бунтарь, самозванец-авантюрист, самозванец-марионетка, самозванец-пропагандист. Эти выводы основаны прежде всего на поздних периодах истории самозванчества в России; прояснить проблему, по нашему мнению, возможно, проанализировав обстоятельства появления самозванцев в Смутное время.

Лжедмитрий I. Первые сведения о «чудом спасшемся царице Дмитрии Угличском» были зафиксированы в Речи Посполитой единственный раз в 1598 г. как недостоверный слух в совершенно немыслимой для последующих легенд версии. Московские власти узнали о появлении «царевича Дмитрия» в Киеве летом-осенью 1602 г. и вскоре объявили, что это беглый монах Григорий Отрепьев, в миру – сын костромского городского сына боярского. Расследуя дело Лжедмитрия I, царь Борис Годунов подозревал, что за спиной самозванца стояли изменники-бояре. Связь Ю. Отрепьева с Романовским кружком, казалось, подтверждала мнение царя. Действительно, предки Григория Отрепьева – монахи, служили детьми боярскими по Галичу и Угличу старца Михаила Повадина – по Серпейску, а вся родня другого организатора самозванческой интриги Варлаама Яцкого – по Коломне. Однако самозванческая интрига зародилась в головах не просто служивых людей, а бывших холопов «сильных людей», не простых, а вынужденных монахов, которые, лишившись своих покровителей, готовы были на все, чтобы обрести лучшую долю.

Vendégünk: Igor Tyumencev

Трое монахов, как видно из «Извета» Варлаама, из Москвы отправились на юго-восток в Речь Посполитую. Московским и краковским властям, а вслед за ними и историкам удалось собрать поддающиеся взаимной проверке свидетельства, которые позволяют восстановить основные маршруты перемещений самозванца на Украине. Сначала Г. Отрепьев и его товарищи искали помощи у главы православной партии кн. К. Острожского, затем самозванец бежал к вождю местных ариан пану Хойскому в Гощу. Не найдя и здесь поддержки, Г. Отрепьев бежал из Гощи после

Пасхи 20 (30) марта 1603 г., чтобы с помощью запорожских казаков попытаться получить помощь у православного магната А. Вишневецкого в Брагине. Удача, наконец, улыбнулась самозванцу, когда он через кн. К. Вишневецкого смог заручиться помощью магната-католика Ю. Мнишка и его родни. Мнишки попытались получить помощь самозванцу у польского короля Сигизмунда III Вазы, литовского канцлера Льва Сапеги, папы Римского и сословий Речи Посполитой, но все их усилия были заблокированы решением Сейма Речи Посполитой. Брошенный на произвол судьбы своими покровителями, Лжедмитрий I смог опереться в России на широкие слои служилого сословия, въехать в Кремль победителем и около года успешно править страной.

Самозванческая интрига Лжедмитрия I, как свидетельствуют сделанные наблюдения, родилась в среде обедневших служилых людей, вынужденных боярских послужильцев, казаков и невольных монахов. Именно поэтому первый самозванец нашел поддержку своим замыслам не у посадских, крестьян и пашенных холопов, а у православных магнатов и шляхты на Украине. Для этого ему не были нужны, в качестве «идеологической основы», народные социально-утопические легенды. При этом Г. Отрепьев сам являлся главным инициатором самозванческой интриги. Благодаря недюжинным способностям, методом проб и ошибок, не разбираясь в средствах, с завидным упорством он шел и достиг намеченной цели.

Самборский вор. Подготовка интриги Лжедмитрия II, как видно из источников, началась задолго до его появления на Северщине. Уже на следующий день после убийства Лжедмитрия I, по свидетельству находившихся в столице иноземцев, по Москве поползли слухи, что «царь Дмитрий» спасся. По прошествии недели после убийства Лжедмитрия I, около 25 мая (4 июня) 1606 г., в Москве появились подметные письма, в которых сообщалось, что «царь Дмитрий» жив. Это означало, что за организацию новой самозванческой интриги взялись некие политические силы. Русские послы в Речь Посполитую – Г.К. Волконский и А. Иванов, выехавшие из Москвы 12 (22) июня 1606 г., узнав от поляков о появлении самозванца в Самборе в августе 1606 г., без колеба-

ний дали однозначный ответ: роль «чудом спасшегося царя Дмитрия» взял на себя бывший любимец самозванца – Михаил Андреевич Молчанов, бежавший из Москвы во время гибели своего покровителя. Дорогой Г. Шаховский и его спутники мистифицировали население рассказами о том, что один из них «царь Дмитрий», и рассылали повсюду грамоты, написанные от имени Лжедмитрия I, украденной из дворца государственной печатью. До переворота 17 (27) мая 1606 г. государева печать хранилась у другого любимца Лжедмитрия I – думного дьяка и печатника Богдана-Иоакима Ивановича Сутупова. Во время майских событий 1606 г. он, несомненно, находился в Москве, но, в отличие от других думных дьяков самозванца, нового назначения не получил. Показания очевидцев, придерживавшихся разной политической ориентации, позволяют выявить круг людей, стоявших у истоков новой самозванческой интриги – это М.А. Молчанов, Б.И. Сутупов, кн. Г.П. Шаховский. Ни один из них не принадлежал ни к людям романовского круга, ни к сторонникам кн. Ф.И. Мстиславского. Все трое пробившись в московские чины из выборных и городских дворян, лишились карьерных перспектив или оказались вне закона после смерти покровителя.

Покинув Москву в середине июня 1606 г., кн. Г.П. Шаховский, М.А. Молчанов и Б.И. Сутупов получили больше возможностей для мистификации русских людей. Провинциальные жители, в отличие от москвичей, не видели Григория Отрепьева убитым и прислушивались к толкам о его спасении. В Путивле – бывшем центре движения Лжедмитрия I – кн. Г.П. Шаховский смог убедить местных служилых людей и горожан, лишившихся после переворота 17 (27) мая 1606 г. многих льгот и привилегий, что «царь Дмитрий» жив и скрывается от врагов. Путивляне подняли восстание против Василия Шуйского. М.А. Молчанов, будучи в Путивле, не решился публично играть роль самозванца, так как боялся разоблачения людей, хорошо знавших Лжедмитрия I. Он был вынужден укрыться в Речи Посполитой в Самборе. Устраивая тайные приемы для людей, никогда не видевших Лжедмитрия I, самозванец старался поддержать веру русских повстанцев и рокошан, что «царь Дмитрий» жив. В сложившейся ситуации московские власти действовали весьма решительно. Они дали польским

Balról jobbra Dmitrij Liszejcev, Alekszej Viktorovics Buganov, Philip Longworth az asztalnál

властям словесный портрет М.А. Молчанова, и одновременно старались опровергать утверждение, что Самборский самозванец является бывшим любимцем Лжедмитрия I. М.А. Молчанов, подобно Г. Отрепьеву, являвшийся главным организатором самозванческой интриги, исчез в самый неподходящий для повстанцев момент, чтобы в начале 1609 г. появиться в чине «окольниковичего» Тушинского Вора. Провал планов организации новой самозванческой интриги в Самборе стал причиной специфического явления в истории Смуты, которое Р.Г. Скрынников метко назвал «самозванщина без самозванца». Что касается появления Лжепетра и других казачьих самозванцев в 1606-1607 г., ни один из них не смог подобно Лжедмитрию I стать признанным вождем повстанческого движения в России. На допросе в московском застенке власти установили, что Лжепетром был сын посадского человека из Муром, беглый холоп, ставший вольным казаком – Илейка Коровин. Самозванец в деталях описал, как родилась самозванческая интрига, постаравшись возложить всю вину за происшедшее на терских казаков-ветеранов, которые заставили его играть роль «царевича».

Новая концепция, согласно которой Смута начала XVII столетия являлась гражданской, а не крестьянской войной позволяет по-новому взглянуть на процесс появления самозванчества в России. Это явление возникло не в боярской, а в дворянской среде. Оказавшись на задворках жизни Ю.Б. Отрепьев, М.А. Молчанов решились играть роль самозванца и пытались использовать для достижения поставленной цели различные социально политические силы.

Анализ источников современных событий показал, что они не содержат каких-либо данных о бытовании в крестьянской среде народных социально-утопических легенд. Легенда о «чудом спасшемся царевиче Дмитрия» была рождена «злым гением» Григория Отрепьева, прошла первоначальную обработку и нашла широкий отклик в среде разорившихся и разоряющихся служилых людей. Социально-утопические легенды об истинном и неистинном царе явились лишь общественной реакцией на самозванцев и не объясняли причину их появления. Г. Отрепьев, как видно из его походов, был типичным самозванцем-авантюристом, который с за-

видным упорством искал помощи у православных магнатов, ариан, католиков, казаков запорожских и донских, оттачивая сочиненные им легенды о «чудесном спасении царевича Дмитрия» и «измене» царя Бориса Годунова. В прошлом служилый человек и монах по неволе он отнюдь не был самозванцем-бунтарем – не выдвигал лозунгов радикального изменения существующего социально-политического строя, а лишь обещал реставрировать на престоле «законную» династию московских рюриковичей и восстановить порядки времени Ивана Грозного. Причем, некоторое время он колебался, какие времена вернуть: доопричные или опричные, в конце концов сделав выбор в пользу первых. После его гибели роль главного организатора новой самозванческой интриги без успеха пытался играть еще один авантюрист из дворян – М.А. Молчанов. Правда, ему не хватило храбрости, решимости и упорства в достижении цели, которые были присущи предшественнику. Все последующие самозванцы, включая Лжедмитриев II и III, Ивана Дмитриевич («Воренка») были самозванцами-марионетками, игрушками в руках различных социально-политических сил, участвовавших в повстанческом движении. Руководители повстанческого движения, прежде всего казачья его часть, выступали сочинителями легенд о «чудом спасшихся» мифических детях и внуках царя Ивана Грозного, а затем авторами-продолжателями легенд о «чудом спасшемся царе Дмитрие» и «узурпаторе» В. Шуйском.

Деклассирующиеся нижние слои служилых и податных людей стали питательной средой для широкого распространения самозванчества в России начала XVII в. Попадая в холопы, люди сильные духом искали спасение в вольных казачьих станицах, а после появления Лжедмитрия I прониклись идеей восстановления поправленной справедливости, восстановления и улучшения утраченных социальных позиций на «воровской» службе. Самозванцы нужны были им как символ, именем которого можно было решать свои проблемы. Как только в 1612-1613 годах стало ясно, что лозунг борьбы за дело «чудом спасшегося царя Дмитрия и его сына» себя дискредитировал, образовавшееся на территории России казачье войско навязало Избирательному земскому собору кандидатуру царя Михаила Романова и позволило новым властям расправиться с Лжедмитрием III и Воренком.

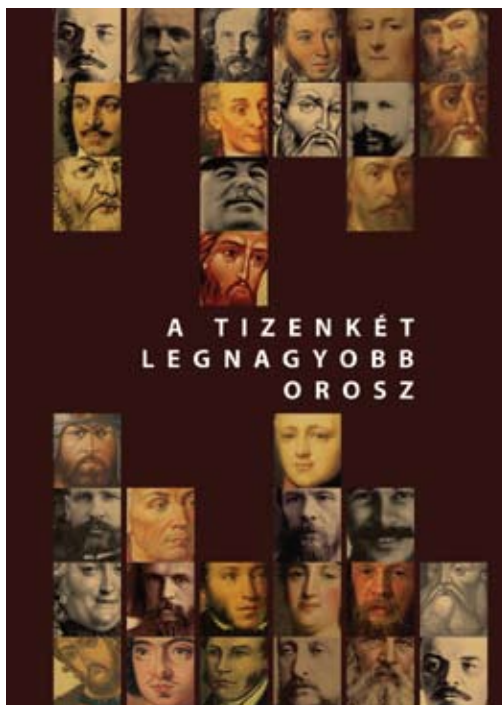
Balról jobbra Nyikolaj Mihajlovics Rogozsin, Maureen Perrie, Sisák Gábor

Az orosz válogatott

Bár Oroszország sok kiváló tudóst, felfedezőt adott a világnak, egyedül csak Mengyelejev került a közé a 12 „neves” orosz közé, akiket az orosz tévévezetők tavaly beszavaztak az *Oroszország neve* című show-műsor döntőjébe (I. *Orosz Negyed*, 1. sz. 20–22. o.). Nincs közöttük egyetlen Nobel-díjas sem, hiányoznak az űrhajósok, az atom- és hidrogénbomba kifejlesztői. Puskin és Dosztojevszkij „képviseli” a nagy orosz irodalmat, de az orosz színház, a balett és a zene egyetlen világszerte ismert személyisége sem fért be a névsorba. A „nagy oroszok” tehát jószerével az uralkodók és a politikusok, s nem a szellem óriásai: 1 fejedelem, 4 cár és 2 szovjet pártvezér. Nem véletlenül jegyzi meg Szvák Gyula és Krausz Tamás a kötet bevezetőjében: „az Oroszország lelki egységét szolgáló szegődött műsor a mai politikai térben ismét monarchistákra és forradalmárookra osztotta az orosz társadalmat.” Ezt a „tizenkét legnagyobb orosz” mutatja be a magyar olvasóknak a *Russica Pannonicana* sorozatának azonos című kötete.

A könyv kiadása már csak azért is remek ötlet volt, mert a „nagy orosz tizenkettő” többségét a magyar olvasó csak felületesen ismeri. A magas színvonalú, ismeretterjesztő-elemző esszé-portrék valóban közelképek, az ismert életrajzi-történelmi-tudomány-történelmi-irodalomtörténelmi tények bemutatásán kívül mindegyik szerző arra is törekszik, hogy felmutassa a hírességekben az embert, gyakran ellentmondásosnak tűnő törekvéseivel, cselekedeteivel. A könyv bevezetője felidéz a verseny eseményeit, melynek során a tizenkét nagy orosz nevet közel 45 millió „virtuális” szavazat alapján választották ki. Emlékeztetőül az eredmény: 1. Alekszandr Nyevszkij, 2. P. A. Sztolipin, 3. J. V. Sztálin, 4. A. Sz. Puskin, 5. I. Péter, 6. V. I. Lenin, 7. F. M. Dosztojevszkij, 8. A. V. Szuvorov, 9. D. I. Mengyelejev, 10. IV. Iván, 11. II. Katalin, 12. II. Sándor.

Oroszország neve tehát Alekszandr Nyevszkij lett, akit világszerte leginkább Eisenstein híres filmjéből, *A jégmezők lovagjából* (1938) ismernek. A róla szóló esszé szerzője, Gyóni Gábor rámutat arra, hogy Alekszandr Nyevszkij kultusza az állam és az ortodox egyház szövetségét hivatott kifejezni, kihasználja a jelen Oroszországban eleven nosztalgiát a birodalmi múlt és az „erős kéz” iránt, elfedve az ezzel kapcsolatos áldozatokat. Gyóni szerint Nyevszkij választása azért is problematikus, mert életéről nagyon kevés megbízható forrás maradt fenn, s ezek gyakran ellentmondanak egymásnak, eltérő megítéléshez vezetnek. Most az egyház álláspontja dominált: a XIII. századi fejedelem, a hadvezér, aki legyőzte a svédeket és németeket, aki az Arany Horda fővárosában püspökséget alapított, a show-beli prókátora, Kirill metropolita szerint közvetve megtette az első lépéseket az orosz birodalom megerősítéséhez.

Az is meglepetést okozott, hogy a „félelmetes” (Szvák javaslatára a „groznij” szó fordítására) cár, IV. Iván is bekerült az első 12 közé, megelőzve a felvilágosult-reformer cárokat, II. Katalint és II. Sándort. Szvák Gyula róla szóló esszéjében hangsúlyozza, hogy a szovjet korszak „legitimációs” törekvései ellenére ma már más a megítélése: a XVI. századi uralkodó, aki az opricsnyina bevezetésével az országot belső hadszíntérré változtatta és anarchiába döntötte, az ország történelmének negatív irányt szabott. A következő cár, a birodalomalapító I. Péter 5. helye azért tűnhet furcsának,

mert az 1990-es évek hasonló jellegű közvélemény-kutatásaiban az első helyek egyikét foglalta el. Szvák ezt azzal magyarázza, hogy a mostani kurzusnak „nemzetibb” és „igazhíttűbb” hősökre van szüksége. Ő maga I. Pétert „tragikus hősnak” tartja, feltárva azokat az ellentmondásokat, amelyek a birodalomalapító cár tevékenységét jellemezték: „Nélküle minden lassabban, de talán fájdalommentesebben ment volna végbe. Oroszország később került volna közel Európához, és lehet, hogy távolabb is maradt volna tőle. (...) Az orosz birodalomnak minden oka megvan a dicsőítésére, az alattvalóknak pedig a megátkozására.”

II. Katalin és II. Sándor utolsó előtti, illetve utolsó helye mindezek után már

szinte várható volt. V. Molnár László esszéjében II. Katalint egy „új uralkodói modell” megteremtőjének nevezi, aki az államügyek iránt elkötelezett ambíciózus, mindenkor a birodalom érdekeit szem előtt tartó uralkodó típusát testesítette meg. A másik esszéíró, Szergej Filippov szerint az orosz autokrácia legnagyobb tragédiája az volt, hogy nem tudhatta anélkül megreformálni magát, hogy egyúttal saját alapjait alá ne ássa. Különösen igaz ez II. Sándorra, a terroristák által meggyilkolt, jobbkormányzó cár, akinek jelenlegi utolsó helyezését a szerző szellemesen a cár második, „médiagyilkosságának” nevezi. Portréját egy paradox megjegyzés idézésével teszi szemléletessé: „Oroszország egyetlen olyan vezetője volt, aki többet adott a népeknek, mint amennyit elvett tőlé”.

A kötetben a szovjet korszak két karizmatikus vezetőjének a portréját Krausz Tamás vázolja fel. Sztálin megítélésében kialakult két véglet – a „nemzet atyja”, a győztes hadvezér, illetve a „nagy terror” tömeggyilkosa – objektív értékelésére törekszik, olyan, a szigorú történelmi leírás alapuló közbülső megoldást keresve, amely a sztálini szerep körüli vitákat sem fedi el. Lenin tevékenysége ma már többnyire ugyancsak a kultuszok prizmáján át jelenik meg: az államszocialista rendszerek pozitív kultusza és a mai „antikultusz” (véreskező, fanatikus terrorista és diktátor) ellenére a 6. helyre találtatott méltónak a szavazásban. A Krausz által felrajzolt személyiségkép és karakter árnyalt, meggyőző. A szerző igénye azonban, hogy Lenint végre politikai gondolkodóként is értékeljék, még aligha egyhamar valósul meg.

Amit senki sem várt, az Sztolipin előkelő második helyezése a szavazásban, amelyet sokáig vezetett is. Ahogy Filippov Szergej esszéjéből kiderül, a XX. századelő – Szergej Vitte után – második legjelentősebb államférfija széles körű reformokat vitt végbe, különösen kiemelkednek az agrárreformok. Erős személyiség volt, akit a jobboldaliak túl liberálisnak, a baloldali-

ak túl konzervatívnak tartottak. Végül egy terrorista golyója oltotta ki életét. A V. Szuvorov, a valóban legjelentősebb orosz hadvezér portréját V. Molnár László vázolja fel, bemutatva puritán egyéniségét, győzelmes hadjáratait a poroszok, törökök, tatárok, lengyelek és a franciák ellen, valamint ismerteti *A győzelem tudománya* című hadászati munkáját.

Azt ugyan sajnálattal említettük, hogy a nagy orosz kultúra képviselői közül mindössze Puskin és Dosztojevszkij került be a 12 közé, ugyanakkor szimptomatikusnak tekinthetjük, hogy ők ketten épp írók, hiszen az orosz gondolkodás sokáig túlságosan is irodalomközpontú volt. Mindenkét meglepett, hogy Lev Tolsztoj nem került be a döntőbe, engem őszintén szólva az is váratlanul ért, hogy a XX. századi orosz irodalomból szintén nem választottak be senkit, sem Bulgakovot, sem Szolzsenyicint. Kalavszky Zsófia Puskinról szóló esszéjében az „időn és történelmen kívüli” személyiség, vagyis a Puskin-mitosz és kultusz teremtette képen keresztül mutatja be az orosz irodalom megteremtőjét, a hús-vér embert, nem éppen szokványos életrajzát. Dukkon Ágnes Dosztojevszkijnek szentelt alapos esszéjében ismerteti a kalandos életutat, a nagyregények fő problematikáját, valamint Dosztojevszkij utóéletét a magyar és a világirodalomban.

„Orosz stand” a könyvfesztiválon: Szvák Gyula dedikál

Az egyetlen természettudós, aki bekerült a 9. helyen a 12 legnagyobb orosz közé, a kémikus, fizikus, közgazdász, meteorológus és mérnök D. M. Mengyelejev, akit főként periódusos rendszeréről ismerünk. Ahogy Inzelt György esszéjéből kiderül, sokoldalú tevékenysége kiterjedt a kőolajkutatásokra, a füst nélküli lőszer gyártására, a hazai szénkitermelés és mezőgazdaság fejlesztésére. Sőt ő határozta meg a vodka ideális összetételét is.

Szöke Katalin

A tizenkét legnagyobb orosz. Szerk.: Szvák Gyula. Budapest, Russica Pannonica, 2009, 255 o., 2990 Ft

Találkozás egy fiatalemberrel

Zbigniew Brzezinski, az USA egykori elnöki nemzetbiztonsági tanácsadója a *Foreign Affairs* című folyóirat legfrissebb számában nagy visszhangot kiváltó javaslatot fogalmazott meg. A 80 éves kora felett is igen befolyásos politikus szerint – akinek fia mellesleg Barack Obama elnök tanácsadója – a Nyugat és Moszkva viszonyát újra kell gondolni. Európa biztonsága ugyanis azáltal biztosítható – mondja Brzezinski –, ha szorosabb katonai és politikai szövetség jön létre az euroatlanti közösség és Oroszország között.

Hogy kerül a csizma az asztalra? Mi köze a fenti hírnek Svák Gyula *Oroszország zavaros időszeke* című, az idei könyvfesztiválon a Russica Pannonicana kiadó által megjelentetett tanulmánykötethez? Meglehetősen sok. A rendszerváltást követően kevesen tettek annyit, mint ő és munkatársai, azért, hogy a társadalmunkban részben már meglévő, részben mesterségesen gerjesztett szovjetellenesség ne transzformálódjon tagolatlan (és Magyarország számára jövátéhetetlenül káros) ruszofóbiává. Az általa két évtizede alapított Magyar Ruszisztikai Intézet – 1995-től Központ – működésének jelentőségét nehéz volna túlbecsülni. Egyebek mellett konferenciák anyagai, különféle kiadványok, kitűnő könyvek dokumentálják e tevékenység eredményeit.

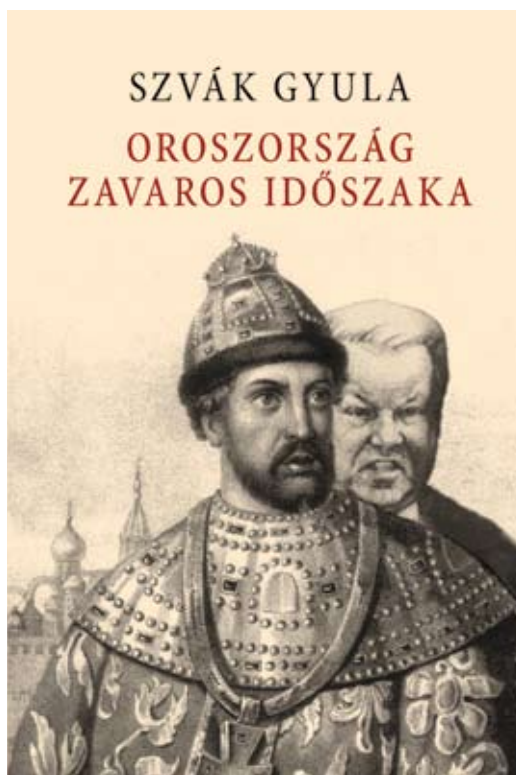
És ha már a könyveknél tartunk: ezekből mostanáig közel három tucatot írt vagy szerkesztett Svák professzor. Az *Oroszország zavaros időszeke* rendhagyó mű a szerző munkásságában. Miként a kötet előszavában nem kevés öniróniával mondja, az utóbbi időben „csak szerzőz dolgokat írt”, ezért visszatért ifjúkorához, amikor szívesen publikálta az orosz történelem őt foglalkoztató időszekeiről (a XVI–XVII. századról) szóló esszéit, tanulmányait például az akkor nagy népszerűségnek örvendő folyóiratban, az Interpress

Magazinban. Az év közepén megjelent műben hat, 1979 és 1984 között az említett lapban közzétett és egy 1981-ben írott, de kéziratban maradt írást olvashatunk. (Továbbá még egy előszó-félet, amely 1999-ben keletkezett, de erről itt nem tartjuk szükségesnek beszélni.) Mondhatni tehát: az történt, hogy az 1953-ban született Svák lehetővé tette, hogy olvasója találkozzon azzal a fiatalemberrel, aki ő volt 26 és 31 éves kora között. Sőt, mivel a kötet terjedelmének háromnegyede 1979 és 1982 között keletkezett, a harminc év alatti kutatóval van szerencsénk szembesülni. Tudjuk, történésznél ez a szárnnybontogatás ideje. Svák azonban már érett tudósnak mutatkozik e korai munkáiban is. Annál inkább, mivel kitűnően ír. Világos stílusban, élvezetesen boncolgatja a Rettegett Iván, az ál-Dimitrij, a hamis cárok és feleségeik körüli bonyodalmakat és az orosz história más rejtélyeit, mintegy cáfolván Tyutcev közhelyé nyűtt versorát: „Oroszországot, ész, nem érted”. E világos stílus pedig nem csupán arról tanúskodik, hogy a szerző jól ír, hanem – talán elsősorban – arról, hogy messzemenően ismeri témáját. Ez a harminc év alatti fiatalember olyannyira birtokában volt az általa kutatótt korszak ismeretének, hogy ha nem tudnánk, mikor születtek írásai, azt hihetnénk, mostanában.

És itt hozzuk szóba újból a Brzezinski-javaslatot. Az amerikai külpolitikában újabban körvonalazódó koncepció alátámasztani látszik, hogy azoknak volt igazuk, akik Oroszország jelentőségét a világban akkor is reálisan látták, amikor némelyek a „történelem végéről” s így mintegy az orosz történelem végéről is beszéltek. Svák professzor ifjúkori írásainak születése idején persze nem tudhatta, hogy a Szovjetunió történelmileg rövid idő alatt meg fog szünni. Történészként azonban már akkor is arra figyelmeztetett, hogy az – általa egyébként hangsúlyozottan európainak tartott – orosz állam képes talpra állni a „zavaros időszekek” után, és mindenkor számolni kell vele a nemzetközi életben.

Hovanyecz László

Svák Gyula: *Oroszország zavaros időszeke*. Russica Pannonicana, 2009, 222 o., 2490 Ft

Vissza a forrásokhoz!

Izgalmas intellektuális feladványt kínál olvasóinak *A normannkérdés az orosz történelemben* címmel megjelent kötet kiváló szerkesztője, Szili Sándor, s már jó előre megnyugtatja a kemény forrásszövegek forgatóit: ne csüggedjenek, ha nem jutnak a talány nyomára, hiszen a normannkérdés ügyében már jó háromszáz éve folynak a viták, születnek a legkülönbözőbb értelmezések.

A magyar ruszisztika régi adósságát törleszti, amikor a „mindenkori orosz történelemszemlélet sarkalatos kérdését” jelentő „normannista–antinormannita” vitát a magyar történészársadalom elé tárja – írja főszerkesztői előszavában Szvák Gyula. S bár e feladat elvégzését valóban a ruszista szakma műhelye, az ELTE Ruszisztikai Központja vállalta magára, a teljesítmény igazi értékét az adja, hogy minden olyan társ tudomány képviselőjét bevonta, amelyek nélkül e nélkülözhetetlen forrás- és (tegyük hozzá) kultúrtörténeti vállalkozás nem jöhetett volna létre. A minden elemében pontosan végiggondolt tervnek (és, minden bizonnyal, koordinációnak) köszönhetően olyan igazi interdiszciplináris, kutatás- és tanszékközi, sőt intézményközi együttműködés produktumát veheti kézbe az olvasó, amely ugyanakkor a részt vevő összes részterület számára szakmailag megbízható támpontot jelent. A történész, a nyelvész, a régész és antropológus, a geográfus és teológus egyaránt meríthet belőle, akár további kutatás, akár oktatás a célja.

Mindezért az elismerés mindekelőtt a kötet szerkesztőjét, Szili Sándort illeti, aki egyben

a rendkívül alapos, minden fő tendenciára és releváns részletre kiterjedő utószó szerzője (*Ruszkok és varjagok: A kompetitív történeti-nyelvészeti elméletek áttekintése*). Az óriási filológiai apparátus mozgatását szükségessé tevő munka során olyan elsőrangú szaktekintélyek látták el tanácsokkal, mint Bolonyai Gábor, Szij Enikő, Voigt Vilmos, Zoltán András. Az öt nagy részre osztott gyűjtemény nyugat-európai, bizánci, arab és perzsa, skandináv, valamint keleti szláv forrásokat tartalmaz, amelyeket Juhász Gabriella, Lakatos Bálint, Simon Katalin és Szili Sándor fordított magyarra. Ugyanők, valamint Csákváry Orsolya készítette el a lábjegyzeteket és kommentárokat, amelyek tárgyyszerű, precíz, tömör és célratörő mivoltát külön ki kell emelni: a jegyzetanyag a kötet egyik fő erényét képezi. Ha belegondolunk, hány nyelv és hányféle nyelvallapot jelenik meg a szövegekben, még nagyobbra értékeljük a nyelvi lektorok munkáját, akik ráadásul ingenyesen, kizárólag szakmai elhivatottságból, ügyszeretetből végeztek el a szövegellenőrzéseket: Abdul-Fattah Munif (arab), Ács Péter (rúnafeliratok), Biró Tamás (héber), Csákváry Orsolya (sagák, szkladversek), Kövér András (szír), Tóth László (görög, latin).

A kétkötetesre tervezett gyűjtemény, amelynek most első része látott napvilágot, a Ruszisztikai Központ 2005-ben indított *Az orosz történelem válogatott kútfői* című sorozatában kapott helyet, amelyben már megjelentek a középkori, valamint az újkori (XVI–II. és XIX. századi) orosz történelmi forrásokat tartalmazó munkák. A magyar ruszista szakma, a budapesti ruszista műhely nemzetközi mércével mérve is kiemelkedő teljesítménye mindegyik.

A normannkérdés az orosz történelemben. I. Források. Szerk.: Szili Sándor. Budapest, Russica Pannonicana, 2009, 327 o. Készült az MTA–ELTE Történeti Ruszisztikai Kutatócsoportjában, az Alapítvány az Orosz Nyelvért és Kultúráért támogatásával.

A normannkérdés az orosz történelemben

I. Források

RUSSICA PANNONICANA

Köztes- vagy Közép-Európa?

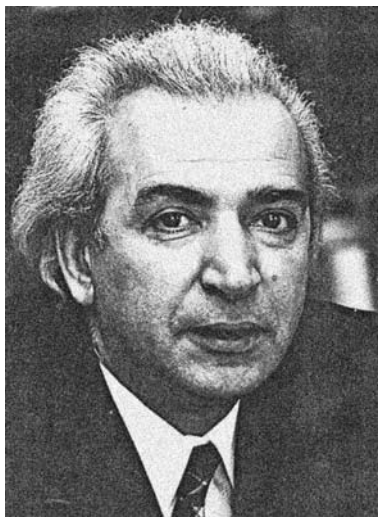
Emlékezés Tofik Iszlamov professzorra

A közelmúltban az Orosz Tudományos Akadémia Szlavisztikai Intézete a *Studia Hungarica* sorozatban terjedelmes kötetet szentelt a közép-európai térség problémáinak. A *Közép-Európa: A nemzetközi és nemzetek közötti kapcsolatok problémái a XII–XX. században* című, mintegy félezer oldalas kiadvány a 2004-ben elhunyt Tofik Muszlimovics Iszlamov professzornak állít emléket. Barátok, kollégák, pályatársak, tanítványok búcsúznak írásaikkal a nagy tekintélyű történésztől: olyanok, akik napi rendszerességgel találkozhattak vele az intézetben vagy a levéltári kutatótermekben, akik nemzetközi konferenciákon, külföldi tanulmányutak során cserélték ki vele tapasztalataikat, vitatták meg kutatómunkájuk eredményeit, vagy a már több generációra nyúló fiatalabb nemzedék tagjai, akik tanítványai voltak.

Az írások témája a szerzők kutatási területének megfelelően időben és térben meglehetősen szerteágazó: a X. századtól napjainkig, Oroszországtól a német (Habsburg) és balkáni területekig terjed. Mégis összefűzi őket, hogy valamennyi a közép- és kelet-európai térséggel, illetve a térséggel szomszédos és sorsát sokszor meghatározó régiókkal, birodalmakkal foglalkozik. A vizsgálatok középpontjában a politikai, hatalmi viszonyok alakulása, a nemzetközi kapcsolatok, nemzeti, etnikai kérdések állnak, de számos tanulmányban találkozhatunk vallástörténeti, kultúrtörténeti vagy éppen társadalomtörténeti aspektussal. Mindazokkal a megközelítésekkel, amelyekre Iszlamov professzor sokrétű érdeklődési köre kiterjedt. Talán mert ő maga is egy etnikailag, kulturálisan sokszínű közegből, a Kaukázusból származott, különleges affinitása volt a hasonló adottságú térségek problémáinak megértéséhez. Számunkra azért is van kiemelkedő jelentősége munkásságának, mert kiváló ismerője volt a magyar tör-

ténelemnek és kultúrának, s nemcsak kutatta múltunkat, de tapasztalatait, tudását átadva felnevelt számos történészgenerációt, melynek tagjai, amint ezt a kötetben szereplő írásaik is mutatják, a professzor szellemi örökösének, életműve folytatójának tekintik magukat: Font Márta, Krausz Tamás, V. Molnár László, Seres Attila, Zseliczky Béla, Tatjana Guszarova, Olga Havanova, Alekszej Miller, Valerij Muszatov, Alekszandr Sztikalin és mások.

Már a címválasztás is az Iszlamov által ösztönzött fogalomhasználati hagyomány folytatása. Oroszul tudó történész kollégáim közül biztosan számosan átélték azt a helyzetet, amikor Közép-Európáról szólván a *Szrednyaja Jevropa* kifejezést használtuk, orosz

beszélgetőpartnereink udvariasan kijavították *Central'naja Jevropára*. Iszlamov professzor azonban több írásában rámutatott arra, hogy a térség valós helyzetét, jellegét pontosabban leírja a köztesesség, közbeékeltséget kifejező *szrednyaja* terminus, mint a centrummal rokonítható, így félreértésekre okot adó *central'naja* jelző. Ennek megfelelően a kötet összeállítói tudatosan választották a címet. Ugyancsak szándékos – s mind a szerzők-tanítványok, mind a mester munkáival egybehangzó – a kötet címlapján szereplő kép megválasztása: Than Mór kétségkívül historizáló (a keletkezés korában aktuálpolitikai mondanivalót sem nélkülöző), ugyanakkor szimbolikájában a kötet tartalmához jól illő festményét: *Kun László és Habsburg Rudolf találkozása a morvamezei csata után* (a festmény előterében az ütközetben elesett II. Ottokár cseh királlyal). Hiszen nem másról van szó a kötetben, mint a szláv, germán, magyar világ találkozásáról, egy olyan bonyolult és komplex problémarendszerről, amelynek feltárása és megértése Iszlamov professzor egyik legfontosabb célja volt, és amely még sokáig ad feladatot az utána jövő történészeknek.

Kolontári Attila

Средняя Европа. Проблемы международных и межнациональных отношений. XII – XX вв.
Отв. ред.: А. Стыкалин. С-Петербург, Алтея, 2009

A sztálinizmus mítoszai

Az *Orosz Negyed* rendszeresen tájékoztatni szeretné olvasóit azokról az oroszországi vitákról, amelyek a szellemi élet trendjeit, a közvélemény belső változásait meghatározzák. Különösen izgalmasak azok a mítoszok, amelyeket a véleményformáló értelmiség és média minden erejével szeretne eloszlatni – vagy épp fönntartani. Ilyen masszív ideológiai konstrukció a sztálinizmus mítosza. Ennek elemeit már az *Orosz Negyed* első számában érintettük Krausz Tamás és Szvák Gyula cikkében, az *Oroszország neve* című történelmi kiszavazó show kapcsán. Most a ROSSZPEN kiadó és a Rudioмино Idegennyelvi Könyvtár által rendezett nagy nemzetközi Sztálin-konferenciát záró vitán elhangzottakból közlünk részleteket. A vitában olyan neves orosz személyiségek vettek részt, mint Jurij Ljubimov, a legendás Taganka Színház alapítója és rendezője, Pjotr Todorovszkij filmrendező, Andrej Furszenko tudomány- és oktatásügyi miniszter, Danyiil Granyin író, a Lihacsov Alapítvány elnöke, Ljudmila Ulickaja író, Andrej Szorokin történész, valamint Borisz Dubin szociológus; a beszélgetést Nyikolaj Szvanidze, a neves televíziós személyiség vezette.

Az egyik legnagyobb vitát maga az alapkérdés váltotta ki: kire tartozik a Sztálin-probléma? Csak a történettudományra? Csak a szűk akadémiai körökre? Csak szakmai ügy, amelyet levéltárosok még feltárássra váró adatai alapján lehet lezárni? Vagy a közvé-

leménynek kell szembenéznie vele? Netán épp a média feladata, hogy a múltfeldolgozás részeként folyamatosan napirenden tartsa? Pusztán a közoktatás dolga, hogy a tananyag elemeként helyére tegye a közgondolkodásban? Állami feladat, hogy egy nemzeti ideológia keretében értelmezze? Az alább idézendő kerakasztal-beszélgetésben két szélső pólus rajzolódott ki: Ljudmila Ulickaja kiinduló tézise az, hogy a Sztálin-mítosz a tudományra tartozik, a kutatás és szakmai viták feladata e tárgy tisztázása. A közgondolkodásnak ezen túl kell lépnie: ma, a harmadik évezred szellemi válságában egy új szemlélet, új alapokon működő köztudat kimunkálása a legsürgetőbb. Andrej Szorokin következtetése élesen ellentmond ennek: szerinte nem jöhet létre ez az új alapállás sem, ha a Sztálin-mítosz nem kerül a helyére. Borisz Dubin a közvélemény-kutatások alapján állítja, hogy a fiatal nemzedék körében a kérdés – úgy látszik – eldőlt: a mai huszonévesek közömbösen viszonyulnak a Sztálin-kérdéshez. Hogy ez a közöny jó hír-e, vagy ellenkezőleg, értelmezés kérdése.

A vita mindenesetre folytatódik: következő állomása épp Budapesten lesz. A Ruszisztikai Központ rendez tudományos tanácskozást 2009. szeptember 21-én *Sztálin és a sztálini jelenség vitás kérdései* címmel a moszkvai ROSSZPEN Könyvkiadó és az Országos Széchényi Könyvtár közreműködésével. Előadnak: Szergej Mironyenko, az Oroszországi Föderáció Levéltárának főigazgatója, Krausz Tamás, egyetemi tanár, Andrej Szorokin, a ROSSZPEN Könyvkiadó főigazgatója, Sz. Bíró Zoltán, az MTA Történettudományi Intézetének főmunkatársa, Arszenyij Roginszkij, a Nemzetközi Memorial Társaság elnöke és Bartha Eszter, az ELTE Kelet-Európa Története tanszékének tanára.

Мифы сталинизма

Николай Сванидзе: Тема всего этого разговора выходит далеко за рамки научных интересов. Тема эта очень острая. Такие феномены, как сталинизм, вызывают острый интерес и, как правило, эксплуатируют социальные проблемы и на них вырастают и усиливаются в общественном сознании. Сталин и теперь живет всех живых, как показывают рейтинги; во всяком случае – живет многих живых в России и влиятельнее многих популярных политиков современности.

В основе мифа, созданного в свое время крепко, я бы сказал талантливо, лежит такой неоспоримый факт, как победа в Великой Отечественной войне, которая в течение десятилетий связывалась, а в умах многих людей и сейчас связывается, с именем Сталина. Здесь и тоска, которую в России принято называть тоской по «твердой руке». Она, естественно, питается из недостатка российской демократической традиции; это тоска по имперскости, которая особенно усилилась после развала Советского Союза. И здесь главным империалистом (со знаком плюс!) в умах многих людей остается Сталин.

Как мне кажется, Россия сегодняшняя не должна и не может нести ответственности – ни юридической, ни моральной – за преступления сталинизма. На нас лежит ответственность за то, чтобы эти преступления никогда не могли повториться. Ответственность эта лежит как на руководстве России, так и на российской интеллигенции и на российском народе.

Юрий Любимов: Начну с цитаты. *(Актёрски, с грузинским акцентом):* «Толпа это как материя истории, сколько ее в одном месте убудет, столько ее в другом месте прибудет, так что жалеть ее нечего.» Цитата не моя.

В семь лет я хоронил Ленина. Привел меня старший брат, комсомолец. Я отморозил немного нос и щеки; было очень холодно и вокруг Дома Союзов горели костры. Всю ночь. Люди приплясывали от холода. Я все ныл: отведи меня домой. Отвел он меня домой. Получил он от папы своего, который был, конечно антисталинистом, потому что Сталин отобрал у него все что можно. Так что никак я не мог быть сталинистом: щеки отморозил с детства, да и папа дал затрещину старше-

му брату. Он ушел из дому, я за ним, отец сказал – старшего вообще не пускать в дом, пока не извинится, а маленького вернуть.

Попал я в финскую войну, незначительную, как Твардовский говорил. Меня проработали; я пытался с ними говорить, послали меня подальше. Говорят о Сталине: великий полководец. Полководец он скверный, просто скверный! Провел бездарную войну, положил сотни тысяч молодых людей. Они были плохо экипированы, а финны хорошо. Питер все равно был окружен и умерли миллионы людей. Так что полководец он скверный. И недаром великий Рокоссовский говорил: «Прежде всего надо было изолировать недоучившегося попа!» Я больше доверяю Рокоссовскому. Господин Сталин никого не берег, он был иезуит, сукин сын, плевать он на всех нас хотел! Он хотел царствовать. Он говорил: есть вещи выше, чем богатство – это власть. Помешанный, параноик – это даже медициной установлено. И эти нынешние поползновения тоталитарного мышления. Человек нормальный, свободный, должен возражать. Это право каждого: что-то сказать...

Андрей Фурсенко: Мне здесь выступать не по рангу, я пришел не представлять, а послушать, мне это интересно как гражданину России, и как человеку, который получил домашнее историческое образование. Я, наверное, должен поблагодарить своих бабушек и дедушек за то, что они никогда не воспитывали меня в тоталитарном смысле. В стране было воспитано, вопреки всему, очень много свободных людей, свободных не только в плане, что они не следовали авторитетам, но и не бежали первыми ниспровергать авторитеты. Потому что это оборотная сторона медали... Дикий парадокс, когда Сталин становится героем, связан с тем, что есть недостаток личностей. И людям кажется, что Сталин – это крупная личность. У нас это очень сильно развито: либо церкви всем жечь, либо строим со свечками стоять.

Меня отец учил: есть архив, есть факты, трактовки не только вторичны, но сильно сзади... Главный наш долг показывать, а не замалчивать факты. И какая бы ни была благая цель, факты не должны подтасовываться – ни в ту, ни в другую сторону. Вопрос книг, архивов, учебников трактуется сегодня, на мой взгляд, не совсем адекватно. Почему-то считают, что если, обсуждая эпоху сталинизма, находят какие-то резоны, это может служить оправданием страшных преступлений. Надо понимать, сукин сын не становится меньшим негодяем, если он не патологический больной, а здоровый человек, основывающий свои действия на холодном расчете; если

он считает, что этот расчет помогает ему решать его задачи. Да он становится еще хуже. Задача историков показать – какую логику, какую базу люди ставят во главу тех или иных решений для того, чтобы остановить любые возможности вернуться к иному режиму. Сначала к авторитарному, а потом к супертоталитарному строю.

На того, «кто знает, как надо», люди охотно ответственность передают. Людям страшно. Людям плохо. В сложные времена тяга переложить ответственность на того, «кто знает как надо» – очень велика. Эту власть даже не надо тащить – ее с удовольствием дают. Один из уроков сталинизма, возможно, состоит в том, что надо не бояться и стремиться брать на себя определенную ответственность. Беда приходит тогда, когда люди, и очень умные люди решили, что если они делегируют эту ответственность, будет лучше. Будет хуже...

Петр Тодоровский: Последую примеру Любимова, начну с цитаты: «Порча общественных нравов начинается тогда, когда исчезает правда.» Нам нужна Большая Правда, которую нужно передать следующему поколению. А нам самим уже не нужна правда, мы очень хорошо знаем сталинизм. Я помню, в восемь лет я шел по нашему маленькому городку, у забора сидела истощенная женщина, на коленях ее маленькая дочка с удовольствием вгрызалась в крысу. И это изображение преследовало меня всю жизнь – и когда я бежал и кричал: «За Родину, за Сталина». Кричал, конечно, формально. Я был обработан очень серьезно; у меня не было такого отца, как у Юрия Петровича Любимова, который понимал, что происходит в действительности; я до всего должен был доходить сам.

Надо посмотреть очень внимательно, что написано в школьных учебниках про историю сталинизма. Сколько там страниц отведено на этот трагический период; где аргументы, которые разоблачают Сталина, как изверга, который положил 20 миллионов на войне, а в стране, может быть, и не меньше. Ничего этого нет. Может быть, только в прозе отражено.

Нам нужна Большая Правда. Я сейчас закончил фильм, который назвал «На память о пережитых страхах». Продюссер, конечно, сказал, что с таким названием ни один прокатчик фильм не возьмет; мы его назвали «Рио-Рита.» И все равно прокатчики не взяли его. К удивлению моему, Первый канал его купил. В центре этой истории – сталинский выкормыш, погубивший замечательную интеллигентную семью, которые в конце войны дошли до Германии, – отец и трое его сыновей. И они погибли не от войны, а от этого мерзавца и от системы, которой

мерзавцы могли пользоваться. От человека, которого с детства научили не верить людям...

Даниил Гранин: Когда Николай Карлович (Сванидзе) открывал сегодняшнее заседание, среди основных достижений сталинизма, как безусловное назвал главное – Война, Победа. Вы знаете, когда война закончилась (а я провоевал почти всю войну), для нас, солдат, главным полководцем войны был Жуков. Как получилось так, что автором победы стал Сталин? После войны, очень скоро, где-то через полтора года, нам, фронтовикам, отменили наградные деньги, маленькие деньги, которые мы получали за ордена. Прекратилось празднование Дня Победы, отменили его как выходной день. Фронтовики перестали носить свои ордена. Это пятидесятые годы... Как будто все делалось для того, чтобы солдат утихомирить, отлучить их от ощущения победителей, хозяев и авторов победы. Это происходило параллельно с тем, что всячески дискредитировалась роль маршала Жукова. Жуков, который для нас, солдат, олицетворял и был главным полководцем Победы, был отправлен в ссылку... Я уж не говорю о том, что делалось с военнопленными, которых было несметное количество, солдат настоящих, попавших в плен в первые же месяцы войны. У нас в Петербурге высылали так называемых САМОВАРОВ – инвалидов, людей, которые лишились ног и рук, которые катались на этих деревянных платформочках, – чтобы они не портили вида своим искалеченным организмом. Их высылали на остров Валаам.

И постепенно со всей этой умелой политикой авторство Победы было присвоено Сталину. Это стало неразделимым понятием: Победа и ее Автор, ее полководец, который никогда не был полководцем. Я думаю, что эта подмена чрезвычайно не тем даже, что она оскорбительна и несправедлива – но она послужила во многом основой и нынешнего сталинизма. Это вообще стало главной заслугой нашей истории: победа в Великой Отечественной войне.

Надо понимать, что Красная Армия проиграла войну – начисто. Война где-то в сентябре-октябре сорок первого, когда стало ясно, что страна гибнет, превратилась в Великую Отечественную войну. На войну поднялся народ. Где-то в августе сорок первого я сидел в окопе, мимо нас проходили отступающие кадровые войска; и я, как и наши солдаты-ополченцы, вооруженный бутылкой с горючей смесью, – единственное вооружение, какое у нас было, – я выменял за мыло, которое мне мать дала в дорогу и головку сахара я выменял винтовку с патронами, с которой я начал чувствовать себя вооруженным

солдатом. Что это было? Что это такое было? Нас отправили на войну, к которой мы долго готовились, безоружных – все народное ополчение. Я хочу, чтобы была такая правда о войне, которая не оскорбительна, показывает героизм, действительный героизм народа, который, несмотря ни на что, все-таки победил.

Людмила Улицкая: ...Мне представляется бессмысленным рассмотрение мифологии вождя: оценка роли и личности Иосифа Джугашвили представляет сегодня академический интерес. Цена барреля нефти, а ещё более цена килограмма хлеба и килограмма риса в современном мире гораздо существенней, чем оценка личности Сталина: был ли он гением всех времен и народов или преступником, успешным менеджером или уголовником. Произошел тектонический сдвиг: прошлое отрезано от настоящего. Будущего, кажется, не будет. И, с этой точки зрения, уже поздно говорить и о личности Сталина, и о том, будет ли мир двуполярным или многополярным, капиталистическим или социалистическим, демократическим или тоталитарным. В сложившейся ситуации следует, скорее, руководствоваться образом «чистого листа». Старый опыт уже непригоден в новых условиях. Человечество растёт, Земля уменьшается, уменьшаются запасы воды и воздуха, уменьшается суммарное количество хлорофилла, накапливается всё больше радиоактивных и химических отходов.

О чем мы собирались здесь говорить? Об особом пути России? О тонких различиях Запада и Востока? О евразийском аспекте? О роли личности Сталина? Поздно. Говорить сегодня можно только о том, что без прорыва, без изменения сознания мы вырем все без остатка, вместе с этими в зубах навязанными проблемами. Вырем все – черные и белые, мусульмане и индуисты, бедные и богатые, «гомосексуалы» и «нормалы», ястребы и голуби, правые и левые, и «всё сущее опять покроют воды, и Божий Лик изобразится в них».

Кризис – явление трудное, но очистительное. В процессе кризиса происходит пересмотр того набора аксиом и правил, законов и схем, стереотипов и шаблонов, в которых заковано наше сознание. В первую очередь, это относится к идеологическим конструкциям. Идея потребления как основа существования, общество потребления как модель мира нуждаются в пересмотре. На этом пути было совершено чудовищное искажение: человек разумный стал человеком потребляющим, и это поставило всю планету в катастрофическое положение....

В некотором смысле, «золотой век» кончился вчера. Мы не осознавали, что время, доставшееся на долю нашему поколению, жившему во второй половине XX века в послевоенной Европе, было, несмотря на всю его жестокость, временем невиданного изобилия. Мы не знали голода и репрессий, которые пережили наши бабушки и дедушки. В юности мы путешествовали по огромной и прекрасной стране, купались на безлюдных пляжах и собирали ягоды в чудесных лесах; мы пили чистую воду из ручьев, ловили рыбу в озерах, дышали свежим воздухом, а дожди, которые лились в положенные сроки, не были ни кислотными, ни щелочными – они были благодатными. Всё кончилось. Мы въехали в новый век и уже навсегда. Никогда уже не будет в мире такого чудовищного расточительства, такой роскоши. И не потому, что все это перераспределится в те страны, где ходят босиком и носят на себе кусок материи, доставшейся от бабушки. Мир просто уже не сможет жить так, как он жил во второй половине XX века. Никогда. Мы не хотели добровольного ограничения и самоограничения – теперь оно станет необходимым. Мы подошли к временам, когда произойдет – и уже происходит – переоценка ценностей, и инфляция коснется не только денег, но и наших представлений о жизни. О ее ценности, о ее первичности, о ее подлинном смысле. Но сколько же мусора нам предстоит выбросить из своих голов...

Андрей Сорокин: Людмила Улицкая, нарисовав апокалиптическую картину современного мира в эпоху глобального кризиса, ошарашила меня признанием о том, что ей представляется бессмысленным «рассмотрение мифологии вождя: оценка роли и личности Иосифа Джугашвили представляет сегодня академический интерес». Согласиться с этой идеей трудно, особенно наблюдая многочисленные вариации на тему Сталин–live на телеэкране, итоги пресловутого телевизионного проекта «Имя России» и многое другое. О портретах вождя в руках ветеранов из КПРФ и молодых из НБП в этом ряду уже нечего и упоминать. Так что пресловутое пособие для учителей и учебник по новейшей истории России А. Данилова, А. Уткина, А. Филиппова, одобренные Министерством образования и науки РФ, но вызвавшие многочисленные упреки за фактическую реабилитацию сталинских методов управления, – это лишь верхушка айсберга...

Существует мнение, что в конце 1980 – начале 90-х годов о преступлениях сталинского режима сказали всё или почти всё. Это такое же заблуждение, как и процитированное в начале суждение Л. Улицкой. Оба, каждое по-своему, дезориентируют общество. Так называемая «архивная революция», бла-

годаря которой только и были рассекречены и опубликованы сотни тысяч архивных документов по советской истории, начала разворачиваться только в ранние 1990-е, уже в новой России, и еще далека от своего завершения. Нельзя не отметить очевидного, а именно – реактуализации исторического прошлого политической практикой настоящего. Очевидно и другое – факты позволяют усомниться (как минимум), в категорических утверждениях об исторической оправданности сталинизма как неизбежного метода запаздывающей модернизации. На смену никогда не превалировавшим в обществе представлениям о сталинской политике как репрессивной и разрушительной, в последнее время пришли концепции эффективного сталинского менеджмента. Подобные умозрительные идеологизированные конструкции не являются результатом серьезных научных исследований и неприемлемы с моральной точки зрения. Необходимость последней прагматикой от политики отвергалась всегда. Нельзя не вспомнить в заключение в этой связи мысль В.О. Ключевского, зафиксированную им ровно сто лет назад в своём дневнике: «... Дедовские безыдейные нужды, привычки и похоти судите не дедовским судом, прилагайте к ним свою собственную, современную оценку, ибо только такой меркой измерите вы культурное расстояние, отделяющее вас от предков, увидите, ушли ли вы от них вперед или попятитесь назад».

Борис Дубин: По сути дела, речь в данном случае идёт об одном мифе – это миф о принадлежности, миф о коллективной идентичности. Его функция – указывать на то, кто мы. Если говорить именно о «сталинском мифе» – имеется в виду, конечно же, не историческая фигура и не конкретный политик (лишь 3 % опрошенных сегодня хотели бы жить при таком правителе, как Сталин), а героический символ нашего «мы» со всей сопутствующей мифологией испытания и жертвенности, семантикой «чуда, тайны, авторитета», по Великому Инквизитору Достоевского, – то большинство нынешнего населения России предъявляет в ответах на вопросы социологов брежневский миф о Сталине.

Пик массовой значимости сталинского образа за последние десять-пятнадцать лет – начало 2000-х годов. Если в 1989 году, на волне перестроечной критики всего советского в печати и на телевидении, его имя, по данным Центра Левада, замыкало первую десятку «самых выдающихся людей всех времен и народов» (его отметили только 12 % опрошенных), то в 2003 г. он стал уже вторым после Петра I, и за него высказались 40 %. К нынешнему дню значимость сталинской фигуры несколько снизилась, в июле 2008 г. Сталина отнесли к «са-

мым выдающимся» 36 % взрослого населения страны. В динамике 2000-х годов легко видеть, что самым заметным образом за последние 8 лет в России вырос один показатель массового отношения россиян к Сталину – показатель безразличия. Практически все остальные показатели как позитивного, так и негативного свойства, за эти годы уменьшились: понизились уважение и раздражение, восхищение и страх, растет только равнодушие.

Какова же семантика мифа о Сталине в массовом сознании? Фактически мы видим здесь столкновение двух Сталиных: Сталин – тиран и Сталин – победитель в войне. Причем равные доли, свыше двух третей взрослого населения, поддерживают оба эти образа. Можно предложить такое их толкование. За Сталиным-победителем стоит образ России как могучей державы, сильной, агрессивной, вооружённой, славной – в том числе, своей победой в Великой войне. За Сталиным-тираном – образ России как жертвы с её вековыми испытаниями, неисчерпаемым терпением, всегдашней бедностью, нетребовательностью, готовностью привыкать и переносить тяготы. Причём эти образы в коллективном сознании неотрывны друг от друга: это две проекции, или два плана российской идентичности, так что в разных ситуациях, с разными реальными и мысленными собеседниками, для разных ролей и задач активизируется то тот, то другой план. И оба они скреплены именем-шифром Сталина.

Мы обнаруживаем разрыв, столкновение или пустоту – как в культурном смысле, так и в смысле социальном, когда между группами и слоями, которые поддерживают и не поддерживают миф о вожде, нет социальной середины и, вместе с тем, нет подхвата молодёжью, новыми поколениями. Допустимо сказать, что у данного мифа нет надёжных, авторитетных, перспективных носителей, в этом смысле – как бы нет будущего. За пределами двух соседних поколений – людей активного возраста и старших, пожилых россиян, – уже третье поколение, молодёжь относится к образу (символу, мифу) по преимуществу равнодушно. Сталинский миф, символ-Сталин больше не обладает активно-мобилизационным значением. Его функция сегодня – остаточная, инерционная, консервирующая, компенсаторная, изоляционистская. В этой перспективе можно, кажется, с осторожностью предположить, что по отношению к фигуре Сталина Россию ожидает скорее безразличие, чем всплеск какого бы то ни было интереса, тем более – интереса экстраординарного.

Опубликовано в журнале: «Вестник Европы» 2009, №25

За фасадом сталинизма

A *sztálinizmus története* című sorozat is megtekinthető azon a könyvkiállításon, amelyet a moszkvai ROSSZPEN kiadó publikációjából rendez az Országos Széchényi Könyvtárban 2009. szeptember 21-október 21. között. A kiadóról további információk: <http://www.rosspen.hu>

Научно-издательский проект «История сталинизма» издательства «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН) в первую очередь призван содействовать преодолению советского идеологического и политического наследия, без чего, на наш взгляд, невозможно становление в России цивилизации современного типа. В рамках проекта осуществляется подготовка и издание в России исследований (в том числе и лучших зарубежных) по истории сталинизма. Издание книг серии планируется сопровождать организацией дискурса, публичных обсуждений проблематики в библиотеках университетов в России и за рубежом (в том числе и в Венгрии).

Таким образом, в ткань общественного сознания предполагается имплементировать результаты научного анализа со-

ветской эпохи, основанного на достижениях так называемой «архивной революции», в рамках которой российскими историками и архивистами опубликованы миллионы ранее засекреченных документов. Проект реализуется совместными усилиями издательства РОССПЭН и Фонда Первого Президента России Б.Н.Ельцина. Регулярно обсуждаются книги серии также и в эфире радиостанции «Эхо Москвы» в программе «Именем Сталина» с участием видных российских и иностранных историков, общественных и культурных деятелей. Издательством РОССПЭН публикуется также журнал «Исторический архив».

Лидер продаж серии: Осокина Е. А.: За фасадом «сталинского изобилия». – Парадокс полупустых магазинов и полных холодильников отмечал буквально каждый, приезжавший в СССР в годы социалистического застоя. Загадка имеет простое объяснение. Государственная торговля при социализме никогда не была единственным источником снабжения населения. В стране всегда существовал обширный легальный и подпольный рынок товаров и услуг. Эта книга возвращает читателя к истокам социалистической торговли, в легендарные первые пятилетки. В центре внимания – повседневная жизнь общества в условиях огосударствления экономики, разрушения и возрождения рынка. Книга написана на основе ранее закрытых архивных материалов, включая и документы архива ОГПУ/НКВД. Она богато иллюстрирована фотографиями 30-х годов, которые ранее не публиковались.

Jekatyerinburg: Európa és Ázsia határállomása

Jekatyerinburg ma az egyik legizgalmasabb orosz nagyváros: mondhatni, Oroszország harmadik fővárosa. Európa és Ázsia határvonalán, az Urál keleti oldalán olyan regionális központtá alakult, amely immár nemzetközi viszonylatban is megkerülhetetlen. Nem véletlen, hogy Magyarország itt nyitotta meg harmadik konzulátusát és gazdasági-kereskedelmi képviseletét, s itt, az Uráli Egyetemhez kapcsolódóan fog nyílni a következő Magyar Pont a moszkvai Magyar Kulturális Központ által kezdeményezett hálózatban.

Jekatyerinburg vonzerejének egyik forrása ma hihetetlen sokszínűsége: a város szellemi tere ma a legkülönbözőbb szubkultúrák sokaságából tevődik össze (a fiatal generáció szubkultúráiról l. keretes cikkünket), etnikai, szociális, kulturális rétegzettség a posztszovjet térség minden jegyét magán hordja, minden konfliktushelyzettel együtt. A stabilitás fönntartásának egyik biztosítéka az, hogy a térség centralizált irányítása plurális szemlélettel párosul: kezdve azzal, hogy míg a város szovjet korszakbeli neve – Szverdlovsk – helyett visszakapta eredeti nevét, s ma újra Jekatyerinburgnak hívják, a régió neve (a „Leningradszkaja oblaszty”-hoz hasonlóan) maradt „Szverdlovszkaja oblaszty”, amely ma az egyik legerősebb önálló jogalany az Oroszországi Föderáció 86 szubjektuma között. A különböző felfogások tisztelete még a határjelző póznákban is megnyilvánul: Európa és Ázsia határán legalább ötféle oszlopot állítottak fel – a dúsan faragott faszobortól a beton minimalistáig (lásd fotóinkat).

A jekatyerinburgi szubkultúrák között erős csoporttal rendelkeznek a magyarrajongók: a zenés színház repertoárján állandóan szerepel legalább négy-öt magyar operett, magyar vendégrendezők és vendégművészek, 2007 óta állandóan van magyar résztvevő az itteni jazzfesztiválon, helyi pszichiáterek Szondi Lipót Társaságot alakítottak, és oroszul kiadták műveit, de van magyarfilm-rajongó, aki óriási saját videógyűjteményéből afféle magánfilmklubot tart fenn. Régóta imádják a magyar irodal-

mat a szintén jekatyerinburgi születésű s az Uráli Egyetemen filológusdiplomát szerzett Presznyakov fivérek, akiknek színdarabjait ma Csehov után legtöbbször játsszák világszerte. Magyarországot olyannyira megszerették, hogy egyikük már félig le is telepedett Budapesten, s másikuk is sok időt töltött itt (legutóbbi magyarországi bemutatójukról l. cikkünket a 38. oldalon). A magyarok legnagyobb kedvelője azonban talán mégiscsak Vlagyimir Konsztantyinovics Kuzjusin, akit nemrégiben tiszteletbeli magyar konzullá választottak meg.

Az egyik legerősebb autonóm intézmény Jekatyerinburgban az Uráli Állami Egyetem, amelyet 1920-ban hoztak létre a térség mint bányászati és ipari központ saját szakemberellátásának biztosítására (1925-ben egy időre át is nevezték Uráli Műszaki Egyetemnek). Korábban a régió másik nagy városa, Perm volt a rivális: a XIX. században ott tervezték az egyetem alapítását. Perm valóban jelentős szellemi hagyományokkal rendelkezett, nem véletlen, hogy „Permi Krónika” néven itt készült a máig legnagyobb Urál-történelmi kézikönyv és forrásgyűjtemény. Az alapításkor az egyetemnek kétezer hallgatója volt (ma közel harmincezer!), s mint a Ruszisztikai Központ kutatója, Gyóni Gábor a Jekatyerinburgi Városi Levéltárban feltárt listák alapján megállapította: az egyetem hallgatói között voltak magyarok is, akik Érsekújvárról kerültek oda.

Gyóni Gábor, aki maga is az Uráli Egyetem történelmi fakultásának aspiránsa volt, s ott védte meg kandidátusi disszertációját, a jekatyerinburgi történettudományi kutatásokat az egyik legkiválóbb oroszországi regionális historiográfiai iskolának tartja. Mint a 2009. június 10-én tartott budapesti konferencián elmondta: az 1938 óta fennálló Történelmi Kar olyan kulcsfontosságú témákban végzett alapvető kutatásokat, mint az Urál kolonizálása, az Urál-vidék modernizációja és iparosítása, az uráli népek kultúrája és etnikai átalakulása. Az uráli historiográfiai iskola saját arculatának, tudományos profiljának kialakulásához olyan jelentős személyiségek járultak hozzá, mint például Mihail Nyikolajevics Tyihomirov, az orosz történelem tudósa, akit a háború idején a városba evakuáltak.

Mára a karon négy szakirány létezik: történettudomány (1938 óta), levéltár (1970

óta), forráskutatás (1993 óta), valamint kulturális szolgáltatás és turizmus specializáció (2002 óta). A kar magas követelményrendszerét és tág képzési spektrumát jelzi, hogy a karra felvett hallgatók mindjárt az első évben vizsgát kell tenniük a „modern természettudományi koncepciók” c. tárgyból, őskortörténetből, régészetből és az ókortudomány alapjaiból. Második korukban filozófia évfolyamdolgozatot írnak, etnológiát és történeti demográfiát tanulnak, de: el kell sajátítaniuk az orvostudomány alapjait is. Ezzel párhuzamosan persze megkezdődik az Oroszország-történet szisztematikus tanulmányozása. A harmadik évfolyamon az újkorra és a világtörténelemre koncentrálnak, de felvehetik a Kelet- és Közép-Európa speciális kollégiumot is. A negyedik évfolyamtól indul el az igazi specializálódás, amelyen belül különösen nagy lehetőségek nyílnak a lokális történelem megismerésére, amelynek tágabb orosz és világtörténelmi kontextusára megkülönböztetett figyelmet fordítanak.

A jekatyerinburgi történeti iskolát ma olyan nevek fémjelzik, mint Venjamin Vasziljevics Alekszejev, aki az akadémia urali tagozatán belül a történeti és régészeti intézetet létrehozta, továbbá Alekszandr Vasziljevics Bakunjin, az *Urál története* című többkötetes vállalkozás vezetője, Vlagyimir Motrevice, a kollektívizálás kutatója. A fiatalabb nemzedék képviselője Dmitrij Vitaljevics Bugrov (ő jelenleg az egyetem rektora is), aki a XX. század elejének oroszországi politikai mozgalmait kutatja, Olga Szergejevna Porsnyeva, aki az orosz mentalitástörténet és az első világháború időszakának társadalomtörténete terén hozott létre alapvető munká-

kat. Bronyislava Boriszovna Ovcsinnikova régész az Urál és a középkori Novgorod kutatójaként uráli és novgorodi expedíciókat vezet, melyek hagyománya több évtizedre nyúlik vissza. Nem maradhat említés nélkül az uráli régészeti iskola megteremtője, Vlagyimir Fjodorovics Gening, valamint Ljudmila Nyikolajevna Korjakova: ő volt az, aki a Jekatyerinburgban kivégzett cári család földi maradványait megtalálta 1991-ben.

Végezetül pedig álljon itt néhány név rokonaink, az ugorok kutatói közül: Viktorova Valentyna Domentjanovna, aki 2008-ban publikálta az ógor történet reprezentatív alpművét az *Ógorok az Urál erdőiben* címen, Alekszandr Konsztantyinovics Matvejev, az

urali toponomasztikai iskola megalapítója, akinek az uráli földrajzi nevekről írott munkái kevésbé ismertek nálunk, pedig számos ősmagyar vonatkozásuk van. Bronyislava Boriszovna Ovcsinnikova ógor régészeti kutatásainak egyik eredménye az *Ősmagyarok az Urálban* című könyv, melynek társszerzője Gyóni Gábor.

Mindezek alapján nem meglepő, hogy a Ruszisztikai Központ javaslatára alapján az ELTE rektora kiemelt prioritásként kezelte az Uráli Állami Egyetemmel való kapcsolatfelvételt, s 2009. április 8-án Jekatyerinburgba utazott, hogy orosz kollégájával, Dmitrij Bugrov rektorral együtt aláírja az ELTE és a Gorkij nevet viselő, Uráli Állami Egyetem közötti együttműködési szerződést. Legelőször, konkrét gyakorlati lépésként Hudecz professzor felkérte a jekatyerinburgi egyetem vezetőit a Nemzetközi Interkulturális Konzorciumhoz való csatlakozásra, amely felkérését az uraliak örö-

Uralisztika és ruszisztika dialógusa: új program indul

Természetes kapcsolódási pontot jelent az uráli és a magyarországi bölcsészettudományi műhelyek között a tágabb – nem kizárólag nyelvészeti – értelemben vett uralisztika, azaz nyelvrokonainkkal, az uráli népekkel foglalkozó tudomány. Ennek jegyében, a magyarországi és az uráli kutatók

közi párbeszéd megteremtése érdekében az ELTE Ruszisztikai Központja *„Történeti uralisztika és ruszisztika az Urálban és Budapesten”* címmel október 5-én szemináriumot rendez jekatyerinburgi és budapesti kutatók részvételével. A szeminárium központi témája az Oroszországban élő uráli népek története, aminek kapcsán lehetőség adódik arra is, hogy Oroszország történelmének „etnikus” interpretációi is megvitatásra kerüljenek. Az Uráli Állami Egyetem és az Orosz Tudományos Akadémia

Urali Osztályának kiváló tudósai fogadták el a Ruszisztikai Központ meghívását, úgy mint Venjamin Vasziljevics Alekszejev akadémikus; Jelena Venjaminovna Alekszejeva történész; Andrej Vlagyimirovics Golovnyov akadémikus, az obi-ugor és szamojed kultúrák szakértője; Bronyislava Boriszovna Ovcsinnikova; Jelena Perevalova hanti-kutató; Dmitrij Alekszejevics Regyin történész. A magyarországi uralisztikát olyan kiváló tudósok fogják képviselni, mint Domokos Péter és Klima László.

mel elfogadtak. Ennek megfelelően már közösen veszünk részt a TEMPUS IV pályázatban. Az egyetem intézményeinek végiglátogatása során egyre nőtt a lehetséges együttműködési területek és közös projektek listája a nanotechnológiától a régészetig. A Régészeti Kiállítás és a Régi Könyvek Tára megtekintése közös rendezvényekhez adott ötleteket.

Dmitrij Bugrov, Hudecz Ferenc rektorok és Szvák Gyula

hangsúlyozva, hogy a hazánknál háromszor nagyobb területű Szverdlovszk megye és Magyarország közötti gyümölcsöző gazdasági kapcsolatok mellett eddig nem jött létre ilyen magas szintű oktatási és tudományos kapcsolatfelvétel.

Az ELTE küldöttségét fogadta és díszebéddet adott tiszteletére Vlagyimir Konsztantyinovics Kuzjusin tiszteletbeli magyar

Nagy megtiszteltetés, hogy a tárgyaláshoz csatlakozott Viktor Anatoljevics Koksarov, Szverdlovszk megye kormányzója, aki támogatásáról biztosította a két egyetem közötti együttműködést,

konzul. Hudecz és Szvák professzor találkozott Venjaminek Alekszejev akadémikussal, az Orosz Tudományos Akadémia Uráli Tagozata Történelmi Intézetének igazgatójával is.

От «какашниц» до «покатушников»

Ne veszítse kedvét az olvasó, ha a címben kiemelt szavakat nem találja meg sem a Hadrovics-Gáldi, sem az újabb keletű orosz-magyar szótárakban. Egy olyan különleges, szociolingvisztikai, viselkedéslélektani, kultúrtörténelmi, tömegkommunikációs és komplex szociológiai kutatások eredményeképp létrejött „mini-enciklopédiából” emeltük ki őket, amely Jekatyerinburg és Szverdlovszk megye mai ifjúsági szubkulturáinak leírására és jellemzésére vállalkozik. Olyan jelenségekről van szó, amelyeknek nemhogy szótározott megnevezése és meghatározása nincs, de maguk a kutatók is most találkoztak vele először. Ezért az Uráli Egyetemen meg próbálták e sokszor hermetikusan zárt, marginális, csak a tagok és beavatottak számára megnyíló csoportok belső világának felmérését. Munkájuk nyomán a posztszovjet társadalom egy teljesen ismeretlen, ugyanakkor szimptomatikus metszetéről, valamint a legkülönbözőbb okok miatt létrejött szubkulturális differenciálódás mechanizmusairól kapunk képet. A közel félszáz csoportot leíró szótárból oroszul idézünk néhányat: magyarra fordításukra nem vállalkoztunk:

Бизмэксеры – велосипедисты (парк, стрит флэт), катаются только в определенных местах Екатеринбурга. Имеют свою собственную жаргонную лексику: АУКЦИОН ПОСКУПКЕ ВОЛОС: Студенческая лекция
МЕРТВЯК: Пешеход
КАЛЕЧИ: Новички
СПОТ: Место для катания
УБОРКА: Падение
ХОЛОКОСТ: Что-то очень плохое

Какашницы – девушки, объединённые одной чертой: любовью к арабам и туркам (от названия интернет-форума «Кунсткамера» или КК). Из жаргонного языка КК-шниц:
НАТАША: Проститутка нетурецкой внешности в Турции
ТЯФТИК: Персонаж, излагающий на форуме свою историю (часто выдуманную) с сентиментальными подробностями
ЧЕБУРАН. ЧЕБУРАШКА: Человек восточной внешности

Клаберы, клубни, клубки – посещают именно клубы, а не дискотеки. Деско-тека – понятие коммерческое, открываются для того, чтобы получить прибыль. Андерграундные клубы открываются «за идею», здесь звучит некоммерческая музыка, вы не услышите её по телевизору

или по радио. Это для узкого круга настоящих любителей.

Покатушники – увлекаются «покатушкой», т.е. «ночными гонками». Игра не что иное, как старая добрая «Зарница», только на машинах и в ночное время, и – за денежные призы.

Пуговицы – девушки из маленького, как пуговица, города. Девушки-«пуговицы» заканчивают училище, но работу в таких местах не найти. Остаётся: безделье. Из жаргонной лексики «пуговиц»: АВОСЬКА: Пожилая женщина, ведущая себя не соответственно по возрасту
БУХЛО: Спиртное
КЛЮКВА: Скромная девушка
КРЕНДЕЛЬ: Человек яркий, производящий впечатление
КРУТАЯ МОТЯ: Девушка, считающая себя лучше других
ОБСИНАЧИТЬСЯ: Умереть от передозировки спиртного или наркотиков.

Вселенная субкультур: юношеские субкультуры Урала. Мини-энциклопедия. Редактор-составитель: Ю. В. Шинкаренко. Екатеринбург, Союз юных корреспондентов Свердловской области, 2007, 207 с.

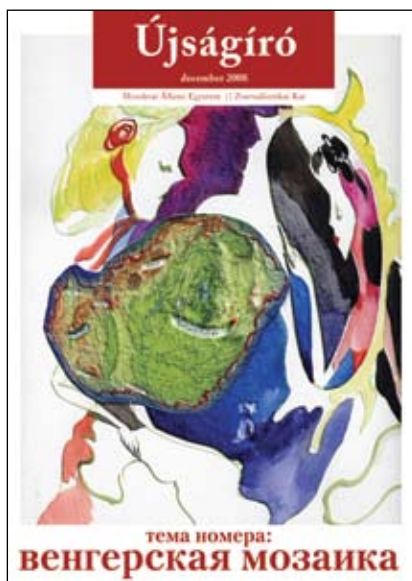
„Magyarkép” oroszul – Образ Венгрии в России

В июне 2009 г. на демонстрационном стенде учебной газеты «Журналист», которая издается на факультете журналистики

Московского государственного университета им. М.В. Ломоносова с 1956 г., появился уникальный по своему наполнению газетный номер. Молодые авторы – студенты журфака МГУ – предприняли попытку поговорить с читателем о политике, культуре, языке (скажете, что тут необычного?), но... через призму образа Венгрии в России. «Русский образ» Венгрии в миниатюре на фоне двенадцати столетий венгерско-русских отношений оказался в хорошем смысле волнующим, и не только потому, что тема образа актуальна сегодня и ей находится место в разного рода исследованиях, а еще и потому, что, развивая тему образа, будущие медиаисследователи и журналисты сумели по-настоящему творчески преподнести свои идеи. На страницах студенческого «Журналиста/Ujságíró» можно найти и философские размышления о малой нации, и профессиональный фоторепортаж о присутствии русских в Будапеште, и специализированный материал о картографии.

Однако выход в свет венгерского номера газеты «Журналист» не был случайным. Его подготовкой занимались студенты факультета журналистики, изучающие венгерский язык. Обучение венгерскому языку как прикладному в Московском университете стало возможным 2 года назад. В 2007 году на факультете журналистики МГУ была открыта российско-венгерская программа «Унгарикум» (Hungarikum), действующая в рамках международного центра «НордМедиа» (финно-угорское направление)

и кафедры зарубежной журналистики и литературы факультета журналистики МГУ. Основной задачей этой программы является изучение венгерского языка, культуры и средств массовой информации, а также разработка совместных российско-венгерских учебных и научно-исследовательских проектов, куда входят студенческий и преподавательский обмены, организация конференций и, конечно же, подготовка и защита научных работ.

Учитывая специфику факультета журналистики, в состав которого входят 13 кафедр (например, такие, как кафедра литературно-художественной критики и публицистики, редакционно-издательского дела, социологии журналистики, теории и экономики СМИ, телевидения и радиовещания и др.), приоритетные темы для изучения в рамках программы «Унгарикум» следующие: Образ Венгрии в России и России в Венгрии; Российско-венгерские отношения в исторической перспективе и их отображение в прессе; Российская и венгерская модели СМИ; Венгерские масс-медиа в условиях глобализации. Отрадно осознавать, что российско-венгерская программа воплощается в жизнь именно на факультете журналистики МГУ им. М.В. Ломоносова: с момента основания – в 1952 году – факультет выпустил более 18 000 специалистов, среди них свыше 800 иностранных студентов.

На сегодняшний день в группе венгерского языка 8 студентов. С разных курсов и направлений. С разными взглядами на жизнь и мечтами на будущее. Неподеленный интерес к языку, журналистскому творчеству и... любовь к Венгрии – вот, что их объединяет.

Марина Павликова

Дальнейшая информация:
<http://www.nordicmedia.ru>

Jekatyerina Genyijeva: a magyar kultúra „orosz hangja”

„Mikor van a háborúnak vége?” – kérdezi egyik novellájában Örkény István. „Akkor, amikor a sárospataki hadizsákmány könyvek végleg hazakerülnek igazi otthonukba, a Sárospataki Református Kollégium Nagykönyvtárába” – válaszolta egyszer az író „költői kérdésére” Jekatyerina Genyijeva, a moszkvai Rudomino Idegennyelvi Könyvtár főigazgatója. Örkény, aki munkaszolgálatosként hosszú éveket töltött a Szovjetunióban, a század egyik legnagyobb tragédiájának nevezte, hogy annyi magyar szenvedte meg a hadifogolysorsot. Ha tudta volna, hogy a háború fogságába kerültek könyvek ezrei is, nyilván a század másik nagy tragédiájának tartotta volna.

Jekatyerina Genyijeva, a moszkvai Rudomino Idegennyelvi Könyvtár főigazgatója az elsők között volt, akik már az 1990-es évek első felében igyekeztek szakmai érvekkel meggyőzni a politikusokat: a sárospataki könyveknek haza kell térniük. Ugyanakkor hangsúlyozta: a könyvek visszaszolgáltatását, az egész restitúciós folyamatot csak a mindenre kiterjedő, objektív, tényekre támaszkodó tudományos kutatás alapozhatja meg. Ennek jegyében készítették el munkatársaival 1997-ben a sárospataki könyvek első teljes tudományos leírását tartalmazó katalógust, majd hozták létre a könyvtár háttérintézményeként a Nemzetközi Restitúciós Dokumentációs Központot Karina Dmitrijeva vezetésével. Az, hogy a sárospataki könyvek körül időközben valódi magyar–orosz interkonfessionális párbeszéd alakulhatott ki, a Rudomino Könyvtár Egyházi Gyűjteménye vezetőjének, a nemrégiben elhunyt Georgij Csisztyakovnak köszönhető. Amikor 2006 nyarán Georgij atya pravoszláv papként hálaadó prédikációt tartott a Sárospataki Kollégium Nagytemplomában, talán az egész ünnepségsorozat legfelemelőbb pillanata volt. S ez a pillanatot megisméltődött Moszkvában: a Debreceni Református Kollégium Kántus Kórusa Károly-zsoltárokat énekelt Georgij atya gyülekezetének moszkvai templomában.

A kultúra csak így működik, ebben az állandó körforgásban és folyamatos párbeszédben: ez Jekatyerina Genyijeva szakmai alapelve és személyes életelve. Bizonyos volt abban is, hogy a Sárospatak-folyamat a könyvek visszajuttatásával nem

állhat meg, sőt, épp most kell elkezdődnie. Kezdeményezésére azonnal létrejött egy háromoldalú könyvtárközi megállapodás a könyveket korábban őrző Nyizsnyij Novgorodi Területi Tudományos Könyvtár, az Országos Széchényi Könyvtár és a Rudomino Idegennyelvi Könyvtár között, amelynek alapján a kutatók kölcsönösen, *korlátozás nélkül* hozzáférhetnek egymás állományához. Ilyen lehetőség korábban elképzelhetetlen lett volna. Ma már rendszeresen utaznak könyvtörténészek, restaurátorok, filológusok egymás intézményeibe.

A restitúció és a könyvtárügy azonban csak egy azon számtalan közös, magyar–orosz program és kezdeményezés között, amely Jekatyerina Genyijeva nevéhez fűződik. Egyáltalán, a könyvtárügyet ő mind elméletben, mind gyakorlatban egy tág, kulturális, sőt interkulturális kontextusban értelmezi; épp erről írta nagydoktori disszertációját. A Rudomino könyvtár Moszkvában valóban így működik: ott vannak nála, egy térben az amerikai és brazil kulturális központok, a civil rádiósok, a BBC olvasóterme, a Tolerancia Központ.

Az oroszországi Magyar Kulturális Évad során a Rudomino könyvtár programjaink egyik fő helyszínévé vált. A könyvtár előtti Világkultúra Parkban az ő kezdeményezésére avattuk fel az első olyan köztéri szobrot Oroszországban, amely magyar alkotót ábrázol: József Attila mellszobrát. Genyijeváról azóta méltán mondják: ő a magyar kultúra orosz hangja. Hozzájárult ahhoz, hogy Magyarország státusa felértékelődött az utóbbi néhány év során Oroszországban, számos fórumon elmondta, mekkora szerepet játszott ebben a kulturális évadok nyomán kialakult állandó kulturális jelenlét. S hogy ez a folyamat ne szakadjon meg, erre a legkiválóbb eszköz – véli – a magyar irodalom, a magyar könyvkultúra oroszországi megismertetése is. A 2003–2008 közötti időszakban oroszul kiadott közel hatvan magyar könyv a Rudomino Könyvtár „Nagy Könyv” programja révén számos nagy orosz regionális könyvtárba eljutott, Gárdonyi, Jókai és Molnár Ferenc klasszikus ifjúsági könyvei pedig ma már többtucatnyi Moszkva környéki iskolakönyvtárban kölcsönözhetőek. Személyes ügyének tekintette, hogy kedvence: Örkény István egyperces novellái kétnyelvű kiadásban is napvilágot lásson. Számos nemzetközi díj, rangos külföldi és orosz kormánykitüntetések birtokosa, legnagyobb elismerésnek azonban azt tekinti, ha javaslata, kezdeményezése partnerekre talál, és valóra válik. „Ez számomra a madzag a magyarok cseresznyepaprika-koszorújából” – szokta idézni Örkény egyperces novelláját.

„Nincs orosz-mánia. Orosz kultúra van, amely megkerülhetetlen”

Gothár és az oroszok

Bármennyire is tagadja Gothár Péter, mindenki tudja: mániákusan ragaszkodik az „oroszokhoz”. Ha csak egy filmkocka, egy jelenet erejéig is, de minden munkájában felvillan valami „orosz”: szovjet filmet néz egy hőse, orosz nőbe szeret bele egy másik. Tudják ezt róla kritikusai is: „Nála az orosz egy korszak és egy kultúra nyelve, amely csak ezen a nyelven szólhat meg” – írja róla Báron György. – „Rólunk szól, akik a Szovjet-órában (Kukorelly) nőttünk fel. A mi atyuskanyelvünkön beszél: oroszul. Azon a nyelven, amelyen ifjúságunk filmjei szólaltak meg, amelyen a szarato-vi cserepartnerrel leveleztünk (Já pisú kvám...), amelyen az építőtáborban a hozzánk hasonlóan orosz atyanyelvű népi demokratikus pajtásokkal diskuráltunk, amelyen a Vörös téri díszszemle szöze zengett a képernyőkön, s amelyet nyolc-tizenkét évig tanult itt mindenki, hogy aztán egy pohár vizet se tudjon e nyelven kérni, ám álmából fölkelve is elharsogja Szása Tüskevics, a hős pionír történetét.” S bár e sorok a *Hagyjállógva Vászka*-ra vonatkoznak, az „oroszág” a Gothár-életmű teljes fővonulatára ráilleszthető, ahogy Spiró György meg is teszi: „Gothár... olyan mesét mesél, amelyet még nagyon sokáig fognak újra meg újra elmesélni, mert nagy és titokzatos történet.” A *Vászka* – folytatja Spiró – „az elmúlt néhány évtizedben kidolgozott filmes nyelvek valóságos antológiája”: Eisenstein (a Téli Palota megrohmozása), Klimov (a hős repülése a *Hurrá, nyaralunk* végéről), Mihalkov (polgárháborús westernjének fekete-fehér színei és hősi beállítái).

Gothár Péter 1971 és 1975 között végezte tanulmányait a Színház- és Filmművészeti Főiskolán, közben 1968-tól már rendezőasszisztens, 1975 és 1979 között pedig rendező a Magyar Televízióban. A „nagy évtizedben”, 1979 és 1992 között a kaposvári Csiky Gergely Színház főrendezője volt, 1993-tól pedig a Kátana József Színházé. Legemlékezetesebb „orosz” rendezései: Nyikolaj Gogol: *A revizor* (1982), Valentyin Katajev–Bereményi: *A Werther már megírták* (1982), Vlagyimir Majakovszkij: *Gőzfürdő* (1984), Mihail Bulgakov: *Kutyaszív* (1988) Venegyikt Jerofejev: *Walpurgis-éj* (1996), Alekszandr Osztrovszkij: *Erdő* (1999), Vaszilij Szigarjev: *Fekete tej* (2004), Nyikolaj Gogol: *Háztűznéző* (2007), Alekszandr Vvegyenszkij: *Ivanovék karácsonya* (2007). Filmrendezőként is a legjobbak között tartják számon: filmes életmű-

vét tematikusan a Kádár-korszak, a látványvilág szempontjából pedig a közép-kelet-európai groteszk keretezi. A *Hagyjállógva Vászka*val (1995) megint visszakanyarodik a poszt-kádári tematikához és a korábbi groteszk-ironikus stílushoz – írja róla a film-történész, Gelencsér Gábor. Szerinte a *Vászka* bár abszolút orosz – sőt „magyarul beszélő orosz” – történet, „a legkevésbé gondolkodni szovjet mesére; sőt, talán éppen Vászka meséje képes először eltávolítani bennünket szovjet múltunktól”. Hogy mennyi ennek a tényleges esélye, erre keresi a választ a *Paszportban*. A keserves közép-kelet-európai történet most, 2009-ben, Gothár Péter tervei szerint ismét Oroszországban folytatódik: a rendező orosz helyszínt keres *A bányamosodás* című új filmje forgatásához, melynek irodalmi forgatókönyvét Parti Nagy Lajos novellájából készítette. A forgatókönyv, melyhez a látványvilág modelljét Gothár Oroszországban véli megtalálni, ezekkel a szavakkal indul: „Üres minden, rajta kívül is. Egy, aztán még egy varjú, ahogy áthúznak a tér fölött. Napsütés, meleg, fehérés szürkeség. A tér szélén – mintha a világ széle lenne – keverék kutyák állnak, fekszenek. Várnak valami jelre, amiért érdemes fölállni.” Gothár Péternek igaza lehet: Csehov hősnői látják ilyennek a végtelenbe nyúló sztyeppét.

És persze Gogol, aki Gothár Péter számára az „oroszág” fő etalonja. „A *Háztűznéző* eljátszásához »gogolul« kell tudni, a nyelv másodlagos” – jelentette ki, amikor 2009. április 1-jén, Gogol születésnapján a Ruszisztikai és Módszertani Könyvtár és Kabinet vendége volt Morcsányi Géza műfordító-dramaturg társaságában. Gothár, kijelentése igazolásául, egy közelmúltbeli epizódra utal, amikor Gogol darabját Görögországban, egy nemzetközi workshopon, „nyelv nélkül” rendezte meg: a legkülönbözőbb országokból származó színészeknek úgy kellett játszaniuk, hogy senki sem tudott oroszul – nem volt közös nyelvük, csak a Gogol-darabban élő figurák és szituációk. A 24 éves magyar főiskolások ugyan magyarra fordított szöveg birtokában, de a reáliák ismerete nélkül játszottak: a gogoli szituációkban és figurákban pillanatok alatt magukra, a mai világra ismertek. Gogol olyan kulturális konvenciókat, mintákat teremtett, amelyek nélkül nincs színházi és színészmesterség. Gothár Péter, aki a mai magyar kultúrában közismerten az egyik „legmakacsabb” orosz kultúráközvetítő, a kérdésre – „mit is akar az oroszoktól?” – azt válaszolta: „nincs orosz-mánia. Orosz kultúra van, amely megkerülhetetlen. Az orosz kultúra nyelve, gondolkodásmódja az, amiben a mi kelet-közép-európai élethelyeztetünket meg tudjuk fogalmazni.”

„Én csak továbbadom”

Hobo (Földes László) a permi lágerben

„Életem egyik legfontosabb tíz napja volt, amit ezen a nyáron Oroszországban, Moszkvától még vagy jó másfél ezer kilométerre, az egykori Perm-36 láger területén töltöttem” – meséli Hobo (kevésbé ismert civil nevén: Földes László), a híres-hírhedt dalszerző és bluesénekes, költő és zenész; sok-sok egyéb mellett, „megátalkodott” Viszockij-rajongó és -előadó. Hobo, aki annak idején – mint mondja – veszprémi vegyipari szakközépiskolásként kegyelemhármast kapott oroszból („meg is bukhattam volna, ha apám nem pártmuksó”), a szovjetkorszak orosz kultúráját ugyanolyan meghatározónak tekinti személyisége, művészi pályája szempontjából, mint az amerikaiakat. Egy nagy különbséggel – teszi hozzá: – „amikor Amerikát fotóstársammal bejártuk, hogy megcsináljuk a *Vissza a 66-os úton* című albumot, a szabadság kultúráját kerestük, de egy agyonkommercializálódott közegre találtunk. Most pedig, amikor a Gulág-világ egyetlen megmaradt s most múzeummá alakított szigetét megláttam, az a döbbenetes tapasztalat ért, hogy az itt élő embereknek ez a múlt a személyes életük részévé vált, olyan mély élettapasztalattá, amelyben nincs gyűlölet, nincs harag, csak megértés és megbocsátás. Túl vannak a történelmen.”

Földes László Hobo ma akár történész vagy filológus kollégánk is lehetne, hiszen 1965-ben, vegyésztechnikusai érettségije ellenére az ELTE magyar-történelem szakán kezdte meg tanulmányait. 1968-ban azonban kénytelen távozni az egyetemről: egy bértollnok Népszabadság-cikkére válaszul megírja első dalát *Lakájdal* címen, amelyet Doleviczényi Miklós (későbbi Kex együttes) protest énekessel elő is ad az

Eötvös Klubban. A klubot bezárják, ellene feljelentés indul, a vizsgálat kimenetelét nem várja meg, otthagyja az egyetemet. Saját útját járja azóta is (www.hobo.hu). 2009 nyarán tett oroszországi utazásáról szóló szenvedélyes monológjából most csak kis részletet tudunk közölni, de terveink szerint november végén a Ruszisztikai Intézetben személyesen is megosztja élményeit és fotóit az érdeklődőkkel, s remélhetően már az új zenei anyag részleteit is bemutatja.

it az érdeklődőkkel, s remélhetően már az új zenei anyag részleteit is bemutatja.

„Hihetetlenül piszkál mind a mai napig, mi mozgatta a szovjetrendszert. Nem elsősorban politikai értelemben – izgat persze Ljonya is a maga bozontos szemöldökével: én már csak így hívom Brezsnyevet –, hanem főleg az foglalkoztat, miként élték át és érzékelték azt a korszakot az emberek. Megvettem most például egy moszkvai bolhapiacra a *Párttagsági könyv* című filmet; annak idején szénné röhögtek magunkat ezen, meg a Csapajev-filmeken, kíváncsi vagyok, most utólag, milyen a hatása. A fő kérdésem azonban az, miképpen befolyásolja az emberek élettörténetét az a szenvedés, az a terror, ami gyakorlatilag minden családot érintett. Régóta tervezem, hogy elkészítek egy olyan zenei és irodalmi anyagot, ami a Gulág-folklórra épül: azokra a versekre, dalokra, amelyeknek szerzői a kényszermunkatáborban megjárták, vagy vissza se tértek onnan. Teljesen véletlenül meg tudtam szerezni Moszkvában, az Antonov-Ovszejenko vezette Gulág-múzeumban egy 2001-ben kiadott kötet utolsó példányát, amiben összegyűjtötték számos Gulág-fogoly írását, költeményét, zenéjét. De ez csak dokumentáció, és engem az eleven történet, a múlt nyoma érdekel. Ezért tartom különösen nagy szerencsémnek, hogy eljuthattam az idén Permbe, ahol felléphettem az ott rendezett »Pilorama« fesztiválon, és természetesen sikert arattam az olyan »nemzetközi lóköttők«, istencsapása bárdok társaságában, akikhez magamat is számítom. Ezek a színészek, képzőművészek, rockzenészek, akikkel találkozhattam, beszélgethettem, egyáltalán nem afféle tornából felmentett

értelmiségiek, hanem igazi keményfűk, a szó legjobb értelmében »súlyos banditák«, a szovjet korszakbeli orosz alternatív kultúra fenegyerekei. Káprázatos volt a találkozás a helyi fogadóinkkal is. Nyitottság, gyakran nékül érdeklődés várt mindenütt. Permi házigazdám egy kozák férfi volt, aki mindenáron meg akart lovagoltatni, engem, aki négy másodpercig se tudok lóháton fennmaradni. A Perm-36 lágeren a permi egyetem történész docense vezetett végig – igazi megszállott ő is: minden történelmi részletet tudott, de még inkább a történetek emberi hátterét, ami engem megfogott. Aztán amire végképp nem voltam felkészülve: az, hogy mekkora ereje van az érintetlen természetnek. Egy kis csónakon mentünk fölfelé a Káma folyón

órákon keresztül, sehol egy lélek, sehol egy település, sehol egy gyár, csak a burjánzó természet. A tér, a tágasság hihetetlen hatással volt rám. Ezt az erős élményt szeretném belefoglalni abba a monodrámába, amit a Gulág-folklor alapján akarok összeállítani. Azt a tapasztalatot akarom beleírni – bár a formáját, szerkezetét pontosan még nem látom –, amit a fűvel benőtt barakkromok láttán szereztem: ahogy a természet visszahódította a lágerek helyét, úgy az emberek is igyekeznek visszatérni saját normális, gyűlölködés nélküli világukba. Nem filológiai, lábjegyzetes történelmi kutatást akarok csinálni, bár remek filológusokat fogok most ráusztatni erre az anyagra, hanem csak tovább akarom adni a tapasztalatomat.”

Perm-36

A *Perm-36* lágert 1946-ban hozták létre, Perm városától kb. 120 km-re, ún. „átnevelő munkatelepként”: a kb. ezer kényszermunkás elsősorban a háború utáni újjáépítéshez szükséges fa kitermelését végezte. Sztálin halála után, 1954-től a rendvédelmi szervek letartóztatottjai kerültek a lágerbe, majd 1972-től azok a másként gondolkodók, akiket az ekkor indult tömeges repressziós hullám során letartóztattak, s akiket „különösen veszélyes államellenes cselekedetek” vádjával a hatvanas évek elején bevezetett kategória szerint „szigorított” (7 évig terjedő) és „különleges rendszerű” (10 évig terjedő) büntetésre ítélték. 1972-ben szállították ide a mordóviai lágerből az első politikai foglyokat, és 1987-ben szabadultak az utolsók. A szovjet korszak belső ellenzéki (oroszul „disszidens”) mozgalmának, polgári jogvédő és szamizdat-kiadó akcióinak olyan kiváló személyiségei raboskodtak itt, mint Szergej Kovaljov, Oroszország első ombudsmanja,

az író Vlagyimir Bukovszkij, Jurij Orlov, az emberjogi aktivisták egyik vezetője, Gleb Jakunin vagy a neves ukrán költő, Vaszlij Sztusz, és a később izraeli miniszter, Natan Saranszkij. A szomszédos *Perm-35* ma is működő börtönteleg: a súlyos pszichiátriai betegségben szenvedő elítéltek fogvatartására szolgál. Ma már csak nyomaiban látható a kolónia mellett létesített ipari zóna, ahol az elítéltek dolgoztak: a fafeldolgozó, kovácsműhely, a fűrészsüzem. Innen (*pilorama* – ’keretes fűrész’ szóból) kapta elnevezését a *Pilorama* fesztivál. Az egyetlen épen maradt lágerben *Perm-36 Múzeum* néven 1992-ben hozták létre „a politikai represszió történetének emlékközpontját” a nemzetközi Memorial Társaság

és a permi terület kormányzata közreműködésével. Helyreállították a korhadt fabarakkot és a téglabarakkot, s folyamatosan gyűjtik a fennmaradt tárgyi emlékeket, ruhákat, munkaeszközöket kínzóeszközöket. Az idén ötödik alkalommal rendezték meg a „*Pilorama*” nemzetközi civil fórumot, amely az egyetlen olyan multimédiás nemzetközi kulturális esemény, ahol az igazán civil („nem hivatásos”) művészek, dalszerzők, előadók, amatőr színházi csoportok, utcaszínházak, graffiti, videó, performance művelői mutatkoznak be. A kezdeményezők célja az, hogy a szovjet politikátörténet művészeti-kulturális értelmezésének e sajátos, s ebben a formájában csak a volt Szovjetunióban létező valódi civil tradícióját fönntartsák, továbbörökítsék és terjesszék. A művészeti események mellett viták, beszélgetések zajlanak, a résztvevők találkozhatnak a Perm-36 egykori politikai elítélteivel.

További információ:

<http://www.perm36.ru/projects/pilorama/2009/>, <http://museum-gulag.narod.ru/>, <http://www.memo.ru/>

A jekatyerinburgi „bistro”

Oleg és Vlagyimir Presznyakov magyar identitásai

A nyelvészeti legendák szerint Napóleonnak köszönhetjük a 'bisztró' szót és a gyorsétkeztetés ezen intézményét: állítólag az oroszországi hadjárat idején oly gyakran hallott „büsztro-büsztro” sürgetés nyomán terjedt el a nyugati világban ez az elnevezés, hogy aztán a rendszerváltással együtt visszakerüljön „szülőföldjére” – az „obszcepit” ('közétkeztetés') szovjet formáit pillanatok alatt kiszorító magánétkezdék elnevezéseként. Ezt a legendát elevenítették fel az Oroszországi Magyar Évad szervezői, amikor a „szezón” egyik újdonságát „BISTRO-programnak” nevezték el: Magyarországon bemutatott orosz darabot hívtak vissza („re-importáltak”) Oroszországból.

A történet azzal kezdődött, hogy a Szolnoki Szigligeti Színház rendezőt keresett a két, akkor már világhírű jekatyerinburgi orosz író, a Presznyakov testvérek *Terrorizmus* című darabjához. A megoldás kézenfekvő volt: fel kell kérni a moszkvai Művész Színház sztár-rendezőjét, Kirill Szerbrennyikovot, aki a darab oroszországi ősbemutatóját nagy közönség- és sajtósikerrel színre vitte. Szerbrennyikov azonban nem szívesen rendezi kétszer ugyanazt a darabot, ezért azt ajánlotta: hívják meg magukat a szerzőket rendezni. A fiúk – akkor még harmincadik évüket se töltötték be – azonnal ráálltak, s alig néhány hét alatt munkavállalási engedéllyel a kezükben már Szolnokon instruáltak – életükben először, s ráadásul külföldön. Közben Moszkvában a legnépszerűbb intellektuális programajánló magazin, a kényes ízlésű *Afisa* Presznyakov-fesztivál rendezésébe fogott: egy héten keresztül Presznyakov-darabokat játszottak féltucatnyi moszkvai színházban, új köteteket adtak ki. Így jött az ötlet, hogy külföldi programként a szolnoki *Terrorizmus*-előadását is hívják meg, s így alakult, hogy az évad egyik fő színházi rendezvénye a szolnoki vendéjáték lett.

A Presznyakov testvérek azóta hazajárnak Magyarországra, Oroszországban pedig a „magyar kultúra arcaiként” népszerűsítettek bennünket. Első regényük, az *Öld meg a bírót!* a tucatnyi idegen nyelvű fordítás között megjelent magyarul is,

filmjeik, különösen az ugyancsak Szerbrennyikov-rendezte *Az áldozatkaszkadőr* gyakran szerepel az art mozi hálózatban, sőt Magyarországon forgatták egyik új filmjüket. 2008-ban a budapesti könyvfesztivál vendégeiként elhatározták, könyvet írnak Magyarországról: afféle intellektuális útikalauz azoknak, akik második-harmadik identitásukat ugyancsak itt akarják megtalálni, vagy egyáltalán: kíváncsiak arra „mi a magyar most?”.

Közben újabb színházi előadás is született: Léner András, a Budapesti Kamaraszínház rendezője 2009 májusában vitte színre a *Padlószőnyeg* című darabot. A darab – mint ahogy azt a Presznyakov-művek „márkaneve” diktálja – egy zseniális dramaturgiai csavarra épül: a klasszikus bohózat helyzet és detektívstori (a lakásfelújítás során a padló alatt hullát találnak) váratlan fordulatot vesz, olyan szürreális és filozófiai labirintusba torkollik, amelynek követése igazi intellektuális feladat. Az előadás sikere azonban azt igazolja: a budapesti közönség nem riadt meg a kalandtól; az ősi szezonban a darab újra látható lesz a Kamaraszínházban.

A két testvér, akik az Urál melletti Jekatyerinburgban születtek, szívesen magyarázza az érdeklődő újságíróknak a Magyarország iránti kötődést azzal, hogy elvégre a magyarok is az ő szülőhazájukból, az Urál vidékéről származnak. Valójában, mivel édesanyjuk iráni, s rajta keresztül az iszlám kultúrához is szorosan kapcsolódnak, inkább a sokirányú nyitottságuk a titka annak, hogy itt, Magyarországon is sok barátta tettek szert, s a világ bármely táján könnyen teremtenek alkotói kapcsolatokat. Állandóan „útközben” vannak, darabjaikat ma is számos helyen játsszák Európában, Portugáliától Romániáig, Amerikában és Ausztráliában, sőt Új-Zélandon. Mint egykori filológusok (a jekatyerinburgi Urál Egyetemen végeztek), szívesen jöttek el a darab magyar ősbemutatója után a Ruszisztikai Központba is: műveik magyarra fordítása – mint elmondták – számukra egyszerre írói és filológiai probléma. Ha magyarul vagy bármilyen nyelven nem adható át pontosan az az alapgonddal, amelyet a szituációba, történetbe foglalva oroszul megfogalmaztak, akkor az eredeti forma hibádzik: „egyelőre nem vagyunk Csehovok, kijavítjuk, ha a szövegünk a színpadon nem működik” – mondják, s mint magyar rendezőjük tanúsítja, valóban szokatlan rugalmassággal lehet dolgozni velük. Pedig népszerűségükben, darabjaik ranglistája alapján már közelítik Csehovot a világ színpadain.

„Nem Katalin: Kátya!”

Tompos Kátya, a kétnyelvű sztár

A magyarországi „orosz világ” igazán színes egyéniségei közé tartoznak azok a kétnyelvű honfitársaink, akiknek édesanyja vagy édesapja orosz – így két kultúra, két nyelv, két mentalitás határán nevelkednek fel, s közülük az igazán szerencsések mindkét gondolkodásmódot, mindkét szemléletet elsajátítják. Az *Orosz Negyed* e számában a kortárs színházművészet ma egyik legnépszerűbb alakját, Tompos Kátyát mutatjuk be. Szívesen vesszük olvasóinktól, ha felhívják figyelmünket a környezetükben élő, érdekes kétnyelvű egyéniségekre. Még jobban örülünk, ha portréjukat is elküldik.

„Orosz anyuka és magyar apuka gyermekeként láttam meg a napvilágot Budapesten. A családban két nyelven beszéltünk, a tv-ben leginkább orosz adó ment, esténként pedig orosz meséket olvasott fel anyukám” – így kezdi bemutatkozását a Nemzeti Színház honlapján Tompos Kátya, s nem titkolja születési dátumát sem: 1983. március 13. – „Az óvodában, iskolában aztán megkezdődött a »magyarosodásom« is, de az otthoni közeg mindig oroszosabb volt. Anyukámnak nem lehetett könnyű, mert nagyon más, mint az itteni emberek. Igazi szláv típus, nagy szemű, nyíltszívű, nagy vehemenciájú, sokszor kicsit sok a magyar embereknek, de ha valaki jobban megismeri, azonnal megszereti. Identitászavaros éveimben előbb rajzolni, festeni, majd énekelni és színészkedni kezdtem. Ha valamelyik rosszabbul ment, mindig volt egy mentsvárom: nem baj, a másikon még talán jó vagyok... Határozatlanságom addig fokozódott, míg végre eldöntöttem: nem tudok dönteni. Így felvételiztem Kerényi Imre zenés osztályába.”

Tompos Kátya sokoldalúságát és sokszínűségét mi sem jelzi jobban, mint hogy a magyar média szinte minden „szegmensében” szívesen látott vendég és interjúalany: a finom női lapoktól kezdve a fanyar Magyar Narancson át a laza sztármagazinokig. Mindenkihez van személyre szabott mondandója, anélkül hogy magánéletét teregetné ki. Ugyanígy saját személyére tudja formálni az egymástól legtávolabb eső szerepeket is: a *János vitéz* Iluská-

jától Kátya Kabanova figurájáig Osztrovszkij *Vihar* című darabjából. Iluska és Kátya Kabanova egy személyben – ez talán Tompos Kátya orosz–magyar kettős identitásának legjobb metaforája.

Interjúból látszik, hogy a jó értelemben vett populáris színész és intellektuális művész kettős identitása legalább annyira fontos neki, mint az orosz–magyar kettősség imidzsének hangsúlyozása. Amikor azt kérdezik, kivel dolgozna szívesen, azt feleli: Fellinivel és Nyikita Mihalkovval. A *Tizenkettő* című Mihalkov-film színészi alakításait egytől egyig zseniálisnak nevezi, de rögtön hozzáteszi, hogy „a film szerintem annyira nem jó”. Ad arra, hogy népszerű, romantikus komédiában és hiperkomoly intellektuális kamaradramában egyaránt szerepeljen: ráadásul a *Valami Amerika 2* maffiacsemetéjeként ugyanolyan kedvelhető, mint amilyen jó a kritika szerint Dyga Zsombor *Köntőrfalak* című háromszereplősében.

Alföldi Róbert felfedezettjének tartják: a sztárdirektor Kecskeméten látta először, elhívta a Bárkába, aztán a Nemzetibe is magával vitte. Így lett 2008-tól a Nemzeti Színház tagja, de közben játszik sokfelé: az Örkény Színházban, Zalaegerszegen, Kecskeméten, Egerben. Játsszik Didekit Lázár Ervin mesejátékában, állástalan primadonnát Rejtő darabjában. De közben nagyokat alakít a nagy Csehov-szerepekben: Mása a *Sirályban*, Popova a *Medvében*. Énekel sanzonokat és cigánykabarét. A 2009-es Gundel Művészeti Díj már a népszerűség csúcsa felé haladó médiasztárnak is szól, de ugyanolyan naiv természetességgel veszi át, mint ahogyan új frizurája tincset egy tévéshow-ban hátradobja. Már tanulja, hogy egy nagy színésznek bírálni is kell: „Azt gondolom, Magyarorszá-

gon nagyon kevesen tudnak jól Csehovhoz nyúlni.” De tud visszavonulni is: „Hiába van szó orosz drámáról, attól még nincs meg kapásból a karakterem: van egy mag, amiből el lehet indulni egy úton, de utána még nagyon sokat kell dolgozni azon, hogy a végeredmény is jó legyen.”

26 éves, 21 előadásban, 13 filmben, 7 különböző színpadon játszott. Ő maga ezt így jellemzi: „Ugráltam a közösségek között, mindenhol akartam egy kicsit.” Ami a kettős identitást kifejező nevet illeti: nagyon ad arra, hogy „Kátya” néven szólítsák: „Még rosszul is tud esni, ha valaki lekatalinoz, mert azt jelzi, hogy nem ismer, és nem is veszi a fáradságot, hogy azon a néven szólítson, amelyet használok.”

Ирина Осипова

Правильным ли путем идём, товарищи? Договоры или договора?

1 сентября 2009 года слово *новояз* вновь замелькало на страницах газет и зазвучало с экранов телевизоров, причём с самой резкой пейоративной коннотацией. СМИ в числе наиболее важных новостей дня сообщили о некоторых изменениях в литературной норме русского языка, что вызвало резкую и незамедлительную реакцию в обществе, от интервью в прессе до обсуждения темы в Интернете. Что же вызвало столь бурную реакцию на это, казалось бы, незначительное событие и что побудило ведущих российских интеллектуалов высказаться по вопросам нормирования языка, а журналистов взяться за перо? В чем суть изменений и каковы их масштабы?

Изменения, на первый взгляд, незначительны и коснулись лишь нескольких слов. Слово *йогурт*, например, теперь произносится с ударением на втором слоге – *йогу^рт*, а вместо старого нормативного *по средам* допускается и *по средам*. Слово *договор* тоже получило право двойного ударения – *договор* и *договор*, а следовательно, и *договора* во множественном числе, вместо *договоров*. Слово *феномен* по-прежнему не дает покоя кодификаторам. После того, как подросло поколение носителей русского литературного языка, произносящее это слово – без особых на то усилий – с ударением на втором слоге (*феномен*), в отличие от старшего поколения, привыкшего произносить это слово с ударением на последнем гласном (*феномен*), как норму снова изменили и допустимыми стали оба варианта. Злополучный *кофе* стал существительным среднего рода (*черное кофе*), а *картаэ* теперь нужно писать через *е*. Изменилась норма и в слове *брачующиеся* (заметим вскользь, весьма периферийном для русской лексики и вызвавшем почти аллергическую реакцию у образованной части общества, впервые узнавшей о самом факте его существования), правильно теперь говорить *брачающиеся*. Кодифицированы некоторые иностранные слова: *файф-о-клок*, *чао*.

Норма, как известно, не догма и со временем меняется, следуя изменившемуся узусу. Но сама природа и задачи нормы предполагают ее консервативность. Изменения нормы не должны быть слишком быстрыми, иначе разные поколения носителей языка просто перестанут понимать друг друга. Норма элитар-

на, поскольку закрепляет речевой узус образованной части общества. Именно эта часть общества сейчас возмущена и чувствует себя оскорбленной в лучших чувствах, ведь узаконено много языковых вариантов, использование которых ранее было показателем недостаточной образованности носителя языка. Если пойти по этому пути, предупреждают они, то надо будет кодифицировать такие – столь ненавистные для культурного русского человека – варианты, как *звонит* (вместо литературного *звонит*) или *ложит* (вместо литературного *кладет*). Многие языковеды, отметая эти обвинения, указывают на то, что данные изменения лишь зафиксировали реальное положение вещей, зафиксировали то, как используются эти языковые единицы в реальном речевом общении. Указывают они и на то, что словарная помета «допускается» носит не предписующий, а разрешительный характер, иными словами, старые нормы тоже будут продолжать функционировать, пока не отомрут естественным путем.

Реакция общества на изменения нормы заставляет вновь задуматься как о критериях ее определения, так и об отношении к ней в современном русском языковом сообществе. Принято говорить о необходимости одновременного наличия трех критериев нормы: системного (соответствие системным отношениям, соотносимость с другими нормами), функционального (частотность, распространенность данного языкового явления) и эстетического (авторитетность источника). Самым уязвимым звеном подобной системы кодифицирования в наши дни стал последний критерий – авторитетность источника. До недавнего времени с этой ролью прекрасно справлялась классическая русская литература. Состояние и основные тенденции развития современной русской литературы вряд ли позволяют ей выполнять эту функцию. Способны ли СМИ заменить художественную литературу на этом поприще и кто они, те авторитетные носители языка, те герои нашего времени, чья речь служит эталоном для общества? Звезды шоу-бизнеса, политики, спортсмены, представители бизнес-сообщества? На фоне общих изменений в языковой ситуации, менее строгого бинарного членения коммуникативного пространства на официальное и неофициальное, публичное и личное, подготовленное и спонтанное, психологического неприятия обществом любого рода запретов и табу нормирование становится всё более трудновыполнимой задачей. Норма продолжает расшатываться, становится, по мнению одних, более демократичной, по мнению других, слишком либеральной. А мы ещё не упомянули об Интернете и его роли в этом процессе. Кстати, теперь, согласно последней норме, Интернет пишется только с прописной буквы.

Tíz év az orosz kultúra magyarországi képviselete élén

Valerij Platonov jubileumára

„Nem lehet igaz, hogy Valerij még csak tíz éve van itt nálunk, Magyarországon – olyan, mintha mindig is itt élt volna.” „Nem lehet igaz, hogy Valerij már tíz éve van itt nálunk – olyan, mintha tegnap érkezett volna...” Ilyen és ehhez hasonló, meglepett kommentárokkal fogadták a hírt a magyar–orosz kapcsolatok terén dolgozó kollégáink, amikor hírül vették, hogy Valerij Platonov, az Orosz Kulturális Központ igazgatója idén szeptemberben, magyarországi missziója lejártával, visszatér Moszkvába.

A meglepetés nem meglepő: Valerij Platonov olyan természetes és magától értetődő része a magyar kulturális életnek, mintha mindig is velünk lett volna, Magyarországon. Pedig valóban még „csak” tíz éve, hogy kinevezték az Orosz Kulturális Központ élére, bár előtte is évekig a magyarországi orosz nagykövetség kulturális munkatársa volt. Így ismertük meg: nyitott, mindenre fogékony, érzékeny, segítőkész kollégaként, majd barátként. Akihez bármilyen kérdéssel lehet fordulni: évekre szóló nagy tervekkel, programötletekkel, javaslatokkal, napi ügyekkel egyaránt. Nagy empátiával hallgatott végig álmokat, utópiákat (hisz igazi orosz!), aztán azonnal a végrehajtás módoszatait kereste, a korlátokra is figyelve (hiszen igazi, a szó jó értelmében vett hivatalnok!). Mindig, mindenütt ott volt, ahol az orosz nyelv és kultúra magyarországi ügye került szóba, jelenléte természetességével oldva meg a legnehezebb helyzeteket is (hiszen igazi diplomata!).

Valerij Platonov személyiségének e ritka adottságai – túlzás nélkül állíthatjuk – jelentős mértékben hozzájárultak ahhoz, hogy a magyar–orosz kulturális kapcsolatok elmúlt tíz éve a kibontakozás évtizede volt. Egészen bizonyosak lehetünk abban, hogy kapcsolattörténetünk kulturális diplomáciai fejezete ezeket az évtizedeket az apály utáni fellendülés korszakaként fogja számon tartani: először rendeztünk párhuzamosan magyar és orosz kulturális évadokat, először emlékeztünk meg egyszerre a két országban az 1956-os forradalom évfordulójáról, történelmi fordulatot hozott a sárospataki könyvtár visszaszolgáltatása.

Ez azonban csak kronológia: a tíz év eseménytörténete mögött a mindennapi emberi kapcsola-

tok hálója húzódik. Valerij Platonovot mindig lehetett hívni: a leg-
lehetetlenebb időpontokban, legváratlanabb helyzetekben, leg-
különbözőbb kérésekkel.

A kulturális diplomata nyugalma Valerij Platonov esetében nemcsak személyiségéből ered, hanem a szakmai tudás adta biztonságából. Hiszen a kiváló moszkvai iskola növendéke ő is: a Nemzetközi Kapcsolatok Egyetemét 1986-ban végezte. Itt kezdett magyarul is tanulni, ennek köszönhető, hogy ma, magyarországi társaságban, pillanatok alatt zökkenő nélkül vált magyarról oroszra és vissza. Személyes elkötelezettsége a nyelv mint a kultúra hordozója iránt nyomot hagy tevékenységén is: nem véletlen, hogy az Orosz Kulturális Központban az orosznyelv-oktatás mai, újbóli „felfutása” is erre az évtizedre esik. Tavaly már, mint nemrég mesélte, még az igazgatói iroda előszobájában is tartottak órákat, olyan nagy volt az érdeklődés.

Az Andrássy úti Orosz Kulturális Központ kiegyensúlyozott, nyugodt légköre mintegy átvette vezetője egyéniségét. Jól kialakított programmal, megszokott rendben várja a filmbarátokat a heti vetítés – kiváló alkotásokkal (most szeptemberben például a Presnyakov fivérek által írt film, *Az áldozatkaszkadőr*), a magyar vagy orosz muzikusok koncertprogramja, a képzőművészeti vagy ismeretterjesztő kiállítások sora. A központnak van saját színházi társulata – profikat meghazudtoló műkedvelő orosz előadásokkal, a teázóban lehet pirogot kóstolni, a szalonban szakmai vitákra összegyűlni. A könyvtár több mint húszezer kötetrel várja az olvasókat.

Valerij Platonovot a magyar kulturális miniszter „Pro Cultura Hungarica” éremmel tüntette ki a magyar–orosz kulturális kapcsola-

latok fejlesztése terén végzett tevékenységéért. Mi, e tevékenység tanúi és eredményeinek élvezői, hadd fejezzük ki elismerésünket e tíz év munkájáért a személyes köszönet szavával. S hozzátesszük: hívjuk, zaklatjuk kéréseinkkel, ötleteinkkel továbbra is. Számítunk konstruktív nyugalmára.

Orosz Kulturális Központ

Cím: 1062 Budapest, Andrássy út 120.

Tel: (36-1) 332-21-54, 332-21-53

Fax: (36-1) 312-26-93

E-mail: mail@ruscenter.hu

Nyitva tartás:

Hétfő–péntek 12–18-ig, szombat 11–14-ig

Hurrá, nyaraltunk!

BORÁTSÁG – ez a címe vadonatúj laptársunknak, amelyet az I. Baltonfüredi Ruszisztikai Tábor lakói találtak ki, alapítottak, szerkesztettek, írtak és olvastak 2009. június 29. és július 5. között. Az ELTE Ruszisztikai Központja és az Alapítvány az Orosz Nyelvért és Kultúráért vendégeiként 15 magyar és 10 oroszországi diák érkezett a táborba, hogy a magyar egyetemisták intenzív nyelvi kurzusokon vehessenek részt, orosz társaik első kézből ismerkedjenek a magyar kultúrával, és főleg, hogy közvetlen kontaktus teremtessenek egymással. Az egyik legelső szó, amit a magyar diákok orosz társaikkal megtanítottak, a *bor* szó volt – gyakorlati borkóstolással szemlélítve persze, aminek az lett a következménye, hogy a дружба szó magyar megfelelőjét – oroszosan *BORÁTSÁG*ként ejtve – ugyancsak ezzel fogalommal hozták összefüggésbe. Az efféle tábori etimológiák pontosan jelzik az egyhetes együttlét hangulatát: a moszkvai Állami Lomonoszov Egyetem, a moszkvai Orosz Állami Bölcsészettudományi Egyetem, a Szentpétervári Állami Egyetem, a jekatyerinburgi Uráli Állami Egyetem és a Hanti-Manszijszokban lévő Jugra Állami Egyetem hallgatói és tanárai, akik eddig is nyitottak voltak a magyar kultúra iránt, most egy életre elkötelezettjeivé váltak, magyar diáktársaikban pedig bizonyosan megérett az elhatározás, hogy a ruszista szakmát válasszák. A tábor estéit a Ruszisztikai Központ vezetőivel és munkatársaival töltötték a hallgatók: minden estére egy-egy téma alaposabb megvitatása jutott. Szvák Gyula a Ruszisztikai MA-programról tartott kedvcsináló tájékoztatót, Krausz Tamás a szovjet korszakra vonatkozó, újabb keletű történelemhamisításokról beszélt, Szőke Katalin a szovjet bárdok és mai orosz rock közötti kapcsolatról, Kiss Ilona pedig a

magyar–oroszkulturális kapcsolatokról. Az utóbbi „éles” helyzetgyakorlatba, afféle projektervezési tréningbe torkollott: a résztvevőknek egy magyar–oroszkulturális hét programját kellett összeállítaniuk „Három a magyar igazság” (Бог любит троицу) mottóval. Azaz: három műfajban (irodalom, film, zene) három-három olyan művet vagy előadót kellett a magyar és orosz hallgatókból álló, vegyes csapatoknak ajánlaniuk, amelyek alapján jellegzetes képet lehet kapni a magyar és az orosz kultúráról.

Magyar filmek: Kontroll, Kalandorok, Halálos tavasz, Indul a bakterház, Csinibaba, Fehér tenyér, Porcelánbaba, Tanú, Abigél, Valami Amerika

Magyar könyvek: Örkény István: *Egyperces novellák*, Esterházy Péter: *Harmonia caelestis*, Kertész Imre: *Sorstalanság*, Madách Imre: *Az ember tragédiája*, Kölcsey: *Himnusz*, Remenyik Sándor: *Eredj, ha tudsz*, Wass Albert: *Adjátok vissza a hegyeinket*, Márai Sándor: *Válás Budán*, magyar népköltészet, Jókai Mór: *Fekete gyémántok*

Magyar zene: Quimby, Péterfy Bori és a Love Band, Amorf Ördögök, Bikini, Omega, Sebestyén Márta, Miklósa Erika, *István, a király*, Muzsikás együttes

Orosz filmek: Чебурашка, Адмирал, Летят журавли, Солярис, 12, Стиляги, Кавказская пленница, Ирония судьбы

Orosz könyvek: Достоевский: Преступление и наказание, Акунин: Турецкий гамбит, Лукьяненко, Бродский, Слово о полку Игореве, Акунин, Гришковец, Асадов, Гришковец: Рубашка, Асфалт, Виктор Ерофеев, Людмила Улицкая, В. Сорокин

Orosz zene: Ленинград, Машина времени, В. Высоцкий, Д. Хворостовский, П. Чайковский, Ария, Аквариум, фолк, Сплин, Сергей Ленкин, Tokio

Alábbi képes összeállításunkban Igor Govrjakov moszkvai újságíróhallgató cikkét közöljük, majd részleteket olvashatnak a virtuális „tábori lapból”, a *BORÁTSÁG*ból. További élménybeszámolók találhatóak a Ruszisztikai Központ honlapján, Gyimesi Zsuzsa tollából (aki egyben a tábor vezetője és „lelke” volt):

<http://www.russtudies.hu/Aindex.php?menu=4&lang=h&hrid=228>,

valamint a moszkvai és hanti-manszijszki egyetemek honlapján. <http://www.rggg.ru/news.html?id=85398>

<http://www.ugrasu.ru/news/?id=745#>

Pjotr Procenko, az RGGU tanára képei megtekinthetők itt: <http://files.mail.ru/VPZTYO>

Контакт есть!

В Балатонфюреде в маленьких домиках уютного и гостеприимного лагеря собрались счастливики из нескольких российских и главного венгерского университета для того, чтобы как можно теснее познакомиться друг с другом и с особенностями двух таких разных и в то же время таких близких друг другу народов.

Собственно, знакомство и непосредственное тесное общение, что бы там ни говорили, началось с первого праздничного ужина. Студентов посадили на маленький автопоезд и отвезли на дегустацию потрясающего белого вина, сделанного прямо здесь, на виноградниках Балатонфюреда. Ужин, танцы, песни (как русские, так и венгерские) затянулись до позднего вечера, более того, студенты продолжали налаживать межкультурные контакты и по дороге в лагерь, и в самом лагере, глубокой ночью. Когда самые стойкие участники уставшие расходились по домикам, стало ясно: первый шаг к сближению сделан. Стоит отметить, что на протяжении всего времени, что русские и венгерские студенты провели вместе, не произошло ни одной мало-мальски неприятной ситуации, что уж там говорить о крупных конфликтах и ссорах. Правда, некоторые детали (например, то, что русские и венгерские студенты за трапезой садились за разные столы) говорили о не совсем установившейся гармонии, но пройди ещё неделя, и все неровности сгладились и исчезли бы без следа. Вообще, неделя – очень короткий срок для того, чтобы прочувствовать прелесть межкультурной коммуникации во всю силу.

Неделя была насыщена разными полезными мероприятиями. Каждое утро венгерские студенты отправлялись учить русский язык, в то время как русские студенты корпели над лагерной газетой, чтобы порадовать ею своих коллег. По вечерам все участники собирались под «шатром», чтобы послушать одну из интересных лекций об истории, культурных отношениях, музыке или литературе, причём лекции читались сразу на двух языках. Не обошлось и без горячих научных дискуссий и споров, что, несомненно, говорит о заинтересованности в теме как преподавателей, так и студентов.

Конечно, учёба-учёбой, а без свободного времени никак не обойтись. Устраивались экскурсии в Тихань и Кестхей, совместные русско-венгерские полуспортивные-полушуточные состязания на пляже. По вечерам желающие играли в футбол, а кто хотел, смотрел в импровизированном кинотеатре какой-нибудь российский фильм. Среди студентов был дипломированный бармен, который несколько раз устраивал коктейльные вечеринки под открытым небом. Одним словом, скучать было просто некогда.

Однозначно можно утверждать: дружба между венгерскими и русскими студентами установилась крепкая, и это без преувеличений. Перед отъездом все обменялись координатами и обещаниями непременно писать друг другу. По секрету могу сказать, что в отдельных случаях результатом проекта стали не только дружеские, но даже и романтические русско-венгерские отношения. И как же хочется надеяться, что в 2010 году о следующем студенческом лагере – в Балатонфюреде или где-нибудь ещё – можно будет вспоминать с такой же теплотой и радостью.

Игорь Говряков

Krónika

В первый день нашего пребывания в лагере вечером нас повезли дегустировать вино. Собственно, во многом из-за этого мы мало чего вспомнили об этом дне. Редакция долго и упорно, просматривая фотографии и собирая обрывочные сведения восстановили примерную картину приветственного ужина.

Вот она: Транспортное средство неясного происхождения назначения пытая готовится отправить русско-венгерскую группу пока ещё в неизвестность., после ужина же – в забвение...

Милый и весёлый дядечка с музыкальным инструментом, название которого вызвало кровавые споры внутри редакции (Баян? Аккордеон? Гармонь?), спел нам и «Катюшу», и «Хеллоу, Мэри Лу» и ещё что-то венгерское, неустановленное нами в силу превышения уровня алкоголя в крови у всех сотрудников редакции.

Под вышеозначенную музыку некие

странные люди, оказавшиеся на проверку Ответственным секретарём газеты и его Музы, постарались устроить показательный танец.

Предположительно, это танго, но ни Секретарь, ни Муза так до сих пор не уверены, танго ли это.

2 Наутро *второго дня* нам предложили использовать в процессе знакомства с венгерскими студентами венгерские же газеты. Не читать их, нет, а свернуть, а ударить ею соседа по голове. К сожалению из-за повышенной травмоопасности игры сделать мало-мальски внятные снимки фотографу не дали, поэтому мы решили продемонстрировать самое начало избиения, чтобы по первым мгновениям читатели прочувствовали драматизм всего дальше следующего.

На этом, разумеется, триллер не закончился: мы пошли на общий пляж, где спустя пару часов были обнаружены несколько обгоревших тел. Обгоревших, естественно, только фигурально, но некоторые представители редакции до сих пор не могут спать на спине.

Вечером, благодаря одному из наших венгерских товарищей была устроена коктейль-парти. Редакция нашла нужным не публиковать фотографии русских студентов, просто потому, что все русские студенты – сотрудники редакции. Взамен мы демонстрируем вам, как прилично проходят коктейльные вечеринки у венгерских студентов: учитесь и завидуйте (редакция – себе самой).

3 На *третий день* уже крепко сдружившаяся венгерско-русская тусовка отправилась в Тихань смотреть местные достопримечательности. Первым на пути жадной до впечатлений группы попался Перечный домик, острый, как автор этих строк. На фоне острого домика вам позируют сладкие сотрудницы редакции. Собственно ради Тиханьского аббатства мы и ездили в Тихань. Больше всех, конечно, группе понравился ставший на время экскурсоводом Габор Дьёни и стоящий рядом с ним источник питьевой воды, у которого порой толпа была больше, чем вокруг Габора. Третий день, как вы уже заметили, был

богат на события. Следом за аббатством Габор обещал показать наивным и ничего не подозревающим студентам некие пещеры. Путь до них занял часа два, и всё в гору, в гору... Слава Богу, дождь так и не пошёл, иначе мы скатились бы с горы, как селевой поток. Сложнее всего пришлось нашему любимому главному редактору Марии: она в тот день носила каблук в 10 сантиметров высотой. Никто так и не подтвердил этот факт, поскольку каждый из сотрудников редакции отчаянно боролся за свою жизнь. К сожалению, фотографии, где Ответственный секретарь пытается пообедать громадным древесным жуком, не сохранилось, равно как неизвестно, что стало с самим Ответственным секретарём и жуком после этого акта вандализма. Следующим в программе стоял мастер-класс всеми любимого Петра Даниловича Проценко, на котором наиболее любопытные (в частности Бильд-редактор, пожелавшая остаться за кадром) познали тяжкую долю художника-автопортретиста. Наиболее яркие результаты вы видите на фотографии ниже. Если бы не подписи под этими рисунками, редакция ни за что

не установила бы, кто нарисовал себя на этих неведомых шедеврах.

4 В смутно понятном даже самой редакции блокноте, куда мы записывали события уходящего дня, про *четверг* написано буквально следующее: «Пляж. Пляж. Коктейль. Не помню». Думается, что в предыдущих заметках мы убедительно и красочно показали, как проходит каждый из пунктов программы, остановимся только на двух фотографиях, тесно между собой связанных. Связь причинно следственная: такое выражение лица у нашего Специального корреспондента Олега получилось в результате непосредственного наблюдения за фотосессией озёрных нимф, в роли которых любезно снялись наши девушки.

5 На *пятый день* нам каким-то до сих пор мало понятным способом удалось встать из тёплых кроваток на час раньше, чтобы после горячего омлета поехать на экскурсию в Кестхей. Буквально все экскурсанты не имели понятия, что это за город, куда там пойти и что там съесть. Результаты поездки оказались ошеломляю-

щими: сходить в Кестхее можно в замок графа Фештетича, а съесть можно много, вкусно и – скорее всего благодаря неограниченному количеству паприки – фатально для слабого русского желудка. Потом был опять пляж, опять купались, сгорали на солнце, играли в бадминтон и пинали жёлтый мячик, ставший неформальным талисманом всей редакции. Надо сказать, что контакта с коренными жителями Балатона – лебедями и утками – установить так и не удалось: то ли наш утиный и лебединый язык хуже нашего венгерского, то ли птицы попались необщительные.

Вечер ознаменовался дружным прослушиванием русского рока и лекцией о нём, любимом, на которой венгерские студенты познакомились с творчеством Окуджавы, Высоцкого, групп ДДТ, Аквариум и прочих истинно русских музыкантов. Вечером, как, собственно, можно догадаться, была коктейльная вечеринка, на которую сотрудники редакции либо попали поздно, либо не попали вообще, потому что старательно готовили для вас этот номер, искренно надеясь, что он вам понравится.

Új ruszisztikai pályázatok – három kategóriában!

A Ruszisztikai Központ első társadalomtudományi szakfordítói pályázata sikerrel lezárult: a vállalkozó szellemű hallgatók Dmitrij Lihacsov esszéjét fordították oroszról magyarra. A verseny most folytatódik! Ezúttal három további kategóriában hirdetünk pályázatot: recenzió- és publicisztika írásra, valamint magyarról oroszra történő fordításra lehet jelentkezni. A pályázatban részt vehet az ország bármely felsőoktatási intézményébe beiratkozott hallgatója. A társadalomtudományi pályázatra bárki nevezhet – külföldi egyetemek hallgatói is. A pályázat célja az, hogy fejlesszük a hallgatók idegennyelvi olvasási és íráskészségét az alapvető tudományos és ismeretterjesztő, valamint elemző publicisztikai műfajokban, ugyanakkor ösztönözzük tájékozódási körük bővítését a legújabb tudományos szakirodalomban. Nem titkolt, távlati tervünk az, hogy a legjobb dolgozatok és fordítások szerzői később részt vegyenek a Ruszisztikai Központ publikációs tevékenységében: akár a honlapunk, akár kiadványaink írásában, szerkesztésében.

Kategóriák

1. Recenzió írás magyar vagy orosz nyelven

A recenzióírási pályázatban bármely, 1990 után megjelent magyar vagy orosz nyelvű könyv választható, a kiadás helyétől függetlenül. Elsődlegesen javasoljuk az orosz történelem és az orosz kultúra nagy korszakaira vonatkozó olyan általános ruszisztikai munkákat, amelyek új koncepció, új megközelítés alapján tárgyalják az adott témát. A választott kötet műfaja lehet monográfia, kollektív monográfia és tanulmánygyűjtemény. Nem tudjuk elfogadni a szűk értelemben vett szakfilológiai munkáról szóló recenziót. Mindkét nyelven alapvető követelmény a tudományos stílus és közlésmód szabályainak betartása, a recenzió műfaji, szerkezeti és tárgyi-tartalmi kereteinek

követése. Magyar és orosz nyelven kiadott művet egyaránt választhatnak recenzálásra. Orosz nyelvű tudományos kiadó vagy akadémiai intézet publikációiból nagy választék áll rendelkezésre a Ruszisztikai Módszertani Könyvtár és Kabinet, valamint a Kelt-Európa Tanszék gyűjteményében. Terjedelmi követelmény: min. 5.000 n – max. 10.000 n (szóközökkel).

2. Kispublicisztika írás magyar vagy orosz nyelven

A kispublicisztika pályázatban tetszőleges orosz vonatkozású témáról várunk írásokat, min.10.000 n – max. 15.000 n (szóközökkel) terjedelemben. A pályázó írhat ismeretterjesztő publicisztikát az orosz történelem vagy kultúra egy jelenségéről vagy korszakáról, kiemelve a tárgy mai aktualitását vagy relevanciáját; választhatja témájául a mai orosz társadalmi, politikai vagy kulturális élet tendenciáit, készíthet szubjektív portrét kiemelkedő kulturális, történelmi, politikai személyiségekről. E pályázati kategóriában nem tudományos értekezést kérünk, hanem tágabb közönséget megcélzó, figyelemfelkeltő stílusban, de tárgyyszerűen megfogalmazott, arányosan szerkesztett publicisztikát.

3. Társadalomtudományi fordítás orosz nyelvre

A társadalomtudományi fordítási kategóriában Szűcs Jenő egy munkájának részletét kell orosz nyelvre lefordítani. Az értékelés fő kritériuma a precíz és következetes terminológia-használat, a tudományos elemzés nyelvi-mondattani és stilisztikai követelményeinek betartása. A pályázónak ügyelnie kell arra, hogy a lefordított szöveg a célnyelven is jól követhető, világos, pontosan értelmezhető legyen. A lefordítandó magyar szöveget a Ruszisztikai Központ honlapjáról (Pályázatok menüpont) lehet letölteni.

Határidő

A pályamunkákat mindhárom kategóriában 2010. február 1. 15:00 óráig kell e-mailen elküldeni a russistconf@ludens.elte.hu címre, valamint egy kinyomtatott példányban a Ruszisztikai Központ titkárságára (Múzeum krt. 6-8). A pályázat jelíges. A szerző nevét, címét és egyetemi évfolyamát zárt borítékban kérjük mellékelni a pályamunkához.

Díjazás

A pályázat minden résztvevője könyvjutalomban részesül, amelyet partnerintézményeink ajánlottak fel: ROSSZPEN kiadó, Lihacsov Alapítvány, Rudomino Idegennyelvi Könyvtár, az orosz Állami Történelmi Könyvtár.

Az első helyezett hallgató a recenzió- és publicisztikairási kategóriában három hónapos ösztöndíjban részesül, melyet az Alapítvány az Orosz Nyelvért és Kultúráért szervezet folyósít, összesen 75 000 Ft összegben, a második, illetve harmadik helyezett 50 000, illetve 25 000 Ft összegű ösztöndíjat kap. A társadalomtudományi pályázat nyertese 50 000 Ft, második és harmadik helyezette 30 000, illetve 20 000 Ft pénzjutalmat kap.

A pályázatot a Ruszisztikai Központ vezető munkatársaiból, valamint hazai és oroszországi jeles szakemberekből álló zsűri bírálja el. A legjobb pályamunkákat publikáljuk.

Javaslatok a tájékozódáshoz

Институт всеобщей истории РАН: <http://www.igh.ru/>; Институт славяноведения РАН; <http://www.inslav.ru/>; Институт российской истории РАН; <http://www.iri-ran.ru/> Неприкосновенный запас: <http://magazines.russ.ru/nz/2009/4/re29.html>; Вестник Европы: <http://magazines.russ.ru/vestnik/2009/25/zo26.html>; Как писать рецензию? http://www.gramota.ru/spravka/letters/?rub=rubric_83